

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ

ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ΤΜΗΜΑ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ

Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών:

«Δίκαιο, Τεχνολογία και Οικονομία»

Διπλωματική Εργασία

«Η καταγγελία του Αλληλόχρεου Λογαριασμού»

της Δήμητρας Μπαλανίκα Α.Μ 7120Μ040

Επιβλέπων Καθηγητής: Βόγκλης Ελευθέριος

Αθήνα, Νοέμβριος 2021

ΠΕΡΙΛΗΨΗ.

Στην παρούσα εργασία εξετάζεται το ζήτημα της καταγγελίας του τραπεζικού αλληλόχρεου λογαριασμού και κυρίως οι όροι και οι προϋποθέσεις υπό τις οποίες η άσκηση του δικαιώματος της καταγγελίας από την πλευρά των πιστωτικών ιδρυμάτων καθίσταται καταχρηστική και επομένως απαγορευτική. Το παρόν σύγγραμμα χωρίζεται σε 4 κύριες θεματικές ενότητες : τα βασικά χαρακτηριστικά του αλληλόχρεου λογαριασμού, την έννοια του τραπεζικού αλληλόχρεου λογαριασμού, το κλείσιμο του αλληλόχρεου και τέλος την καταγγελία της σύμβασης του αλληλόχρεου λογαριασμού και την έκταση του δικαιώματος της καταγγελίας υπό το πρίσμα της καταχρηστικότητας και τους περιορισμούς του άρθρου 281 του Αστικού Κώδικα. Κατά την εξέταση του ζητήματος της καταχρηστικότητας της καταγγελίας της σύμβασης του αλληλόχρεου λογαριασμού διαπιστώνουμε ότι η γενική ρήτρα του 281 ΑΚ επιτελεί στη συγκεκριμένη περίπτωση μία εξισορροπητική λειτουργία με στόχο την ανεύρεση δικαιότερων λύσεων που ανταποκρίνονται περισσότερο στην εκάστοτε ατομική περίπτωση, δεδομένης της φύσης του κανόνα του άρθρου 281 ΑΚ, η οποία επιτρέπει την ανάπτυξη τυπολογίας περιπτώσεων που μπορούν να χαρακτηριστούν, εφόσον συγκεντρώνουν ορισμένα χαρακτηριστικά γνωρίσματα, ως καταχρηστικές και να οδηγήσουν στην απαγόρευση της καταγγελίας και ωσαύτως στο κλείσιμο του τραπεζικού αλληλόχρεου λογαριασμού από τη τράπεζα.

Abstract.

This paper examines the issue of termination of a bank mutual account and, in particular, the terms and conditions under which the exercise of the right of termination by credit institutions becomes abusive and therefore prohibited. The present text is divided into 4 main sections: the basic characteristics of the current account, the concept of the bank current account, the closing of the current account and finally the termination of the current account contract and the extent of the right of termination in the light of abuse and the limitations of article 281 of the Civil Code. When examining the issue of the unfairness of the termination of the mutual account contract, we find that the general clause of 281 CC performs in this particular case a balancing function with the aim of finding fairer solutions that correspond more closely to the individuals needs given the nature of the rule in Article 281 CC, which allows for the development of a typology of cases that can be characterised, if they have certain characteristics, as abusive and lead to the prohibition of termination and, consequently, to the closure of the bank's current account.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	2
Abstract.....	1
ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ.....	1
ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ.....	2
1. Ο Αλληλόχρεος Λογαριασμός.....	2
1.1. Έννοια, σκοπός και νομική φύση του αλληλόχρεου λογαριασμού.....	2
1.1.α. Έννοια.....	2
1.1.β. Σκοπός και σημασία του αλληλόχρεου λογαριασμού.....	6
1.1.γ. Νομική Φύση του αλληλόχρεου λογαριασμού.....	7
1.2 Πηγές Δικαίου.....	10
1.3 Χαρακτηριστικά στοιχεία του αλληλόχρεου λογαριασμού.....	11
1.4 Είδη αλληλόχρεου λογαριασμού.....	18
ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ.....	20
2. Ο Τραπεζικός Αλληλόχρεος Λογαριασμός.....	20
2.1. Εισαγωγή.....	20
2.2 Το ειδικότερο πρόβλημα του χαρακτηρισμού των παροχών στους τραπεζικούς αλληλόχρεους λογαριασμούς, ως αποστολών ή μη.....	22
2.3 Διατυπωθείσες απόψεις στην αλλοδαπή θεωρία.....	24
2.3.1. Η Γαλλική θεωρία.....	25
2.3.2. Η Γερμανική Σχολή.....	26
2.3.3. Η Ιταλική Θεωρία.....	28
2.4 Έννοια και σημασία του τραπεζικού αλληλόχρεου λογαριασμού.....	29
2.4 Έννοια και νομοθετική ρύθμιση της σύμβασης πίστωσης και του αλληλόχρεου λογαριασμού.....	31
ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ.....	36
3. Το κλείσιμο του (τραπεζικού) αλληλόχρεου λογαριασμού.....	36
3.1 Περιοδικό κλείσιμο του αλληλόχρεου λογαριασμού.....	38
3.2 Οριστικό κλείσιμο τραπεζικού αλληλόχρεου λογαριασμού.....	40
3.3. Το προσωρινό και το οριστικό κατάλοιπο του αλληλόχρεου λογαριασμού.....	41
3.3.1. Το νομικό καθεστώς του εκάστοτε προσωρινού και περιοδικού καταλοίπου.....	41
3.3.3. Το νομικό καθεστώς του οριστικού καταλοίπου.....	43
3.4. Η αναγνώριση του προσωρινού και οριστικού καταλοίπου.....	44
ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ.....	47
4. Η καταγγελία της σύμβασης πίστωσης με αλληλόχρεο λογαριασμό.....	47
4.1. Έννοια της καταγγελίας.....	47

4.2. Νομική φύση της καταγγελίας	49
4.3. Η έκταση του δικαιώματος της καταγγελίας.....	49
4.4. Η διάταξη του άρθρου 281 ΑΚ	50
4.4.1. Εισαγωγικές παρατηρήσεις αναφορικά με το περιεχόμενο και την αποστολή του 281 ΑΚ	50
4.4.2. Τα επιμέρους στοιχεία του άρθρου 281 ΑΚ.....	52
4.4.2. Ειδικότερες εκφάνσεις της 281 ΑΚ : Η αποδυνάμωση δικαιώματος και αντιφατική συμπεριφορά.....	53
4.4.2.α. Αποδυνάμωση δικαιώματος	54
4.4.2.β. Η αντιφατική συμπεριφορά	57
4.4.2.γ. Έννομες συνέπειες.....	60
4.4.3. Η καταχρηστική καταγγελία στον (τραπεζικό) αλληλόχρεο λογαριασμό.....	62
4.4.3.α. Εισαγωγικά.....	62
4.4.3.β. Το πρόβλημα – Περιπτώσεις καταχρηστικής άσκησης.....	64
4.4.3.γ. Η βασική σύγκρουση συμφερόντων πίσω από κάθε καταγγελία πιστωτικής σύμβασης	65
α. Η υπεροχή της αρχής της ιδιωτικής αυτονομίας της τράπεζας	65
β. Η αρχή της καλής πίστης και οι απορρέουσες από αυτήν υποχρεώσεις στις σχέσεις ιδιαίτερης εμπιστοσύνης.....	66
4.4.3.δ. Ο κανόνας της τακτικής καταγγελίας και η οριοθετική λειτουργία του άρθρου 281 ΑΚ	67
4.4.3.ε. Η περίπτωση της καταχρηστικής καταγγελίας λόγω πρόκλησης υπέρμετρης βλάβης στον πιστούχο χωρίς ίδιο όφελος της τράπεζας	68
4.4.3.στ. Η περίπτωση της καταχρηστικής καταγγελίας λόγω παράβασης της αρχής απαγόρευσης αντιφατικής συμπεριφοράς	70
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	73
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	75
Α. Ελληνική.....	75
Β. Ξένη	76
ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ	76

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ.

Η εξέλιξη των συναλλαγών εντάσσεται στο γενικότερο πλαίσιο μιας διαρκούς μεταβλητότητας και προοδευτικότητας των ανθρώπινων κοινωνιών. Εξαιτίας της ανάπτυξης των εμπορικών συναλλαγών και της συνεχούς διόγκωσής τους προέκυψε η ανάγκη για νέα συναλλακτικά μορφώματα και συμβάσεις. Ο αλληλόχρεος λογαριασμός αποτελεί μία τέτοια δημιουργική ανακάλυψη, η οποία ήρθε να καλύψει ακριβώς τις νέες ανάγκες των συναλλαγών με την απλούστευση της εκκαθάρισης των εκατέρωθεν απαιτήσεων μεταξύ των προσώπων τα οποία είχαν αναπτύξει μια διαρκή συναλλακτική σχέση. Όπως εύστοχα παρατηρεί ο Σ. Αντωνόπουλος «.....η σύμβαση του αλληλόχρεου λογαριασμού αποτελεί έναν από τους ευφυέστερους και χαρακτηριστικότερους θεσμούς του Εμπορικού Δικαίου»¹.

Όσον αφορά την πρακτική λειτουργία του αλληλόχρεου λογαριασμού, αρκεί να αναφέρουμε ότι αυτή εξακολουθεί επί 150 περίπου χρόνια (δηλ. από τα μέσα του 19^{ου} αιώνα, όπου καθιερώθηκε, από τη Γαλλική Θεωρία και νομολογία, ως ιδιαίτερη σύμβαση²), να προβληματίζει τη διεθνή θεωρία και νομολογία, δίνοντας λαβή σε μία πληθώρα θεωριών και νομικών κατασκευών, οι οποίες επιβεβαιώνουν την αντίληψη ότι : «....ο αλληλόχρεος λογαριασμός γεννήθηκε από ένα διάλογο μεταξύ νομικών και πρακτικών, διάλογο εν μέρει μεταξύ κουφών...»³.

Φυσικά, οι θεωρίες αυτές δεν έλυσαν με απόλυτη επιτυχία το πρόβλημα του νομικού χαρακτηρισμού του τρέχοντος λογαριασμού, επέτρεψαν όμως τη διάνθιση του νομικού συλλογισμού και την μέσω αυτού επίλυση-ως επί το

¹ Στυλιανός Αντωνόπουλος, Η σύμβαση του αλληλόχρεου λογαριασμού, Β' έκδοση, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα 2007, σελ.3

² Έτσι, ενώ μέχρι τότε ο τρέχων ή αλληλόχρεος λογαριασμός θεωρείτο ως μία λογιστική μέθοδος, με ορισμένα εθιμικά αναγνωρισμένα αποτελέσματα, όπως η ανανέωση των εισερχόμενων απαιτήσεων, η γαλλική θεωρία, με πρώτους τους Delamare και Lepoitvin, Traite du contrat de commission TII , Paris 184, και το Γαλλικό Ακυρωτικό με την απόφασή του της 10-3-1852, υπόθεση Surgent, αναγνωρίζουν τον αλληλόχρεο λογαριασμό, ως ιδιαίτερη σύμβαση. Βλ. εκτενέστερα περί αυτών Σ. Αντωνόπουλος, Η σύμβαση του αλληλόχρεου λογαριασμού, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα 2007, σελ.3.

³ M. Cabrilac, πρόλογος στο βιβλίο της M. Th. Rives-Lange, Le Compte Courant en Droit Francais, Paris 1969.

πλείστον- αρκετών θεωρητικών αλλά και πρακτικών ζητημάτων που προέκυψαν και συνεχίζουν ασφαλώς να προκύπτουν από τη σύμβαση του αλληλόχρεου λογαριασμού.

Η παρούσα δεν φιλοδοξεί να καλύψει πλήρως κάθε πτυχή της λειτουργίας του αλληλόχρεου λογαριασμού και να αναπτύξει όλα τα ζητήματα που προκύπτουν από τη λειτουργία του. Σκοπός της παρούσας είναι σε ένα πρώτο στάδιο να αναπτύξει ένα περίγραμμα της έννοιας και λειτουργίας του αλληλόχρεου λογαριασμού και στη συνέχεια- σ' ένα δεύτερο και κυρίως στάδιο- να παρουσιάσει τα ζητήματα που προκύπτουν από το κλείσιμο και την καταγγελία αυτού.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ.

1. Ο Αλληλόχρεος Λογαριασμός

1.1. Έννοια, σκοπός και νομική φύση του αλληλόχρεου λογαριασμού.

1.1.α. Έννοια

Κατά την κρατούσα νομολογία, υπάρχει αλληλόχρεος λογαριασμός «...όταν δύο πρόσωπα, από τα οποία τουλάχιστον το ένα είναι έμπορος, συμφωνούν να καταχωρίζουν τις μεταξύ τους δοσοληψίες σε κονδύλια πιστώσεως και χρεώσεως τα οποία, μολονότι διατηρούν το νομικό τους χαρακτήρα, αποβάλλουν διά της καταχωρήσεως τους την αυτοτέλειά τους και δεν μπορούν να επιδιωχθούν ή να διατεθούν χωριστά, με αποτέλεσμα να οφείλεται μόνο το κατάλοιπο που προκύπτει κατά το κλείσιμο του λογαριασμού με την αντιπαραβολή των κονδυλίων....». Ο ορισμός αυτός απαντάται σε πλήθος δικαστικών αποφάσεων σχεδόν αυτούσιος⁴. Από τον ορισμό αυτόν

⁴ Μεταξύ πολλών, ΟΛΑΠ 31/1997, ΑΠ 857/2006 ΝοΒ 2006, 1701, ΑΠ 1291/2005 ΤΝΠ ΔΣΑ, ΑΠ 725/2000 ΔΕΕ 2001, 169, ΕΦΑΘ 5514/2003 ΔΕΕ 2003, 1346, ΑΠ 97/2020 ΤΝΠ ΔΣΑ, ΑΠ 754/2021 ΤΝΠ

προκύπτει, ότι η σύμβαση αλληλόχρεου λογαριασμού αποτελεί παρεπόμενη συμφωνία, η οποία προϋποθέτει την ύπαρξη μίας βασικής σχέσης, που να συνδέει τα μέρη και εκ της οποίας να είναι δυνατόν να δημιουργηθούν εκατέρωθεν απαιτήσεις. Για την εξυπηρέτηση ακριβώς, των μεταξύ των συναλλαγών, τα δύο μέρη συμφωνούν να μην επιδιώκουν και διαθέτουν μεμονωμένα τις απαιτήσεις που προκύπτουν από τις μεταξύ τους οικονομικές συναλλαγές, αλλά να μπαίνουν σε ενιαίο λογαριασμό με σκοπό να εκκαθαρίζονται και να σβήνουν κατά το κλείσιμο αυτού, σε τρόπο ώστε να αποτελέσει μοναδική μεταξύ τους απαίτηση το κατάλοιπο του λογαριασμού που, τυχόν, θα υπάρχει, έτσι ώστε εκ των προτέρων, δηλαδή πριν το κλείσιμο του αλληλόχρεου λογαριασμού να μην είναι γνωστό ποιος από τους δύο θα είναι τελικά οφειλέτης και ποιος δανειστής⁵. Στην πράξη όμως, και επειδή ο αλληλόχρεος απαντάται κυρίως στην τραπεζικές συναλλαγές, είναι προφανές και λογικό ότι η τράπεζα θα είναι πάντοτε πιστωτής και ο πιστούχος πάντοτε οφειλέτης, εκτός της περίπτωσης μηδενισμού του λογαριασμού ή της όλως εξαιρετικής περίπτωσης να συμβεί να υπάρξει κατά το κλείσιμο του λογαριασμού πιστωτικό υπέρ του πιστούχου υπόλοιπο⁶.

Σχετικό ενδιαφέρον παρουσιάζει η υπ' αριθ.83/2020 απόφαση του Εφετείου Λάρισας⁷, η οποία έκρινε σχετικά ότι «Από τις διατάξεις των άρθρων 669 ΕΝ. 361, 873, 874 ΑΚ, 112 ΕισΝΑΚ και 64 έως 67 του ΝΔ της 17-7/13-8-1923 "περί ειδικών διατάξεων επί ανωνύμων εταιριών", σαφώς συνάγεται ότι αλληλόχρεος (ή ανοικτός) λογαριασμός υπάρχει όταν δύο πρόσωπα, από τα οποία το ένα τουλάχιστον είναι έμπορος, συμφωνούν με σύμβαση να μη επιδιώκονται ή διατίθενται μεμονωμένως οι απαιτήσεις των δύο μερών, που προκύπτουν από τις μεταξύ τους συναλλαγές, αλλά να φέρονται σε κοινό λογαριασμό με σκοπό να εκκαθαρίζονται και να αποσβέννυνται κατά το κλείσιμο του λογαριασμού αυτού που θα γίνεται καθ' ορισμένα χρονικά διαστήματα σε

ΝΟΜΟΣ, ΕφΠατρ 501/2021 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, ΕφΔυτΜακ 85/2019 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, ΕφΠατρ 249/2019 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, ΠΠρΑθ 600/2021 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

⁵ Γ. Βελέντζας, Δίκαιο Αλληλόχρεου λογαριασμού, γ' έκδοση, 2007, σελ. 26 επ.

⁶ ΕφΑθ 6480/2006 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

⁷ ΕφΛαρ 83/2020 ΤΝΠ ΔΣΑ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ. Ομοίως και η ΕφΛαρ 95/2018 ΤΝΠ ΔΣΑ

τρόπο ώστε να αποτελέσει τη μοναδική μεταξύ τους απαίτηση το κατάλοιπο του λογαριασμού που τυχόν θα υπάρξει (ΑΠ 192/05, ΑΠ 27/2010, ΑΠ 1524/1991, ΑΠ 1226/1982). Συνεπώς, με τη σύμβαση του αλληλόχρεου λογαριασμού δημιουργείται μεταξύ των συμβληθέντων μία διαρκής έννομη σχέση, αφού η λειτουργία της προϋποθέτει χρονική διάρκεια. Η σχέση αυτή έχει περιουσιακό χαρακτήρα και ως εκ τούτου καταλογίζεται στο ενεργητικό ή παθητικό της περιουσίας των μερών το ανά πάσα στιγμή περιεχόμενο του λογαριασμού, δηλαδή το από την αντιπαραβολή των κονδυλίων των πιστοχρεώσεων προκύπτον υπόλοιπο (ΑΠ Ολ 31/1997, ΑΠ 1795/2007). Ο λογαριασμός κλείνει περιοδικά, εκτός αντίθετης συμφωνίας, κάθε εξάμηνο και οριστικά με την καταγγελία της σύμβασης (ΕισΝΑΚ 112§2), οπότε οφείλεται, με απόσβεση, κατά τη διάρκεια λειτουργίας του λογαριασμού, των επί μέρους κονδυλίων χρεωπιστώσεων που καλύπτονται, το κατά το, κλείσιμο του λογαριασμού, οριστικό κατάλοιπο. Για να υπάρχει αλληλόχρεος λογαριασμός, είναι ανάγκη να υφίσταται, τουλάχιστον, δυνατότητα αποστολών και χρεώσεων και από τις δύο πλευρές και δεν ενδιαφέρει, αν, κατά τη διάρκεια του λογαριασμού, έγιναν, πράγματι, αποστολές και από τις δύο πλευρές (αμοιβαίος αλληλόχρεος λογαριασμός) ή αν ένα μόνο από τα συμβαλλόμενα μέρη προέβη σε αποστολές (απλός ή ετεροσκελής λογαριασμός ΟλΑΠ 31/1997, ΑΠ 2123/2014, ΑΠ 284/2014, ΑΠ 1472/2004).

Με τον πρώτο λόγο της ανακοπής τους οι ανακόπτοντες ισχυρίζονται ότι η προσβαλλόμενη διαταγή πληρωμής τυγχάνει ακυρωτέα διότι η αιτία από την οποία απορρέει η αξίωσή της καθής η ανακοπή είναι ανύπαρκτη κατά νόμο καθώς η συναφθείσα με την καθής σύμβαση δεν συνιστά σύμβαση πιστώσεως, εξυπηρετούμενη μέσω ανοικτού αλληλόχρεου λογαριασμού αφού δεν προβλέπει τη δυνατότητα ο πιστούχος να καταστεί δανειστής της τράπεζας, αλλά αντιθέτως ήταν εκ των προτέρων γνωστό στους συμβαλλόμενους ότι μόνο η τράπεζα θα ήταν δανειστής και μόνο ο πιστούχος οφειλέτης, δεδομένου ότι κατά τη σύμβαση το δικαίωμα κλεισίματος έχει μόνο η τράπεζα, ο δε πιστούχος θεωρείται ότι μόνον αυτός μπορεί να οφείλει, αφού μόνο για αυτόν υπάρχει πρόβλεψη καταβολής τόκων υπερημερίας επί του οριστικού καταλοίπου του λογαριασμού.

Ο παραπάνω λόγος ανακοπής είναι νόμω αβάσιμος, καθόσον, όπως αναφέρεται στη μείζονα σκέψη, ο αλληλόχρεος λογαριασμός δύναται να κλείνει περιοδικά, εκτός αντίθετης συμφωνίας, κάθε εξάμηνο και οριστικά με την καταγγελία της σύμβασης, οπότε οφείλεται το κατά το κλείσιμο του λογαριασμού οριστικό κατάλοιπο, ενώ δεν απαιτείται να γίνονται αποστολές και χρεώσεις και από τις δύο πλευρές και δεν ενδιαφέρει, αν, κατά τη διάρκεια του λογαριασμού, έγιναν, πράγματι, αποστολές και από τις δύο πλευρές, αλλά χρειάζεται να υπήρχε απλώς η δυνατότητα να πραγματοποιηθούν. Εξάλλου, όπως προκύπτει και από τους προαναφερόμενους όρους (6.2 και 6.4) της σύμβασης, υπήρχε δυνατότητα εναλλαγής των συμβαλλομένων μερών, αφού, υπό τους προαναφερόμενους όρους της σύμβασης, αφενός δεν αποκλειόταν να καταστεί πιστωτής και ο πρώτος των εκκαλούντων καταβάλλοντας οποτεδήποτε στον ανοικτό λογαριασμό της πίστωσης ποσά καθ' υπέρβαση του χρεωστικού υπολοίπου, τα οποία θα απέφεραν τόκο (όρος 6.2 της σύμβασης), αφετέρου η καθής είχε το δικαίωμα να χρεώνει ή να πιστώνει στο λογαριασμό οποιοδήποτε ποσό θα οφείλει ο πιστούχος σ' αυτή ή η τελευταία στον πιστούχο αντίστοιχα, συμψηφίζοντας οποιαδήποτε ανταπαίτησή της με οποιαδήποτε απαίτηση του πιστούχου (όρος 6.4 της σύμβασης). Το πρωτοβάθμιο Δικαστήριο, το οποίο απέρριψε τον παραπάνω λόγο ανακοπής ως μη νόμιμο, ορθώς εφάρμοσε το νόμο και συνεπώς ο σχετικός λόγος της έφεσης πρέπει να απορριφθεί ως αβάσιμος».

Με το ανωτέρω σκεπτικό απαντάται και το εύλογο ερώτημα του αναγνώστη «πώς είναι δυνατό να υφίσταται αλληλόχρεος λογαριασμός μεταξύ τράπεζας και πιστούχου, εφόσον εκ των προτέρων γνωρίζουμε ότι η τράπεζα δε θα καταστεί ποτέ οφειλέτης»;

Τέλος, να σημειωθεί ότι υποστηρίζεται από μερίδα της θεωρίας και της νομολογίας η άποψη (η οποία δεν είναι η κρατούσα) ότι υπάρχει αλληλόχρεος λογαριασμός όταν δυο πρόσωπα όχι απαραίτητα έμποροι⁸, τα οποία έχουν ήδη ή προβλέπουν ότι θα έχουν οικονομικές συναλλαγές εκτεταμένης διάρκειας, συμφωνούν όπως οι εκατέρωθεν και δυνάμενες να υπάρξουν καθ' όλη τη

⁸ Β. Τσούμας, Αλληλόχρεος Λογαριασμός, 2006, σελ. υποσ. 1

διάρκεια λειτουργίας της συμβάσεως έως την οριστική λύση της- χρηματικές- παροχές, οι οποίες έχουν ήδη γεννηθεί ή συνηθέστερα πρόκειται να γεννηθούν ενδεχομένως στα πλαίσια αποκλειστικά αυτών των οικονομικών σχέσεων τους, οι μεν απαιτήσεις, από τη στιγμή που θα καταστούν απαιτητές και ληξιπρόθεσμες, εισέρχονται αυτοδικαίως και χωρίς να μεσολαβήσει καμία κατά κανόνα μεταγενέστερη συμφωνία⁹, σε έναν λογαριασμό, τηρούμενο συνήθως και από τα δύο μέρη, υπό την μορφή χρεοπιστωτικών κονδυλίων και αποσβήνονται άμεσα αντικαθιστάμενες από την απαίτηση ενός προσωρινού υπολοίπου. Αποτέλεσμα, κατά την ανωτέρω άποψη, αυτής της συμβάσεως και της εισόδου των εκατέρωθεν απαιτήσεων ή/και καταβολών στο λογαριασμό είναι ότι οι αρχικές απαιτήσεις, μέσω συμψηφισμού και ανανεώσεως, συγχωνεύονται και αποσβήνονται αμέσως, δημιουργώντας και αντικαθιστάμενες από μία ενιαία απαίτηση, εκείνη του προσωρινού καταλοίπου. Και είναι το εκάστοτε αυτό κατάλοιπο- και όχι οι κατ' ιδίαν απαιτήσεις που υποστηρίζει η κρατούσα άποψη – το οποίο συμφωνείται-κατά κανόνα διότι μπορεί να συμφωνηθεί και ως άμεσα απαιτητό- δυνάμει τη συμβάσεως του αλλ. Λογαριασμού ως μη διαθέσιμο και απαιτητό έως το οριστικό κλείσιμο του λογαριασμού¹⁰.

1.1.β. Σκοπός και σημασία του αλληλόχρεου λογαριασμού

Κύριος οικονομικός σκοπός της συμβάσεως του αλληλόχρεου λογαριασμού είναι όχι η παροχή πίστωσης, όπως γινόταν παλαιότερα δεκτό τόσο από τη θεωρία όσο και τη νομολογία¹¹, και η οποία αναντίρρητα αποτελεί το μέσο για την επίτευξη του σκοπού αυτού, αλλά η απλοποιημένη και ασφαλή

⁹ Έτσι, Α. Κιάντου-Παμπούκη, Ζητήματα τινά της Συμβάσεως του Τρέχοντος Αλληλόχρεου Λογαριασμού, Θεσσαλονίκη, 1956, σελ. 30.

¹⁰ Σ. Αντωνόπουλος, Η σύμβαση του αλληλόχρεου λογαριασμού, β' έκδοση, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα 2007, σελ.11 και επ., ο οποίος θεωρεί ότι όταν οι συμβαλλόμενοι είναι μη έμποροι, αποκλείονται και δεν εφαρμόζονται-χωρίς να αναιρείται ο χαρακτήρας της συμβάσεως ως αλληλόχρεος λογαριασμός- ορισμένες δημοσίας τάξεως, συνέπειες του θεσμού, όπως ο ανά εξάμηνο (άρθρο 12 ν.2601/1998) ή τρίμηνο (άρθρο 112 ΕισΝΑΚ) ανατοκισμός και βεβαίως οι κανόνες του εμπορικού δικαίου περί ελεύθερης αποδείξεως. Βλ. σχετικά Κ. Σπηλιόπουλο, ΕρμΑΚ, 112 ΕισΝΑΚ, αρ.12 και 20, Σ. Ψυχομάνη, Τραπεζικό Δίκαιο, Τραπεζικές Συμβάσεις, 2001, σελ.173, υποσ. 180.

¹¹ Βλ. Β. Τσούμα, Αλληλόχρεος Λογαριασμός, 2006, σελ.10, ΕφΑθ 295/1945 Θ 34, 45.

πληρωμή των οφειλών μεταξύ των συναλασσομένων, οι οποίες προέρχονται από μία διαρκή μεταξύ τους συναλλακτική σχέση. Σύμφωνα με τον Σ. Αντωνόπουλο¹² «.....η απλοποίηση επέρχεται α) με την αποφυγή των περίπλοκων άμεσων κατ' ιδίαν μικροπληρωμών εκάστης οφειλής και των τυχόν τόκων και εξόδων αυτής, σύμφωνα με τους κανόνες του κοινού δικαίου, παρά μέσω μόνον της συνολικής εκκαθάρισης (συγχωνεύσεως) αυτών, κατ' άλλους μεν είτε περιοδικά είτε διαδοχικά, αλλά β) επίσης και κατά κανόνα, με την αποφυγή αμέσου εξοφλήσεως της απαιτήσεως του δημιουργούμενου με τη συγχώνευση εκάστοτε υπολοίπου, παρά μόνον κατά το οριστικό κλείσιμο....». Συνακόλουθα δε «η ασφάλεια, με την αποφυγή κινδύνων μεταφοράς χρημάτων καθώς και με την ασφάλεια την οποία παρέχουν στον κάθε ανταποκριτή, οι εκ των προτέρων συμφωνηθείσες να εισέλθουν στον λογαριασμό, από τη στιγμή που θα γεννηθούν, αντίθετες απαιτήσεις-αποστολές του άλλου συμβαλλόμενου»¹³. Η εν λόγω ασφάλεια επαυξάνεται και με τον αδιάθετο, ανεπιδίωκτο και ακατάσχετο χαρακτήρα των καταλαμβανομένων από το λογαριασμό απαιτήσεων¹⁴.

1.1.γ. Νομική Φύση του αλληλόχρεου λογαριασμού

Ο αλληλόχρεος λογαριασμός προϋποθέτει την ύπαρξη σύμβασης (συμφωνίας) των μερών, χωρίς την οποία ο ανωτέρω δεν υφίσταται.¹⁵ Για το μεγαλύτερο μέρος της ελληνικής θεωρίας ο αλληλόχρεος λογαριασμός είναι σύμβαση συναινετική¹⁶. Τα μέρη δηλαδή συμφωνούν να καταχωρούνται οι

¹² Βλ. Σ. Αντωνόπουλο, όπ.π σελ.15 επ.

¹³ Μεταξύ πολλών, Σ. Ψυχομάνης, Τραπεζικό Δίκαιο, Δίκαιο Τραπεζικών Συμβάσεων, ε' έκδοση, 2001, σελ.173, Θ. Λιακόπουλος, Γενικό Εμπορικό Δίκαιο, Αθήνα 1995, σελ.136, ο οποίος θεωρεί και εκείνος τον αλλ. Λογαριασμό κυρίως ως μέσο απλουστεύσεως των πληρωμών, κάνοντας αναφορά και στην γερμανική θεωρία (Capelle/Canaris), η οποία όπως και στη Γαλλία, θεωρεί επιπλέον ότι ο αλλ. λογαριασμός «επιτελεί και εξασφαλιστική λειτουργία με την έννοια ότι ο ένας ανταποκριτής έχει ως ασφάλεια για την ικανοποίηση των απαιτήσεών του τις ανταπαιτήσεις του άλλου ανταποκριτή....».

¹⁴ Βλ. Δ. Κονδύλη, Έννοια, λειτουργία και αποτελέσματα του Αλληλόχρεου Λογαριασμού, Θεσσαλονίκη 1995, σελ.19.

¹⁵ Βλ. Γ. Βελέντζας, Δίκαιο Αλληλόχρεου Λογαριασμού, γ' έκδοση, 2007, σελ.13.

¹⁶ Αντίθετοι σε αυτήν την άποψη οι Δ. Σούρλος, Το δίκαιον του αλληλόχρεου λογαριασμού, 1975, σελ.28 και Β. Δούβλης, Η μεταβίβαση τραπεζικής πίστωσης με αλληλόχρεο λογαριασμό, Αθήνα 1994,

εκατέρωθεν απαιτήσεις τους σε ενιαίο λογαριασμό. Ο αλληλόχρεος λογαριασμός συνιστά ιδιόρρυθμη ενοχική σύμβαση (sui generis σύμβαση¹⁷) διότι το αντικείμενο των παροχών του δεν εμπίπτει σε κάποιον από τους επώνυμους συμβατικούς τύπους. Με τη σύμβαση του αλληλόχρεου λογαριασμού προσδιορίζεται ο τρόπος με τον οποίο θα εκπληρώνονται οι ενοχές που προκύπτουν ανάμεσα στα συμβαλλόμενα μέρη, ενώ παράλληλα ενσωματώνεται στο τυπικό της ως απαραίτητο παρακολούθημα η λεγόμενη ρήτρα «μη καταδίωξης» (pactum de non petendo)¹⁸, με βάση την οποία τα μέρη υπόσχονται να απέχουν από οποιαδήποτε μορφή εξώδικης ή δικαστικής επιδίωξης των απαιτήσεων που εισάγονται στο λογαριασμό μέχρι το κλείσιμό του. Από τα εν λόγω χαρακτηριστικά της σύμβασης του αλληλόχρεου λογαριασμού συνάγεται ότι αυτή είναι και παρεπόμενη σύμβαση, καθώς είναι ουσιαστικά συμφωνία για τις μελλοντικές συμβάσεις που θα δημιουργηθούν στα πλαίσια μίας βασικής σχέσης των μερών, την οποία εξυπηρετεί ο αλληλόχρεος λογαριασμός¹⁹.

Επίσης, είναι σύμβαση διαρκής, αφού η λειτουργία της προϋποθέτει χρονική διάρκεια. Ενόψει του ότι η έννομη αυτή σχέση είναι εξ ορισμού περιουσιακής φύσεως, έπεται ότι το περιεχόμενο του λογαριασμού, η προκύπτουσα δηλαδή κάθε στιγμή από την αντιπαραβολή των κονδυλίων πιστώσεων χρεώσεων ενεργητική ή παθητική κατάστασή του καταλογίζεται στο ενεργητικό ή στο παθητικό της περιουσία των προσώπων, μεταξύ των οποίων υπάρχει²⁰. Ακόμη είναι σύμβαση κανονιστική²¹ με την έννοια ότι εξαντλείται σε θέματα διαδικαστικά (πληρωμής), χωρίς να ιδρύει αυτοτελείς υποχρεώσεις των μερών προς παροχή, όπως συμβαίνει με τις υποκείμενες σχέσεις που καλείται να εξυπηρετήσει και αμοτεροβαρής, καθώς η υποσχόμενη παροχή κάθε μέρους έγκειται στην αμοιβαία υποχρέωση

οι οποίοι υποστηρίζουν ότι είναι σύμβαση παραδοτική (re καταρτιζόμενη), για το λόγο ότι για να γίνει η 1^η εγγραφή στο λογαριασμό πρέπει να προηγηθεί η αντίστοιχη παροχή.

¹⁷ Γ. Βελέντζας, Τραπεζικό Δίκαιο (Θεωρία-Νομολογία) Θεσσαλονίκη 1992, σελ.169

¹⁸ Α. Γεωργιάδης, Ενοχικό Δίκαιο ειδικό Μέρος, Τόμος II, Αθήνα 2006, παρ.27, αρ.14, σελ.642

¹⁹ Βλ. Β. Τσούμα, Αλληλόχρεος Λογαριασμός, Αθήνα 2006, σελ.14

²⁰ ΑΠ 792/1994 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ

²¹ Α. Γεωργιάδης, Ενοχικό Δίκαιο Ειδικό μέρος, Τόμος II, Αθήνα 2007, παρ.27, αρ.14-15, σελ.642

υπαγωγής των απαιτήσεών του στο λογαριασμό και στην αμοιβαία μη απαίτηση αυτών μέχρι το οριστικό κλείσιμο, όπως επίσης και στην αμοιβαία υπόσχεση απόσβεσης των απαιτήσεων²².

²² Στ. Αντωνόπουλος, Η σύμβαση του αλληλόχρεου λογαριασμού, β' έκδοση, 2007. σελ.60.

1.2 Πηγές Δικαίου

Όσον αφορά τις πηγές δικαίου του αλληλόχρεου λογαριασμού στη χώρα μας, όπως και σε άλλες χώρες, με πρώτη τη Γαλλία, στην οποία διαμορφώθηκε και συστηματοποιήθηκε η κλασσική λεγόμενη θεωρία του αλληλόχρεου λογαριασμού, και αντίθετα προς αρκετές χώρες, όπως η Ιταλία, η Ελβετία και η Γερμανία, όπου ο αλλ. λογαριασμός έχει ρυθμιστεί νομοθετικά²³, ο αλληλόχρεος λογαριασμός έχει, εθιμική κυρίως και συμβατική και νομική θεμελίωση, με αποσπασματικές μόνο νομοθετικές ρυθμίσεις, ορισμένων θεμάτων του.

Οι ουσιαστικές αυτές νομοθετικές διατάξεις είναι κατά σειρά αρχαιότητας οι εξής:

α) Το ήδη καταργούμενο από 16-9-2007, από τον πτωχευτικό κώδικα (3588/2007), άρθρο 669 ΕμπΝ, το οποίο όριζε ότι η εγγραφή απαίτησης στον αλληλόχρεο λογαριασμό λογίζεται ως τρόπος απόσβεσής της. Το άρθρο αυτό αποτελούσε αντιγραφή του αντίστοιχου άρθρου 547 του Γαλλικού Εμπορικού κώδικα.

β) Τα άρθρα 35, 47, 64, 65, 66, 67 του Ν.Δ της 17.7/13.8.1923, «Περί ειδικών διατάξεων επί Ανωνύμων Εταιρειών», τα οποία αναφέρονταν στη σύμβαση ανοίγματος πιστώσεως και τρέχοντος ή αλληλόχρεου λογαριασμού ως και στη δυνατότητα ελεύθερης καταγγελίας του λογαριασμού από τον πιστοδότη.

γ) Το άρθρο 112 ΕισΝΑΚ, στο οποίο ορίζεται ότι το κατάλοιπο του αλληλόχρεου λογαριασμού, που τηρείται μεταξύ των προσώπων, από τα οποία το ένα τουλάχιστον είναι έμπορος, φέρει αυτοδίκαια τόκο και όταν ακόμα ο λογαριασμός περιέχει κονδύλια από τόκους που οφείλονται για διάστημα μικρότερο του έτους και ο λογαριασμός κλείνεται περιοδικά κάθε εξάμηνο, εκτός κι αν τα μέρη έχουν συμφωνήσει άλλα διαστήματα, όχι όμως μικρότερα

²³ Βλ. Σ. Αντωνόπουλο, όπ.π. σελ.1, υποσ. 6 όπου και περαιτέρω παραπομπές

του τριμήνου. Επίσης, όπως προκύπτει σαφώς από τη διάταξη του άρθρου 112 παρ.2 ΕισΝΑΚ το καθένα από τα μέρη μπορεί οποτεδήποτε με καταγγελία του να θεωρήσει ότι ο λογαριασμός έκλεισε οριστικά, οπότε ο δικαιούχος του καταλοίπου έχει αξίωση για άμεση καταβολή του.

δ) Το άρθρο 874 ΑΚ αναφέρει ότι η αναγνώριση του υπολοίπου αλληλόχρεου λογαριασμού θεωρείται ως σύμβαση αναγνώρισης χρέους, που μπορεί να καταρτίζεται και χωρίς τήρηση του έγγραφου τύπου,

ε) Τέλος, και όσον αφορά, τον κατ' ελάχιστο χρονικό όριο, ανατοκισμό των τόκων του λογαριασμού ειδικά σε συμβάσεις με τράπεζες, το άρθρο 12 του νόμου 2601/1998, σχετικά με τους τραπεζικούς αλληλόχρεους λογαριασμούς μόνο, και το οποίο υπερισχύει ως προς τους λογαριασμούς αυτούς, ως ειδικότερη και νεότερη διάταξη της ως άνω σχετικής διάταξης του άρθρου 112 ΕισΝΑΚ, και το οποίο ορίζει ότι: *«1. Από την ισχύ του παρόντος νόμου, οι οφειλόμενοι στα πιστωτικά ιδρύματα σε καθυστέρηση τόκοι ανατοκίζονται, εφόσον τούτο συμφωνηθεί, από την πρώτη ημέρα καθυστέρησης. Οι τόκοι που προκύπτουν προστίθενται στο ληξιπρόθεσμο κεφάλαιο ανά εξάμηνο κατ' ελάχιστο όριο είτε πρόκειται για συμβάσεις δανείων είτε για συμβάσεις αλληλόχρεου λογαριασμού και το προσωρινό ή οριστικό κατάλοιπο αυτού. Κατά τα λοιπά εφαρμόζεται η διάταξη του άρθρου 112 ΕισΝΑΚ. Αν δεν υπάρχει συμφωνία ανατοκισμού, ισχύουν οι σχετικές διατάξεις του Αστικού Κώδικα και του Εισαγωγικού Νόμου αυτού. 2. Υφιστάμενες συμφωνίες περί ανατοκισμού για συμβάσεις που έχουν καταρτισθεί πριν από την έναρξη ισχύος του νόμου αυτού εξακολουθούν να ισχύουν. Αν δεν υπάρχει τέτοια συμφωνία, γίνεται αυτοδίκαια ανατοκισμός ανά εξάμηνο κατ' ελάχιστο όριο. Για τα στεγαστικά δάνεια ισχύει ο εξάμηνο ανατοκισμός μετά δωδεκάμηνο από την έναρξη ισχύος του παρόντος νόμου, ενώ για τη χορήγηση πιστώσεων μέσω πιστωτικών δελτίων (καρτών) ισχύει ο εξάμηνος ανατοκισμός από την πρώτη ανανέωσή τους.»* .

1.3 Χαρακτηριστικά στοιχεία του αλληλόχρεου λογαριασμού.

Ορίζοντας για ακόμη μία φορά τον αλληλόχρεο λογαριασμό ως τη σύμβαση, δυνάμει της οποίας τα μέρη συμφωνούν οι εκατέρωθεν απαιτήσεις που προκύπτουν από τις μεταξύ τους συναλλαγές να μην επιδιώκονται ή διατίθενται μεμονωμένα, αλλά να φέρονται σε κοινό λογαριασμό, στον οποίο εισάγονται και οι αντίστοιχες καταβολές, με σκοπό να επέρχεται απόσβεσή τους, κατά δε το κλείσιμο του λογαριασμού το τυχόν κατάλοιπο να αποτελεί τη μοναδική πλέον μεταξύ τους απαίτηση, συμπεραίνουμε ότι τα χαρακτηριστικά του στοιχείου είναι:

α) Η ύπαρξη βασικής συναλλακτικής σχέσης στην εξυπηρέτηση της οποίας αποβλέπει η (παρεπόμενη) σύμβαση του αλληλόχρεου λογαριασμού,

β) Συμφωνία των μερών σχετικά με τη σύσταση της έννομης σχέσης του αλληλόχρεου λογαριασμού. Η ύπαρξη αμοιβαίων απαιτήσεων μεταξύ των μερών δεν οδηγεί από μόνη της στη σύσταση του αλληλόχρεου λογαριασμού, αλλά προϋποθέτει σχετική συμφωνία των μερών.

β) Η συμφωνία των μερών ότι οι εκατέρωθεν αποστολές θα καταχωρούνται σε ενιαίο λογαριασμό, έτσι ώστε να αποκλείεται το ενδεχόμενο αυτοτελούς επιδίωξής τους κατά τη διάρκεια ισχύος του αλληλόχρεου,

γ) Οι εκατέρωθεν απαιτήσεις που εισέρχονται στον λογαριασμό είναι αμοιβαίες. Υποστηρίζεται η άποψη ότι για να υπάρχει αλληλόχρεος λογαριασμός χρειάζεται να υφίσταται τουλάχιστον δυνατότητα αποστολών και από τις δύο πλευρές, ενώ είναι αδιάφορο αν κατά τη διάρκεια του λογαριασμού έγιναν πράγματι αποστολές και από τις δύο πλευρές ή αν ένα μόνο από τα συμβαλλόμενα μέρη προέβη σε αποστολές²⁴.

δ) Αδιάθετο και ανεπιδίωκτο των επιμέρους απαιτήσεων που καταχωρούνται στο λογαριασμό,

²⁴ Βλ. Β. Τσούμα, Αλληλόχρεος Λογαριασμός, 2006, σελ.15.

ε) Η αξίωση δημιουργείται μόνο για το κατάλοιπο εκείνο, που προκύπτει μετά το κλείσιμο του λογαριασμού²⁵.

Κατά την άποψη της γράφουσας το πιο σημαντικό από τα ανωτέρω αναφερόμενα χαρακτηριστικά για την ύπαρξη και τη λειτουργία του αλληλόχρεου λογαριασμού είναι, η ύπαρξη μίας διαρκούς, κύριας συναλλακτικής συμβατικής σχέσης μεταξύ των μερών, η οποία παρέχει καθόλη τη διάρκεια λειτουργίας της τη δυνατότητα πραγματοποίησης εκατέρωθεν αποστολών προερχόμενων από τη βασική συμβατική σχέση. Ο Σ. Αντωνόπουλος σημειώνει σχετικά με την αναγκαιότητα του στοιχείου αυτού ότι «Και τούτο διότι, προκειμένου ιδίως να μη γίνει ο αλληλόχρεος λογαριασμός, λόγω του εξαιρετικά συχνού ανατοκισμού του άρθρου 112 ΕισΝΑΚ, όργανο νομότυπης τοκογλυφίας, στα χέρια επιτηδείων, οι οποίοι θα κατάρτιζαν αλλ. λογ. για να εξυπηρετήσουν π.χ δανειακές συμβάσεις ή πωλήσεις τους επί πιστώσει, από τις οποίες θα εξέλιπε εξ αρχής ή από ένα σημείο και έπειτα η δυνατότητα αμοιβαίων παροχών, και όπου θα ήσαν προκαθορισμένες οι ημερομηνίες και τα ποσά παροχών και αποπληρωμής των και στις οποίες ο αλλ. λογ. καμία διακανονιστική ωφέλεια δε θα παρείχε στους συμβαλλόμενους, παρά μόνον συχνότερους ανατοκισμούς υπέρ των δανειστών.»²⁶.

Βέβαια, εναπόκειται στην κρίση των δικαστηρίων αν πράγματι υφίσταται το παραπάνω κριτήριο για την απόδειξη αλλά και ύπαρξη έγκυρης συμφωνίας και λειτουργίας του αλληλόχρεου λογαριασμού, ή απλώς επιχειρήθηκε παρανόμως από το ένα συμβαλλόμενο και οικονομικά ισχυρότερο μέρος το οποίο θα ήταν ο βέβαιος δανειστής του καταλοίπου.

Τα νομολογιακά παραδείγματα απόρριψης του χαρακτηρισμού μίας σύμβασης που συνδέει δύο μέρη ως αυτή ανοίγματος πίστωσης με αλληλόχρεο λογαριασμό ποικίλλουν και για ευνόητους λόγους θα περιοριστούμε στην αναφορά μερικών μόνον από αυτών. Η πολύ πρόσφατη ΑΠ 754/2021²⁷ επεσήμανε με πολύ εύστοχο τρόπο τις διαφορές μεταξύ της σύμβασης του

²⁵ Γ. Βελέντζας, Δίκαιο Αλληλόχρεου λογαριασμού, γ' έκδοση, 2007, σελ.29 επ.

²⁶ Σ. Αντωνόπουλος, Η σύμβαση του αλληλόχρεου λογαριασμού, β' έκδοση, Αθήνα 2007, σελ.56.

²⁷ Δημοσιευμένη στην ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

αλληλόχρεου λογαριασμού και αυτής του τοκοχρεολυτικού δανείου, δεχόμενη τελικά ότι η σύμβαση που συνέδεε την τράπεζα και τους πιστούχους ήταν σύμβαση απλού δανείου και όχι σύμβαση παροχής πίστωσης με αλληλόχρεο λογαριασμό. Η κρίση του ανώτατου δικαστηρίου ήταν η εξής: « Εξάλλου, από τις διατάξεις των άρθρων 806, 807, και 361 ΑΚ σαφώς προκύπτει ότι η σύμβαση του τοκοχρεολυτικού δανείου, δηλαδή εκείνη κατά την οποία ο αντισυμβαλλόμενος προβαίνει σε τμηματικές καταβολές προς τη δανείστρια τράπεζα, καθορισμένες εκ των προτέρων κατά χρόνο και ποσό για την κάλυψη παρασχεθέντος δανείου, είναι τελείως διαφορετική από εκείνη του αλληλόχρεου λογαριασμού, οι δε δοσοληψίες από το τοκοχρεολυτικό δάνειο, ως εκ της φύσης τους, δεν μπορούν να εξυπηρετηθούν με την τήρηση ανοικτού λογαριασμού, αφού δεν είναι απαιτητό από την αρχή το σύνολο του χρέους και για το λόγο αυτό, α) κάθε δόση είναι διακριτή από τις υπόλοιπες και διατηρεί την αυτοτέλεια και ατομικότητά της και δεν είναι δυνατή η παρακολούθησή της ως μέρους ενός ετερογενούς συνόλου, που περιέχει κεφάλαιο και άληκτα χρεολύσια, αλλά και κονδύλια του ίδιου λογαριασμού, τα οποία προέρχονται από διαφορετικές αιτίες, που επιβάλλουν ανομοιογενή μεταχείριση και β) δεν είναι δυνατό το περιοδικό κλείσιμο του λογαριασμού και ο ανά τρίμηνο ανατοκισμός του συνόλου του καταλοίπου, διότι κάθε δόση του τοκοχρεολυτικού δανείου περιέχει και άληκτους τόκους, οι οποίοι δεν είναι επιτρεπτό να εκτοκίζονται. Κάθε δε συνομολόγηση κατά την οποία το τοκοχρεολυτικό δάνειο θεωρείται ως ανοικτός λογαριασμός, είναι παράνομη, αφού γίνεται με τον πρόδηλο σκοπό να πορισθεί η τράπεζα έμμεσα και ανεπίτρεπτα ωφελήματα, που παρέχονται από το άρθρο 112 ΕισΝΑΚ και ιδίως τον ανά τρίμηνο ανατοκισμό. Όταν δεν είναι δυνατό οι μεταξύ των μερών κύριες συμβάσεις και δοσοληψίες να εξυπηρετηθούν μέσω αλληλόχρεου λογαριασμού, τότε η τήρησή του δεν είναι επιτρεπτή και αυτό ανεξάρτητα από την ύπαρξη κοινής συμφωνίας, η οποία, ως αντίθετη στη φύση, στη λειτουργία και στα αποτελέσματά του, κρίνεται ως μη σύννομη (ΑΠ 543/1998)». Η υπ' αριθ.501/2021 του Εφετείου Πατρών²⁸ έκρινε ότι η νομική βάση της αγωγής του ενάγοντος στηρίζεται στις διατάξεις των άρθρων της πώλησης και όχι σε

²⁸ Δημ. σε ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

αυτές του αλληλόχρεου λογαριασμού, αφού ο εναγόμενος αγόραζε επί πιστώσει διάφορα είδη για την εκτέλεση της εργασίας του και κατέβαλε κατά διαστήματα διάφορα χρηματικά ποσά σε μερική εξόφληση της οφειλής του. Η νομική σκέψη του δικαστηρίου ήταν η εξής: « Από τις διατάξεις των άρθρων 361, 874 ΑΚ 112 ΕισΝΑΚ και 669 ΕμπΝ προκύπτει, ότι αλληλόχρεος ή ανοικτός ή τρεχούμενος λογαριασμός υπάρχει, όταν δύο πρόσωπα, από τα οποία τουλάχιστον το ένα είναι έμπορος, συμφωνούν να καταχωρίζουν τις μεταξύ τους δοσοληψίες σε κονδύλια πιστώσεων και χρεώσεων, τα οποία, μολονότι διατηρούν το νομικό τους χαρακτήρα, αποβάλλουν από την καταχώριση τους την αυτοτέλεια τους και δεν μπορούν να επιδιωχθούν ή να διατεθούν χωριστά, με αποτέλεσμα να οφείλεται μόνο το κατάλοιπο που προκύπτει, κατά το κλείσιμο του λογαριασμού, με την αντιπαραβολή των κονδυλίων. Ο λογαριασμός κλείνει περιοδικά, εκτός αντίθετης συμφωνίας, κάθε εξάμηνο, και οριστικά με καταγγελία της σύμβασης, κατ' άρθρο 112 παρ. 2 ΕισΝΑΚ (ΟΛΑΠ 31/1997, ΝοΒ 46.193, ΑΠ 248/2014, ΑΠ 1795/2007, δημ. στην ΤΝΠ Νόμος). Για να υπάρχει δηλαδή αλληλόχρεος λογαριασμός χρειάζεται να υφίσταται τουλάχιστον δυνατότητα αποστολών και από τις δύο πλευρές. Απλώς δεν ενδιαφέρει αν κατά τη διάρκεια του λογαριασμού έγιναν πράγματι αποστολές και από τις δύο πλευρές (αμοιβαίος αλληλόχρεος λογαριασμός) ή αν μόνο ένα από τα συμβαλλόμενα μέρη προέβη σε αποστολές (απλός ή ετεροσκελής αλληλόχρεος λογαριασμός). Έτσι, για να είναι νόμιμη μια τέτοια αγωγή και να ερείδεται στις ως άνω διατάξεις του αλληλόχρεου λογαριασμού, αρκεί να εκτιμάται από το περιεχόμενό της ότι παρασχέθηκε στα μέρη η δυνατότητα αμοιβαίων χρεοπιστώσεων, έστω και αν δεν προέβησαν σε αυτές πράγματι, και δεν είναι ανάγκη ο λογαριασμός να έγινε πιστωτικός διαδοχικά και για τα δύο μέρη (ΑΠ 248/2014, ΑΠ 1795/2007, ό.π.). Εξάλλου, από τις παραπάνω διατάξεις, σε συνδυασμό με τις διατάξεις των άρθρων 216 και 118 ΚΠολΔ προκύπτει, ότι για τη θεμελίωση της αγωγής που στηρίζεται στη σύμβαση αλληλόχρεου (ανοικτού) λογαριασμού, εκτός από το κλείσιμο του λογαριασμού, πρέπει, αν μεν αυτή στηρίζεται στην αναγνώριση του καταλοίπου, να καθορίζεται το ποσό της αναγνώρισης κατά τους όρους των άρθρων 873 και 874 ΑΚ, ενώ, αν δεν υπάρχει τέτοια αναγνώριση, να

παρατίθενται όλα τα κονδύλια του λογαριασμού, από τα οποία προκύπτει το κατάλοιπο που ζητείται (ΑΠ 299/2000, ΕΕμπΔ 2000.288, ΕφΠειρ 192/2016, δημ. στην ΤΝΠ Νόμος, ΕφΘεσ 1778/2000, Αρμ 56.1169). Πάντως, για την ύπαρξη αλληλόχρεου λογαριασμού απαιτείται να υπάρχει η δυνατότητα να προκύψουν από τη μεταξύ τους οικονομική συναλλαγή απαιτήσεις και οφειλές και για τα δύο συμβαλλόμενα μέρη, ώστε να μην είναι από πριν γνωστό ποιο από αυτά, κατά την τελική εκκαθάριση των δοσοληψιών τους, θα είναι οφειλέτης ή πιστωτής του άλλου. Επομένως, δεν υπάρχει αλληλόχρεος λογαριασμός, όταν, λόγω της σύμβασης, ο ένας συμβαλλόμενος γίνεται μόνο πιστωτής και ποτέ οφειλέτης και ο άλλος μόνο οφειλέτης και ποτέ πιστωτής, δικαιούμενος απλώς να εξοφλεί το χρέος του με τμηματικές καταβολές, που γίνονται προς αντίστοιχη απαλλαγή του από το χρέος, πράγμα που συμβαίνει και όταν πελάτης εμπόρου αγοράζει εμπορεύματα με πίστωση του τιμήματος (ολική ή μερική) και καταβάλλει, σε εξόφληση του τιμήματος που πιστώθηκε, διάφορα χρηματικά ποσά, αφού στην περίπτωση αυτή αποκλείεται η δυνατότητα να καταστεί ο πωλητής οφειλέτης του αγοραστή και ο τελευταίος πιστωτής του πωλητή, αλλά υπάρχουν περισσότερες ανεξάρτητες μεταξύ τους πωλήσεις με πίστωση του τιμήματος, το οποίο είναι καταβλητέο τμηματικά (ΑΠ 857/2006, ΧρΙΔ 2006.727, ΕφΠειρ 192/2016, ό.π., ΕφΑΘ 7091/2002, ΕλλΔνη 44.1381, ΕφΘεσ 996/2000, Αρμ 55.483, ΕφΘεσ 860/2000, Αρμ 56.1029, ΕφΠατρ 567/1999, ΧρΙΔ 1.258 με ενημερωτικό σημείωμα, Ι. Βελέντζα σε Αρμ 50.866). Στην περίπτωση αυτή ο τηρούμενος τυχόν από τον ένα συμβαλλόμενο λογαριασμός έχει χαρακτήρα απλού δοσοληπτικού λογαριασμού και όχι αλληλόχρεου με την έννοια του Εμπορικού Νόμου (ΑΠ 75/1995, ΔΕΕ 1995,527, ΕφΠειρ 192/2016, ό.π.)». Στη διάκριση των δύο εννοιών προέβη και η 85/2019 ΕφΔυτΜακ²⁹, η οποία έκρινε σχετικά: «.....αλληλόχρεος λογαριασμός υπάρχει όταν δύο πρόσωπα, από τα οποία τουλάχιστον το ένα είναι έμπορος, συμφωνούν να καταχωρίζουν τις μεταξύ τους δοσοληψίες σε κονδύλια πιστώσεων και χρεώσεων, τα οποία, μολονότι διατηρούν το νομικό τους χαρακτήρα, αποβάλλουν από της

²⁹ Δημοσιευμένη σε ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ. Βλ. ομοίως και ΑΠ 97/2020 ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ, ΕφΠατρ 249/2019 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, ΠΠΡΑΘ 600/2021 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, ΜΠρΚορ 41/2019 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, ΠΠΡΑΘ 1318/2012 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

καταχωρίσεώς τους την αυτοτέλειά τους και δεν μπορούν να επιδιωχθούν ή διατεθούν χωριστά, με αποτέλεσμα να οφείλεται μόνο το κατάλοιπο που προκύπτει, κατά το κλείσιμο του λογαριασμού, με την αντιπαραβολή των κονδυλίων (ΟΛΑΠ 31/1997 ΕλλΔνη 1997.1526, ΑΠ 248/2014, ΑΠ 1352/2011, ΑΠ 1850/2011 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ). Στη σύμβαση αλληλόχρεου λογαριασμού μπορεί να υπαχθεί κάθε συναλλακτική σχέση των μερών, η οποία άγει στην πραγματοποίηση αμοιβαίων παροχών, άρα και η σύμβαση ανοίγματος πιστώσεως (ΑΠ 1790/2008, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, ΑΠ 583/1990 ΕλλΔνη 1991.199). Οι δύο αυτές συμβάσεις, αν και διαστέλλονται, μπορούν να συνυπάρξουν και έτσι παρέχουν, με το συνδυασμό τους, την ευχέρεια στον συμβαλλόμενο με την τράπεζα, αφενός να κάνει χρήση της πιστώσεως και αφετέρου να μειώνει την οφειλή του. Για να υπάρχει δηλαδή αλληλόχρεος λογαριασμός χρειάζεται να υφίσταται τουλάχιστον δυνατότητα αποστολών και από τις δυο πλευρές. Απλώς δεν ενδιαφέρει αν κατά τη διάρκεια του λογαριασμού έγιναν πράγματι αποστολές και από τις δυο πλευρές (αμοιβαίος αλληλόχρεος λογαριασμός) ή αν ένα μόνο από τα συμβαλλόμενα μέρη προέβη σε αποστολές (απλός ή ετεροσκελής αλληλόχρεος λογαριασμός, βλ. ΑΠ 248/2014, ο.π., ΑΠ 1022/2008 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, ΑΠ 1795/2007 ΧρΙΔ 2007.925, ΑΠ 79/1995 ΝοΒ 1996.628, 1524/1991 ΕλλΔνη 1993.313). Έτσι, αν δεν συντρέχει η απαραίτητη αυτή προϋπόθεση, μόνη η συμφωνία των συμβαλλομένων δεν μπορεί να προσδώσει σε κάποια σύμβαση τον εν λόγω νομικό χαρακτήραΔεν μπορεί όμως να λειτουργήσει τέτοιος αλληλόχρεος λογαριασμός, όταν η συνδέουσα τα μέρη έννομη σχέση δεν είναι τραπεζικό άνοιγμα πίστωσης, αλλά κοινός δανεισμός, όταν δηλαδή η μεν δανείστρια τράπεζα καταβάλλει το ποσό του δανείου στον οφειλέτη εφάπαξ ή τμηματικά ο δε δανειζόμενος αναλαμβάνει την υποχρέωση να το επιστρέφει εφάπαξ ή τμηματικά όπως στην περίπτωση τοκοχρεωλυτικού δανείου που ο ίδιος αναλαμβάνει την υποχρέωση να αποδώσει σε τακτές προσυμφωνημένες τοκοχρεωλυτικές δόσεις».

1.4 Είδη αλληλόχρεου λογαριασμού.

Υπάρχουν σχηματικά δύο είδη αλληλόχρεων λογαριασμών : α) ο αμοιβαίος και β) ο απλός ή ετεροσκελής, ή ανοικτός. Οι παραπάνω έννοιες δεν έχουν κοινά αποδεκτό περιεχόμενο και νόημα και υπάρχει εξαιρετική σύγχυση στη χώρα μας ως προς τον ορισμό τους. Ειδικότερα:

- 1) Κατά μία άποψη, την οποία ακολουθεί η κρατούσα νομολογία, «αμοιβαίος» είναι ο λογαριασμός, κατά τη διάρκεια του οποίου έγιναν αποστολές και από τα δύο μέρη, ενώ «απλός» ή «ετεροσκελής», εκείνος όπου έγιναν αποστολές από το ένα μόνο μέρος³⁰ και στις δύο περιπτώσεις όμως χωρίς να είναι εξ αρχής γνωστό αν θα αποβεί αμοιβαίος ή απλός, διότι τότε δεν γίνεται δεκτή η ύπαρξη αλληλόχρεου λογαριασμού³¹.

Ωστόσο, η παραπάνω άποψη αμφισβητείται έντονα, καθώς θεωρείται ότι δεν αποδίδει την πραγματική έννοια των όρων αλλά και διότι το είδος του λογαριασμού, θα πρέπει να εξαρτάται από την αρχή από τη φύση και τη δομή του και όχι από τυχαία γεγονότα τα οποία έλαβαν χώρα κατά τη διάρκεια της λειτουργίας του³².

- 2) Κατ' άλλη άποψη, «αμοιβαίος» είναι εκείνος ο λογαριασμός όταν- λόγω της φύσεως της κύριας συμβάσεως- είναι εκ των προτέρων άγνωστο υπέρ ποίου εκ των δύο συμβαλλομένων θα είναι πιστωτικός κατά το οριστικό κλείσιμό του, έχοντες και οι δύο συμβαλλόμενοι τη δυνατότητα να αποβούν πιστωτές κατά το οριστικό κλείσιμο, ενώ «απλός» ή «ανοικτός», όταν εκ των προτέρων θα είναι βέβαιο – καθότι

³⁰ Έτσι, οι Κ. Σπηλιόπουλος ΕρμΑΚ, υπό άρθρο 112 ΕισΝΑΚ αρ.19, Γ. Βελέντζας, Δίκαιο Αλληλόχρεου Λογαριασμού, 2007, σελ.26 σημ.38 και στη νομολογία, ΑΠ 79/1995 ΕπισκεΔ 1995, 570, ΑΠ 558/1981 ΕΕΝ 49, 317, ΕφΛαρ 882/2003 ΤΝΠ ΔΣΑ.

³¹ Σ. Αντωνόπουλος, Η σύμβαση του αλληλόχρεου λογαριασμού, β' έκδοση, 2007, σελ.20 υποσ.36, όπου και αναφορές σε νομολογία.

³² Π. Μάζης, Ο τραπεζικός Ανοικτός Αλληλόχρεος Λογαριασμός και η αντιμετώπισή του από τη νομολογία, σε Δίκαιον Τραπεζικών και Δίκαιον Τραπεζικών Εργασιών, Αθήνα 1996, σελ.88 επ.

συμφωνηθέν- ποιος εκ των συμβαλλομένων θα δύναται να είναι τελικά πιστωτής³³.

Αλλά και κατ' αυτήν όμως την τελευταία άποψη, μία μερίδα υποστηρίζει ότι οι αλληλόχρεοι λογαριασμοί οι οποίοι συνοδεύουν συμβάσεις τραπεζικών πιστώσεων, είναι «αμοιβαίοι», καθότι, δεν είναι απόλυτα βέβαιο εκ των προτέρων αν θα κλείσουν ως πιστωτικοί υπέρ του ενός ή του άλλου μέρους, άλλη δε μερίδα η οποία υποστηρίζει το αντίθετο³⁴.

Συνήθως, η νομολογία, διακρίνει, χωρίς καμία νομική διαφοροποίηση, τους αλληλόχρεους λογαριασμούς οι οποίοι συνοδεύουν τραπεζικές πιστωτικές συμβάσεις από άλλους μη τραπεζικούς αλληλόχρεους λογαριασμούς, χαρακτηρίζοντας τους πρώτους ως «ανοικτούς» λογαριασμούς, οι οποίοι αποτελούν «είδος αλληλόχρεων λογαριασμών», και οι οποίοι λειτουργούν με τη δημιουργία απαιτήσεων από το ένα μέρος και έναντι καταβολών από το άλλο, διακρινόμενοι έτσι από τους κοινούς αλληλόχρεους λογαριασμούς οι οποίοι λειτουργούν με αμοιβαίες απαιτήσεις³⁵.

³³ Δ. Σούρλος, Το Δίκαιον του Αλληλόχρεου Λογαριασμού, Αθήνα 1975,σελ.38, Σ. Ψυχομάνης, όπ.π σελ.190

³⁴ Βλ. Σ. Αντωνόπουλο, όπ.π σελ.21 υποσ.39 και 40

³⁵ Βλ Σ. Αντωνόπουλο, Η σύμβαση του Αλληλόχρεου Λογαριασμού, β' έκδοση, 2007, σελ. 21-22, ΑΠ 1343/2000 ΕΕΝ 2002, 177.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

2. Ο Τραπεζικός Αλληλόχρεος Λογαριασμός

2.1. Εισαγωγή

Η άνθιση και η άνοδος των τραπεζικών εργασιών αποδυνάμωσε τη λειτουργία του κλασικού αλληλόχρεου λογαριασμού και έστρεψε τους εμπόρους προς τις τράπεζες και αυτό γιατί ήταν πολύ πιο εύκολο γι' αυτούς, αντί να δεσμεύουν τις απαιτήσεις τους προκειμένου αυτές να διακανονιστούν σε ένα μεταγενέστερο χρονικό σημείο, να λάβουν από τις τράπεζες άμεσο χρήμα, ώστε να ικανοποιήσουν τις καθημερινές τους ανάγκες. Έτσι έκριναν προτιμότερο να παραχωρούν ως ασφάλεια τις απαιτήσεις τους στα τραπεζικά ιδρύματα προκειμένου να λαμβάνουν μεγαλύτερα ποσά πίστωσης σε μετρητά. Ο τραπεζικός αλληλόχρεος λογαριασμός ήρθε έτσι να αντικαταστήσει οριστικά θα λέγαμε τον εμπορικό αλληλόχρεο λογαριασμό.

Και θα αναρωτηθεί κανείς (και εύλογα) ποια είναι η (εννοιολογική) διαφορά μεταξύ εμπορικού και τραπεζικού αλληλόχρεου λογαριασμού. Η απάντηση είναι καταρχήν καμία. Σε αντίθεση με άλλα δίκαια (Ιταλία, Γερμανία), όπου ο νομοθέτης προνόησε να ξεκαθαρίσει τις ομοιότητες και τις διαφορές μεταξύ τραπεζικού και εμπορικού αλληλόχρεου λογαριασμού, στην Ελλάδα δεν συμβαίνει το αυτό. Ας ξεκινήσουμε με την παραδοχή ότι στο ελληνικό δίκαιο εμπορικός και τραπεζικός αλληλόχρεος λογαριασμός καταρχήν δε διαφέρουν. Και αυτό διότι από τον ίδιο το νομοθέτη δεν προκύπτει κάποια διάκριση μεταξύ των δύο ούτε προς το σκοπό ούτε ως προς τη λειτουργία. Έτσι, ο τραπεζικός αλληλόχρεος λογαριασμός δεν είναι τίποτα παραπάνω από έναν αλληλόχρεο λογαριασμό, όπου το ένα συμβαλλόμενο μέρος είναι πιστωτικό ίδρυμα.

Τα πράγματα όμως δεν αποδείχθηκαν τόσο απλά, δεδομένης αφενός της διάταξης του άρθρου 112 ΕισΝΑΚ, η οποία επιτρέπει ευρεία περιθώρια ανατοκισμού με αποτέλεσμα οι τράπεζες να κάνουν εφαρμογή του

αλληλόχρεου λογαριασμού ακόμα κι όταν δεν πληρούνται οι όροι εφαρμογής του και αφετέρου του νομοθετικού διατάγματος 17.7/13.8.1923 «περί ειδικών διατάξεων επί ανωνύμων εταιρειών» και ιδιαίτερα των άρθρων 35, 36 παρ.5, 47 και 48 με τα οποία ρυθμίζονται κατά βάση θέματα εμπράγματων ασφαλειών, όπου γίνεται ρητή αναφορά στον «ανοικτό» λογαριασμό, εξαιτίας των οποίων τέθηκε το ζήτημα αν ο τραπεζικός «ανοικτός» αλληλόχρεος λογαριασμός είναι μία μορφή αλληλόχρεου λογαριασμού ή αν αποτελεί ξεχωριστό μόρφωμα.

Πάντως, οι όροι αυτοί (τρέχων, ανοικτός λογαριασμός και αλληλόχρεος λογαριασμός) θεωρούνται από μεγάλο μέρος της θεωρίας και την κρατούσα νομολογία ως ταυτόσημοι. Δηλαδή θεωρείται ότι ο τραπεζικός ή ανοικτός λογαριασμός είναι ειδικότερη μορφή αλληλόχρεου λογαριασμού³⁶.

Από την άλλη πλευρά υπάρχουν μελετητές που υποστηρίζουν την αντίθετη άποψη. Ο Περδίκας³⁷ διακρίνει (προφανώς επηρεασμένος από τις αντίστοιχες γερμανικές και ιταλικές θεωρίες), μεταξύ αλληλόχρεου και τρεχούμενου, ταυτίζοντας τον τελευταίο με τον «απλό», δηλ. εκείνον όπου είναι βέβαιο εκ των προτέρων ποιος εκ των αντισυμβαλλομένων θα είναι τελικά πιστωτής, όπως π.χ συμβαίνει στους τραπεζικούς ανοικτούς λογαριασμούς. Ο δε Λ. Γεωργακόπουλος³⁸ διακρίνει μεταξύ Ανοικτού Λογαριασμού σε «ευρεία έννοια», ή Αλληλόχρεου Λογαριασμού, ο οποίος είναι ο «αμοιβαίος πιστωτικός», και «κυριολεκτικού ή μονομερούς Ανοικτού Λογαριασμού». Ο τελευταίος αφορά μόνο τους απλούς ή «μονομερώς πιστωτικούς» ανοικτούς λογαριασμούς (καταθέσεων και πιστώσεων) δεν είναι, σύμφωνα με τον συγγραφέα, Αλληλόχρεος, διότι το προσωρινό υπόλοιπό του ανά πάσα στιγμή απαιτητό, αναφέρει μάλιστα χαρακτηριστικά γι' αυτούς ότι δεν έχουν «δημιουργική δύναμη, ούτε αναβάλλουν το απαιτητό ή την παραγραφή

³⁶ Έτσι ενδεικτικά βλ. Απ. Γεωργιάδης, Ενοχικό Δίκαιο, Ειδικό Μέρος, Αθήνα 2007, σελ.639 επ. , Γ. Βελέντζας Δίκαιο Αλληλόχρεου Λογαριασμού, 2007, σελ.20, Π. Μάζης, «Εμπράγματα Εξασφάλιση Τραπεζών και ΑΕ, Αθήνα 1993, σελ.76-77, ΑΠ 1227/2006 ΤΝΠΔΣΑ, ΑΠ 578/2005 Αρμ 2006, 406, ΟΛ ΑΠ 31/1997 ΝοΒ 1998, 193, ΕφΛαρ 219/2002 ΤΝΠ ΔΣΑ.

³⁷ Π. Περδίκας, Εγχειρίδιο Εμπορικού Δικαίου, 3^η έκδοση, 1960, παρ.74

³⁸ Λ. Γεωργακόπουλος, Εγχειρίδιο Εμπορικού Δικαίου, Οι Εμπορικές Πράξεις, Τ2 Συμβάσεις, Αθήνα 1995, αρ.30-31

τα οποία εξαρτώνται αποκλειστικά από την ουσιαστική σχέση» . Επίσης, ο ίδιος³⁹ προσθέτει ότι, ενώ στο Δάνειο (πίστωση) με Ανοικτό Λογαριασμό, η προθεσμία εξοφλήσεως παρέχεται από την ίδια τη σύμβαση του δανείου, μη υπάρχουσας έως της εξοφλήσεως, απαιτητής αξιώσεως, στον Αλληλόχρεο Λογαριασμό, οι εισερχόμενες απαιτήσεις είναι ήδη ληξιπρόθεσμες και απαιτητές, και είναι η σύμβαση του αλλ. λογ. η οποία αναβάλλει την ενάσκησή τους έχοντας δημιουργικά αποτελέσματα και όχι η εξυπηρετούμενη σύμβαση. Εξάλλου, και όσον αφορά τα τοκοχρεολυτικά τραπεζικά δάνεια, τα οποία ενίοτε συνοδεύονται καταχρηστικά από συμβάσεις αλληλόχρεων λογαριασμών, υπέρ της ορθής άποψης ότι η σύμβαση αλλ. λογ., η οποία συνοδεύει τέτοια δάνεια, δεν είναι πραγματικός αλλ. λογ. και η νομολογία⁴⁰ . Πρέπει, τέλος, να επισημάνουμε ότι ο χρησιμοποιούμενος όρος του ΝΔ 17.7/13.8.1923 περί «δανείου επ' ανοικτώ λογαριασμό» εννοούν και εφαρμόζονται στις συμβάσεις πιστώσεων που συνοδεύονται από συμβάσεις ανοικτών αλληλόχρεων λογαριασμών και όχι στις συμβάσεις τοκοχρεολυτικών δανείων, με τις οποίες η σύμβαση ανοικτού αλληλόχρεου λογαριασμού είναι ασύμβατη⁴¹.

2.2 Το ειδικότερο πρόβλημα του χαρακτηρισμού των παροχών στους τραπεζικούς αλληλόχρεους λογαριασμούς, ως αποστολών ή μη

Ένα ζήτημα το οποίο προέκυψε στο γενικότερο πλαίσιο οριοθέτησης του τραπεζικού από τον γνήσιο αλληλόχρεο λογαριασμό και απασχόλησε αρκετά έντονα τόσο τη θεωρία όσο και τη νομολογία αποτέλεσε το γεγονός

³⁹ Η σύγχρονη Πρακτική του Εμπορικού Δικαίου, Αθήνα 1992, σ.381 και επ, σε Σ. Αντωνόπουλο, Η σύμβαση του Αλληλόχρεου Λογαριασμού, β' έκδοση, Αθήνα 2007, σελ.2

⁴⁰ ΑΠ 543/1998 ΝοΒ 1999, 1292, ΕφΘεσ 3078/2002 ΔΕΕ 2003, 958, με παρατηρήσεις Ε. Βόγκλη (για την οποία το τοκοχρεολυτικό δάνειο, δεν μπορεί να αποτελεί αλληλόχρεο λογαριασμό έστω κι αν καταχρηστικά συνοδεύεται από τέτοιο, διότι ... «κάθε δόση είναι διακριτή από τις υπόλοιπες και διατηρεί την αυτοτέλειά της και διότι περιέχει άληκτους τόκους οι οποίοι δεν είναι επιτρεπτό να εκτοκίζονται (ανά τρίμηνο) Και διότι δεν υπάρχει η δυνατότητα αποστολών και από τα δύο συμβαλλόμενα μέρη ώστε να μπορεί να λειτουργήσει για το λόγο αυτό αλληλόχρεος λογαριασμός....». Βλ. και ανωτέρω υποσ.29.

⁴¹ Βλ. Σ. Αντωνόπουλο, Η σύμβαση του Αλληλόχρεου Λογαριασμού, β' έκδοση, 2007, σελ. 3, υποσ. 2

του χαρακτηρισμού των χρηματικών παροχών των οφειλετών- πελατών προς τις πιστώτριες τράπεζες. Η διαπραγμάτευση του ζητήματος αυτού εξελίχθηκε ως εξής:

Σύμφωνα με μέρος της θεωρίας και της νομολογίας, θεωρείται ότι οι χρηματικές παροχές των οφειλετών πελατών προς τις πιστώτριες τράπεζες με τις οποίες συνδέονται με συμβάσεις ανοίγματος πιστώσεως μέσω αλληλόχρεου λογαριασμού, τις οποίες κάνουν προκειμένου να μειώσουν το εις βάρος τους υπόλοιπο του λογαριασμού, αποτελούν, αληθείς αποστολές υπό τη μορφή ανώμαλων παρακαταθηκών και όχι εξοφλητικές καταβολές.⁴²

Αντιθέτως, μέρος της νεότερης θεωρίας, υποστηρίζει ότι οι χρηματικές αυτές παροχές των οφειλετών πελατών προς τις πιστώτριες τράπεζες με τις οποίες συνδέονται με συμβάσεις ανοίγματος πιστώσεως μέσω αλληλόχρεου λογαριασμού, τις οποίες κάνουν προκειμένου να μειώσουν το εις βάρος τους υπόλοιπο, αποτελούν, αληθείς εξοφλητικές καταβολές και όχι αποστολές. Και κατά μία μερίδα (υποδιαίρεση) της νεότερης αυτής θεωρίας, η σύμβαση του αλληλόχρεου λογαριασμού ρυθμίζει με ιδιαίτερο τρόπο τα αποτελέσματα των καταβολών αυτών χωρίς να αναιρείται η ισχύς της σύμβασεως του αλληλόχρεου λογαριασμού, του λογαριασμού δυνάμενου να λειτουργεί με αποστολές από το ένα μέρος στο άλλο⁴³.

Κατ' άλλη δε μερίδα της παραπάνω θεωρίας, οι καταβολές είναι απλώς εξοφλητικές καταβολές και δεν είναι δυνατόν να λειτουργήσει και υπάρξει στην περίπτωση αυτή, σύμβαση αλληλόχρεου λογαριασμού, (με δυνατότητα ιδίως εφαρμογής του βραχυχρόνιου ανατοκισμού των άρθρων 112 ΕισΝΑΚ και 12 Ν. 2601/98), ελλείψει δυνατότητας αμοιβαίων αποστολών, των αποστολών εννοουμένων αποκλειστικά ως απαιτήσεων οι οποίες δημιουργούν

⁴² Προς αυτή την κατεύθυνση οι Κ. Σπηλιόπουλος ερμΑΚ, άρθρο 112 ΕισΝΑΚ αρ.10 με παραπομπή σε σχετική γερμανική θεωρία, Γ. Βελέντζας Δίκαιο Αλληλόχρεου Λογαριασμού, Αθήνα 2007, σελ. 38, Γ. Σημίτης Η σύμβασις Ανοίγματος Πιστώσεως δι' Ανοικτού Λογαριασμού, ΕΕΝ 1939, 139.

⁴³ Προς αυτή την κατεύθυνση οι Απ. Γεωργιάδης, Ενοχικό Δίκαιο, Ειδικό Μέρος ΤΙΙ, Αθήνα, 2007, σελ. 637 με αναφορά και στην ΑΠ 881/2000 ΕλλΔνη 42, 417, Κ. Παμπούκης «Τραπεζικά και Πιστωτικά Συμβάσεις», 1862, αρ.185, 187, και 197, Δ. Κονδύλης «Έννοια, Λειτουργία και Αποτελέσματα του Αλληλόχρεου Λογαριασμού», 1995, σελ.27, Π. Μάζης «Εμπράγματα Εξασφάλιση Τραπεζών και Ανωνύμων Εταιρειών», 1993, σελ. 89.

πιστώσεις⁴⁴. Η τελευταία αυτή άποψη η οποία απορρίπτει τον συνδυασμό αλλ. λογ. με πιστωτική σύμβαση, ελλείπει δυνατότητας αμοιβαίων απαιτήσεων, έχει ουσιαστική βασιμότητα, αν και θεωρητικά, θα μπορούσε εκ πρώτης όψεως να υποστηριχθεί ότι ακόμα και εδώ, υπάρχει η απαιτούμενη από τη θεωρία και νομολογία, δυνατότητα δημιουργίας εκατέρωθεν απαιτήσεων, μέσω ενδεχόμενων προκαταβολών των πιστοληπτών, λογιζομένων ως δανείων προς την τράπεζα⁴⁵. Μόνο που αυτή η δυνατότητα αντιβαίνει προς το συμβατικό σκοπό που εξυπηρετεί ως παρεπόμενη η σύμβαση του αλλ. λογ., εκείνον δηλαδή της παροχής πιστώσεως της τράπεζας προς τον πιστολήπτη και όχι το αντίστροφο, παρόλο που θεωρητικά μπορεί να υποστηριχθεί.

2.3 Διατυπωθείσες απόψεις στην αλλοδαπή θεωρία

Το ζήτημα της λειτουργίας και της διάκρισης ανάμεσα στον αλληλόχρεο και τον τραπεζικό λογαριασμό καλούμενο αλληλόχρεο ή τρέχοντα ή ανοικτό, ο οποίος συνοδεύει τραπεζικές πιστωτικές συμβάσεις, αποτέλεσε αντικείμενο έρευνας και συζήτησης και σε άλλα δίκαια, όπου και προκρίθηκαν διαφορετικές λύσεις. Ωστόσο, το ερευνητικό έργο εκεί ήταν ως επί το πλείστον πιο εύκολο, καθώς η εκάστοτε λύση που δόθηκε βασίστηκε σε νομοθετικές επιλογές και ο μελετητής αρκέστηκε στο να καταγράψει και να σχολιάσει αυτή τη νομοθετική επιλογή.

Έχει μεγάλο ενδιαφέρον να αποπειραθούμε έστω να παρουσιάσουμε τις σημαντικότερες διατυπωθείσες απόψεις στα ξένα δικαιοσύστηματα, οι οποίες έθεσαν τα θεωρητικά θεμέλια και επηρέασαν σε μεγάλο βαθμό και την θεωρητική δικαιολόγηση στην χώρα μας.

⁴⁴ Π. Πέρδικας, σχόλιο υπό ΠΠρΑθ 14169/1938 ΕΕΝ 1939, 90 «.....αι καταβολαί του πελάτου συμψηφίζονται εις κεφάλαιον και τόκους δεν πιστούνται ποτέ υπέρ του πελάτου ...», Λ. Γεωργακόπουλος « Εγχειρίδιον Εμπορικού Δικαίου», Οι εμπορικές πράξεις, Τ2 Συμβάσεις, Αθήνα 199, σελ. 501, Κ. Ρόκας, Μελέται Εμπορικού Δικαίου II, 1971, σελ. 353 επ.

⁴⁵ Βλ. Σ. Αντωνόπουλος, Η σύμβαση του αλληλόχρεου λογαριασμού, β' έκδοση, 2007, σελ.37, όπου και περαιτέρω παραπομπές.

2.3.1. Η Γαλλική θεωρία

Η σύγχρονη Γαλλική θεωρία έχει συμβάλει κατά ένα μεγάλο ποσοστό στη διατύπωση μίας ενιαίας θεωρίας για τον αλληλόχρεο λογαριασμό και στην καθιέρωσή του- ήδη από τα μέσα του 19^{ου} αιώνα – ως ιδιαίτερης σύμβασης⁴⁶ και έχει επηρεάσει και άλλα δικαιοϋκτικά συστήματα όπως το Βελγικό, Λουξεμβουργιανό, Λιβανικό, Συριακό, Χιλιανό, Αργεντινικό και το παλαιότερο Ελληνικό Δίκαιο⁴⁷. Η Γαλλική θεωρία στηρίζεται σε δύο βασικές αρχές: α) την αρχή της ανανεώσεως ή οιονεί ανανεώσεως και β) (ιδίως) την αρχή του αδιαιρέτου.

Η θεωρία αυτή, η οποία εξακολουθεί έως και σήμερα, με κάποιους αναγκαίους περιορισμούς και διαφοροποιήσεις (ιδίως ως προς την αρχή του αδιαιρέτου), να αποτελεί το Γαλλικό Θετικό Δίκαιο, έγκειται εν προκειμένω στα εξής: Οι εκατέρωθεν απαιτήσεις (αποστολές), με την αυτόματη είσοδό τους στον αλληλόχρεο λογαριασμό, υφίστανται ένα είδος ανανεώσεως ή οιονεί ανανεώσεως, με αλλαγή της αιτίας για την οποία οφείλονται, χάνουν την ατομικότητά τους, μετατρέπονται, όχι σε κάποιες άλλες απαιτήσεις, αλλά σε αριθμητικά κονδύλια, χρεωστικά για τον λήπτη ανταποκριτή και πιστωτικά για τον αποστολέα. Αυτή είναι η λεγόμενη αρχή της ανανεώσεως ή οιονεί ανανεώσεως⁴⁸.

Ως προς την τύχη και το καθεστώς των αριθμητικών πλέον κονδυλίων του αλλ. λογ., τα οποία αντικατέστησαν τις απαιτήσεις, αυτά τα κονδύλια θεωρούνται κατά την κλασική θεωρία, μη διαθέσιμα και μη απαιτητά (και ούτε καν απαιτήσεις). Και ότι ακόμη, αν και είναι ανεξάρτητα μεταξύ τους, δεν συμψηφίζονται, και αποτελούν παρόλα αυτά ένα σύνολο αδιαίρετο, εξ ου και ο χαρακτηρισμός των παραπάνω ιδιοτήτων, ως αρχή του αδιαιρέτου. Ακόμη,

⁴⁶ Σ. Αντωνόπουλος, Η σύμβαση του Αλληλόχρεου Λογαριασμού, β' έκδοση, 2007, σελ.3

⁴⁷ Σ. Αντωνόπουλος, όπ. π σελ. 84, υποσ.165

⁴⁸ Βλ. Σ. Αντωνόπουλο, όπ.π., σελ. 85, ο οποίος περαιτέρω σημειώνει ότι ο χαρακτηρισμός «οιονεί ανανέωση» δικαιολογείται από το ότι οι εισερχόμενες απαιτήσεις δεν αντικαθίσταται από άλλη απαίτηση, όπως προβλέπει η ανανέωση του Αστικού Δικαίου, αλλά από κάποιο αριθμητικό κονδύλιο, απροσδιορίστου νομικού καθεστώτος.

σύμφωνα με τη θεωρία αυτή, έως το οριστικό κλείσιμο του Λογαριασμού, και τη μέσω συμψηφισμού εξαγωγή του τελικού καταλοίπου, δεν υπάρχει ούτε οφειλέτης ούτε δανειστής, μη υπαρχούσης οποιασδήποτε απαιτήσεως. Τέλος, ένεκα της ανανεώσεως που επέρχεται στις εισερχόμενες απαιτήσεις, επέρχεται και απώλεια- εκτός αντιθέτου συμφωνίας- των τυχόν ασφαλειών οι οποίες συνοδεύουν αυτές τις απαιτήσεις⁴⁹.

Σύμφωνα, λοιπόν, με τις παραδοχές της Γαλλικής Σχολής, δεν υπάρχει διαφοροποίηση μεταξύ του κοινού και τραπεζικού αλληλόχρεου λογαριασμού διότι η αποστολή και η λειτουργία του θεσμού και στις δύο περιπτώσεις εκπληρώνεται με τον ίδιο τρόπο, δηλαδή με την είσοδο των αποστολών στο λογαριασμό και τη μετατροπή τους σε απλά χρεοπιστωτικά κονδύλια, μέσω μίας οιονεί ανανεώσεως. Σύμφωνα με αυτή τη θεωρητική κατασκευή έγκυρα συνάπτεται αλληλόχρεος λογαριασμός και μεταξύ Τράπεζας και εμπόρου ή μη και επί συμβάσεως ανοίγματος πίστωσης⁵⁰.

2.3.2. Η Γερμανική Σχολή

Η δεύτερη μεγάλη εθνική θεωρητική «σχολή», δηλαδή η Γερμανική, θέλοντας προφανώς να αποφύγει τις θεωρητικές και πρακτικές ανεπιθύμητες συνέπειες της ανανεώσεως του Γαλλικού Δικαίου, υποστηρίζει επ' αυτών, τις θεωρητικές λύσεις στις οποίες έχει προσχωρήσει και το νεότερο Ελληνικό Δίκαιο⁵¹.

Πιο συγκεκριμένα, σύμφωνα με το Γερμανικό Δίκαιο, οι εισερχόμενες στον αλλ. λογαριασμό απαιτήσεις, δεν ανανεώνονται, διατηρούν την αιτία και το νομικό τους χαρακτήρα, αποβάλλουν δε απλώς τις ιδιότητες του διαθεσίμου και απαιτητού, διατηρουμένων και των ασφαλειών, οι οποίες στην περίπτωση

⁴⁹ Αν και ως προς το τελευταίο, το οποίο καθιστά δυσμενή τη θέση του δικαιούχου των ασφαλισμένων απαιτήσεων επινοήθηκαν από το Γαλλικό Δίκαιο δραστικές θεωρητικές κατασκευές για την αποτροπή του, βλ. γι' αυτό Σ. Αντωνόπουλο, όπ.π, σελ.86 υποσ.169 με αναφορά στον Γαλλικό Αστικό Κώδικα.

⁵⁰ Δ. Σούρλος « Το Δίκαιον του αλληλόχρεου λογαριασμού», Αθήνα 1975, αρ.97 με περαιτέρω παραπομπές στη Γαλλική θεωρία.

⁵¹ Βλ. Σ. Αντωνόπουλο, Η σύμβαση του Αλληλόχρεου Λογαριασμού, β' έκδοση, 2007, σελ.87.

του περιοδικού ή οριστικού κλεισίματος του λογαριασμού, κατά το οποίο συμψηφίζονται αυτομάτως οι απαιτήσεις και σβήνουν⁵², μεταφέρονται κατά ρητή διάταξη του Νόμου (365 BGB), υπέρ του προκύπτοντος, μετά τον γενόμενο αυτοδικαίως συμψηφισμό ή τυχόν και την αφηρημένη αναγνώρισή του, περιοδικού ή οριστικού καταλοίπου⁵³.

Κατά το γερμανικό δίκαιο και την γερμανική θεωρία, υπάρχει διαφοροποίηση μεταξύ της έννοιας του αλληλόχρεου ή τρέχοντος λογαριασμού (laufende Rechnung Kontokorrent) και του οιονεί τρέχοντα αλληλόχρεου λογαριασμού (uneigentlichen Kontokorrent). Με βάση την παραδοχή ότι ο κατά κυριολεξία αλληλόχρεος λογαριασμός ρυθμίζεται και προβλέπεται νομοθετικά, καταχρηστικός ή οιονεί αλληλόχρεος λογαριασμός είναι εκείνος από τον οποίο ελλείπει έστω και ένα στοιχείο από αυτά που συγκροτούν τον πρώτο⁵⁴. Η Γερμανική θεωρία διακρίνει τις έννοιες με τρόπο σαφή, αφού θεωρεί ότι στις περιπτώσεις του τραπεζικού τρέχοντος αλληλόχρεου λογαριασμού δεν μπορεί να συντρέξει το στοιχείο της αμοιβαιότητας⁵⁵. Σύμφωνα με τη Γερμανική θεωρία ο καταχρηστικός αυτός τρέχων λογαριασμός διαθέτει στοιχεία του κατά κυριολεξία τέτοιου και ομοιάζει προς αυτόν στη λειτουργία του και κυρίως στον λογιστικό υπολογισμό του υπολοίπου, πλην όμως δεν εφαρμόζονται όλες οι διατάξεις του δεύτερου στον πρώτο⁵⁶.

Τέλος, αξίζει να σημειωθεί ότι υπάρχει στη Γερμανική θεωρία και μία μερίδα που δεν συμφωνεί με τη διάκριση μεταξύ κατά κυριολεξία και καταχρηστικού τρέχοντος αλληλόχρεου λογαριασμού, διατυπώνοντας τη θέση ότι το περιεχόμενο του θεσμού εξαρτάται από τη βούληση των μερών⁵⁷. Από

⁵² Σ. Αντωνόπουλος, Η σύμβαση του Αλληλόχρεου Λογαριασμού, β' έκδοση, 2007, σελ.87 και επ.

⁵³ Βλ. Αντωνόπουλο όπ, π. σελ. 87, υποσ.173, όπου και περαιτέρω παραπομπές σε Γερμανική Θεωρία.

⁵⁴ ibidem

⁵⁵ Σ. Ψυχομάνης « Τραπεζικό δίκαιο» Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2001, ε' έκδοση, σελ.192, υποσ.325 γ

⁵⁶ Κ. Παμπούκης, Τραπεζικά και Πιστωτικά Συμβάσεις, 1962, σελ.541, υποσ.38

⁵⁷ Κ. Παμπούκης, Τραπεζικά και Πιστωτικά Συμβάσεις, 1962, σελ.540, υποσ.34 με παραπομπή στον Codin.

το Γερμανικό Δίκαιο έχουν επηρεαστεί το Αυστριακό, Ελβετικό, Ιαπωνικό, Ιταλικό, Ισπανικό, Σκανδιναβικά και το ισχύον νεότερο Ελληνικό Δίκαιο⁵⁸.

2.3.3. Η Ιταλική Θεωρία

Στην Ιταλική θεωρία υφίσταται σαφής διάκριση μεταξύ τρέχοντος και τραπεζικού αλληλόχρεου λογαριασμού, διάκριση η οποία έχει καθιερωθεί νομοθετικά στον Ιταλικό Αστικό Κώδικα. Έτσι, στα άρθρα 1823-1833 του ΙταλΑΚ ρυθμίζεται ο τρέχον αλληλόχρεος λογαριασμός και στα άρθρα 1852-1857 ρυθμίζεται ο τραπεζικός αλληλόχρεος λογαριασμός, ο οποίος συνοδεύει τις πιστωτικές συμβάσεις.

Ως τρέχων αλληλόχρεος λογαριασμός νοείται ο λογαριασμός εκείνος όπου δύο υποκείμενα που έχουν συνήθως διαρκείς συναλλαγές από τις οποίες προκύπτουν εκατέρωθεν απαιτήσεις, συμφωνούν να μην απαιτούν μεμονωμένα τις απαιτήσεις αυτές και να τις εισάγουν στον μεταξύ τους συναφθέντα λογαριασμό. Οι αμοιβαίες απαιτήσεις εκκαθαρίζονται διά του συμψηφισμού⁵⁹. Από την άλλη πλευρά, παρά την ειδική πρόβλεψη της 1857 ΙταλΑΚ, ο τραπεζικός αλληλόχρεος λογαριασμός παραμένει διακριτή και διαφορετική σύμβαση από τον κατά κυριολεξία τρέχοντα λογαριασμό, με τρόπο μάλιστα τέτοιο που με κανένα τρόπο δεν μπορεί να θεωρηθεί ο πρώτος ότι αποτελεί μία κατηγορία του δεύτερου.

Στην περίπτωση του τραπεζικού αλληλόχρεου λογαριασμού ο πελάτης έχει τη δυνατότητα να απαιτήσει ή να διαθέσει αμέσως και σε κάθε στιγμή, χωρίς να υποχρεούται να περιμένει το κλείσιμο του λογαριασμού το ποσό που αποβαίνει πιστωτικό υπέρ αυτού⁶⁰. Ωστόσο, παρόλο που η ρύθμιση του τραπεζικού αλληλόχρεου λογαριασμού γίνεται από την παραπάνω ιταλική διάταξη, η γενικότερη αντιμετώπιση του συμβατικού αυτού μορφώματος γίνεται αποσπασματικά από τον Ιταλό νομοθέτη, γι' αυτό και εφαρμόζονται

⁵⁸ Σ. Αντωνόπουλος, Η σύμβαση Αλληλόχρεου Λογαριασμού, β' έκδοση, σελ.84 υποσ.165

⁵⁹ Francesco Galano, Diritto Privato, CEDAM Padova, nona edizione, 1996 σελ.216 και 588

⁶⁰ Ibidem.

συμπληρωματικά οι διατάξεις εκείνες για τον εμπορικό τρέχοντα αλληλόχρεο λογαριασμό που προσιδιάζουν ασφαλώς στη φύση του.

2.4 Έννοια και σημασία του τραπεζικού αλληλόχρεου λογαριασμού

Ο αλληλόχρεος λογαριασμός δεν είναι μόνο ένα είδος τραπεζικού λογαριασμού αλλά και ιδιότυπη σύμβαση της πρακτικής των εμπορικών και των τραπεζικών συναλλαγών⁶¹. Η πιο συνηθισμένη μορφή του τραπεζικού αλληλόχρεου λογαριασμού είναι η συμφωνία σύναψης σύμβασης κατάθεσης, σύμβασης ανοίγματος πίστωσης ή σύμβασης γύρου με ανοικτό λογαριασμό μεταξύ τράπεζας και τρίτου⁶². Ειδικότερα, η πιο συχνά χρησιμοποιούμενη στις τραπεζικές συναλλαγές σύμβαση, όσον αφορά τη χρηματοδότηση των επιχειρήσεων για την αντιμετώπιση λειτουργικών τους κυρίως εξόδων, για κάλυψη, δηλαδή, αναγκών τους σε κεφάλαια κίνησης, είναι η σύμβαση ανοίγματος πιστώσεως ή (ανακυκλούμενης) πιστώσεως με τρέχοντα ή ανοικτό ή αλληλόχρεο λογαριασμό.

Περιεχόμενο της συμβάσεως αυτής είναι η υπόσχεση της τράπεζας για παροχή πάσης φύσεως άμεσων ή έμμεσων πιστώσεων – όπως δάνεια, εγγυητικές επιστολές, ενέγγυες πιστώσεις- ή επανειλημμένων πιστώσεων στον πιστολήπτη, πελάτη της, μέχρι ενός ορισμένου πιστωτικού ορίου, οι οποίες όμως θα εξυπηρετούνται με την τήρηση ενός ενιαίου λογαριασμού, του τρέχοντος ή ανοικτού αλληλόχρεου. Με αυτό το περιεχόμενο, το άνοιγμα πιστώσεως συνιστά σύμβαση πλαίσιο και αιτία των επιμέρους πιστωτικών συμβάσεων, που συνάπτονται σε εκπλήρωσή της. Η σύμβαση αυτή δεσμεύει μεν την τράπεζα σε χορήγηση της πίστωσης, που θα επιλέξει ο πελάτης, δεν υποχρεώνει όμως, τον τελευταίο να κάνει οπωσδήποτε χρήση της ανοιγείσης πιστώσεως.

⁶¹ Βλ. Θ. Λιακόπουλο, Γενικό Εμπορικό Δίκαιο 1995, σελ.113, Σπηλιόπουλο, ΕρμΑΚ 112 ΕισΝΑΚ σελ.50.

⁶² Ν. Ρόκας, Χρ. Γκόρτσος, Στοιχεία Τραπεζικού Δικαίου, τρίτη αναθεωρημένη έκδοση 2016, σελ.202

Με αυτό τον τρόπο, οι απαιτήσεις της Τράπεζας από τις παρεχόμενες πιστώσεις και οι έναντι αυτών καταβολές – που μπορούν να προσδιορίζονται χρονικά και ποσοτικά ή να αφήνεται ο προσδιορισμός τους στην ευχέρεια του πελάτη- συμφωνούνται να αποτελούν χρεωστικά ή πιστωτικά, αντίστοιχα, κονδύλια του λογαριασμού χάνοντας την αυτοτέλειά τους, ώστε απαιτητό να είναι μόνο το υπόλοιπο, που θα προκύψει κατά το κλείσιμο του λογαριασμού, για το οποίο η τράπεζα επιφυλάσσει στον εαυτό της απεριόριστο δικαίωμα, δηλαδή, καταγγελίας της σύμβασης οποτεδήποτε⁶³.

Με την πρακτική αυτή, οι τράπεζες φαίνεται ότι εξυπηρετούν πολλούς, αντικειμενικά λυσιτελείς για τη συναλλαγή στόχους. Καταρχήν, επιτυγχάνεται η ενοποίηση και η απλούστευση των ποικίλων πιστωτικών ανοιγμάτων τους προς συγκεκριμένο πελάτη. Έπειτα, αποκτούν, δυνατότητα ευχερούς επόπτευσης της πιστοδοτικής τους θέσεως έναντι των πελατών. Διευκολύνονται, επίσης, στη λήψη και την αξιοποίηση, ενδεχομένως, των ληφθεισών ασφαλειών, αφού, αντί για πλείονες, λαμβάνουν μία μόνο, καλύπτουσα το ενιαίο μελλοντικό υπόλοιπο του λογαριασμού. Παράλληλα, πάντως, η εφαρμοζόμενη και καθιερωθείσα πλέον πρακτική δείχνει να εξυπηρετεί και τον πελάτη, ο οποίος αποκτά ευχερή πρόσβαση σε κεφάλαια, των οποίων έχει ανάγκη, με απλή αίτησή του προς την τράπεζα, η οποία δεν ακολουθεί τις χρονοβόρες διαδικασίες έγκρισης των χορηγήσεων για κάθε μεμονωμένο πιστωτικό αίτημα, αφού οι διαδικασίες αυτές ακολουθήθηκαν εφάπαξ, κατά το άνοιγμα της πίστωσης, την υπογραφή δηλαδή της ως άνω σύμβασης για το μείζον πιστοδοτικό όριο. Ταυτόχρονα, ο πελάτης αποφεύγει, επίσης, τα έξοδα και την ανάλωση χρόνου για την παροχή μεμονωμένων ασφαλειών για τις επιμέρους πιστώσεις, αφού παρέχει μία ασφάλεια για τη συνολική μελλοντική οφειλή του, που θα αναδειχθεί ως οριστικό κατάλοιπο του τηρηθέντος λογαριασμού, κατά το κλείσιμό του, με καταγγελία συνήθως της τράπεζα η σπανιότερα του ιδίου.

⁶³ Βλ. Σπ. Ψυχομάνη, Τραπεζικές δραστηριότητες αμφισβητήσιμης νομιμότητας, εκδ.2002, σελ.169-170.

Ωστόσο, το αποτέλεσμα δεν είναι ικανοποιητικό για τον πελάτη. Πράγματι, η ακολουθούμενη πρακτική, οδηγεί συχνά τις πιστολήπτριες επιχειρήσεις σε οικονομικά αδιέξοδα, εξαιτίας δύο κυρίως παραγόντων. Του ανατοκισμού, που είναι συνέπεια του αλληλόχρεου λογαριασμού και της εφαρμόζομενης επ' αυτού διάταξης του άρθρου 112 ΕισΝΑΚ και της δυνατότητας καταγγελίας της σύμβασης εκ μέρους της τράπεζας οποτεδήποτε. Σε συνδυασμό μάλιστα με την ενιαία ασφάλεια, στην οποία κατά κανόνα στηρίζεται η χρηματοδότηση, η τράπεζα μπορεί να μεγιστοποιεί τα κέρδη της στο κατάλληλο γι' αυτήν χρονικό σημείο, είτε κάνοντας χρήση της ασφάλειας, είτε όχι, με εξαίρεση μόνο την περίπτωση που η ασφάλεια και η περιουσία του πελάτη αποδεικνύονται ανεπαρκείς. Με τον τρόπο όμως αυτό, η χρηματοδότηση, βασιζόμενη στην παρασχεθείσα ασφάλεια και όχι στη δυναμική της εξυπηρετούμενης επιχειρηματικής ιδέας, καταντά αντιπαραγωγικό εργαλείο της εθνικής οικονομίας και μέσο απλώς συσσώρευσης πλούτου στις τράπεζες.

Συχνά έχει τη μορφή της σύμβασης ανοίγματος ανακυκλούμενης ή επαναλαμβανόμενης πίστωσης, η οποία έχει ως αντικείμενο την υπόσχεση τράπεζας περί παροχής αμέσων ή εμμέσων πιστώσεων στον αντισυμβαλλόμενο πελάτη, μέχρις ενός σαφώς προσδιορισμένου πιστωτικού ή πιστοδοτικού ορίου κατά τέτοιο τρόπο, ώστε μετά τη μερική ή ολική επιστροφή της ή των χορηγηθεισών πιστώσεων να γεννιέται δικαίωμα του πελάτη να ζητήσει τη χορήγηση και νέας ή νέων πιστώσεων. Είναι προφανές, πως η διαφορά από την προηγούμενη έγκειται απλώς στη συμφωνία της ανακύκλωσης και στην αντίστοιχη δέσμευση της τράπεζας.

2.4 Έννοια και νομοθετική ρύθμιση της σύμβασης πίστωσης και του αλληλόχρεου λογαριασμού

Ως προελέχθη, στο ελληνικό δίκαιο δεν υπάρχει συστηματική νομοθετική ρύθμιση της σύμβασης ανοίγματος πίστωσης και του αλληλόχρεου λογαριασμού, παρά μόνο διάσπαρτες νομοθετικές ρυθμίσεις (άρθρα 35, 47-48,

64-67 ΝΔ 17.7/13.8.1923, 112 ΕισΝΑΚ, 874 ΑΚ). Το νομοθετικό αυτό έλλειμα έρχεται να αναπληρώσει η θεωρία και η νομολογία. Ωστόσο, από μία απλή επισκόπηση της νομολογίας παρατηρεί κανείς ότι αυτή δεν είναι ενιαία και πάγια. Όσον αφορά την πίστωση γίνεται αόριστη αναφορά στο δάνειο, ενώ όσον αφορά τον αλληλόχρεο λογαριασμό, σε άλλες αποφάσεις ο λογαριασμός που εξυπηρετεί την πίστωση αποκαλείται είτε ανοικτός είτε αλληλόχρεος, είτε τρεχούμενος, ενώ σε άλλες αποφάσεις γίνεται αναφορά στον ανοικτό ή τρεχούμενο λογαριασμό ως ταυτόσημες έννοιες.

Από τις παραπάνω διατάξεις προκύπτει όμως ότι το δάνειο είναι μορφή πίστωσης και ότι για την παρακολούθησή του τηρείται αλληλόχρεος λογαριασμός, ότι ο ανοικτός λογαριασμός συνιστά αληθινή μορφή αλληλόχρεου λογαριασμού και ότι συνεπώς αποτελούν έννοιες ταυτόσημες και ότι η πίστωση, μέσω της οποίας χορηγούνται και δάνεια εξυπηρετείται από τον αλληλόχρεο λογαριασμό⁶⁴. Σχετικά με το εν λόγω ζήτημα αναφέρονται οι ακόλουθες αποφάσεις: Σύμφωνα με την υπ' αριθ.219/2002⁶⁵ απόφαση του Εφετείου Λάρισας *«εάν το άνοιγμα πίστωσης συνδυάζεται και με ανοικτό (αλληλόχρεο) λογαριασμό, υπάρχουν δύο ευδιάκριτες μεταξύ τους συμβάσεις, ήτοι η σύμβαση ανοίγματος πίστωσης και η σύμβαση αλληλόχρεου λογαριασμού που ρυθμίζεται από τις διατάξεις των άρθρων 361 ΑΚ, 112 ΕισΝΑΚ και 669 ΕΝ και έχει ως αντικείμενο τη δημιουργία μίας διαρκούς έννομης σχέσης μεταξύ δύο προσώπων, από τα οποία το ένα τουλάχιστον είναι έμπορος, δυνάμει της οποίας δεν έχουν δικαίωμα να διαθέτουν ή επιδιώκουν μεμονωμένως τις εκατέρωθεν απαιτήσεις από τις μεταξύ τους συναλλαγές, αλλά καταχωρίζουν αυτές σε τρέχοντα λογαριασμό με μορφή χρεοπιστωτικών κονδυλίων, με σκοπό να οφείλεται στο μέλλον να προκύψει από το οριστικό κλείσιμο του λογαριασμού κατάλοιπο, το οποίο θα φέρει αυτοδικαίως τόκους»*. Προσφάτως, ο Άρειος Πάγος, με την υπ' αριθ.97/2020 απόφασή του⁶⁶ έκρινε ότι *«από τις διατάξεις των άρθρων 669 ΕΝ. 361, 873, 874 ΑΚ, 112 ΕισΝΑΚ και 64 έως 67 του ΝΔ της*

⁶⁴ Βλ. Β. ΤσοΑΝΑύμας, Αλληλόχρεος Λογαριασμός, 2006, σελ.173 επ.

⁶⁵ Εφ Λάρισας 219/2002, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

⁶⁶ ΑΠ 97/2020 ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ

17-7/13-8-1923 "περί ειδικών διατάξεων επί ανωνύμων εταιριών", αλληλόχρεος λογαριασμός είναι η σύμβαση με την οποία τα μέρη, από τα οποία το ένα τουλάχιστον είναι έμπορος, συμφωνούν να μην επιδιώκουν ούτε να διαθέτουν μεμονωμένως τις απαιτήσεις που προκύπτουν από τις μεταξύ τους συναλλαγές, αλλά να τις φέρουν σε κοινό λογαριασμό, με σκοπό να τις εκκαθαρίσουν κατά το κλείσιμό του, έτσι ώστε να αποσβεστούν κατά το μέρος που καλύπτονται και να οφείλεται ως μοναδική απαίτηση το κατάλοιπο που προκύπτει από το οριστικό κλείσιμο του λογαριασμού με την αντιπαραβολή των κονδυλίων (ΟΛΑΠ 31/1997, ΑΠ 1543/2007). Με τη σύμβαση δηλαδή του αλληλόχρεου λογαριασμού δημιουργείται μεταξύ των συμβαλλομένων μια διαρκής έννομη σχέση, αφού η λειτουργία της σύμβασης προϋποθέτει χρονική διάρκεια, αλλά και δυνατότητα χρεώσεων και από τις δύο πλευρές των συμβαλλομένων, χωρίς κατά τα λοιπά να ενδιαφέρει αν κατά τη διάρκεια της λειτουργίας του αλληλόχρεου λογαριασμού έγιναν πράγματι χρεώσεις και από τις δύο πλευρές ή μόνο από τη μια (ΑΠ 1352/2011, ΑΠ 715/2009)..... Τον χαρακτήρα σύμβασης αλληλόχρεου λογαριασμού έχει και η παροχή πίστωσης με ανοικτό λογαριασμό στις τραπεζικές συναλλαγές, από την οποία οφείλεται, με απόσβεση κατά τη διάρκεια της λειτουργίας του λογαριασμού των επί μέρους κονδυλίων χρεοπιστώσεων που καλύπτονται, το κατά το κλείσιμο του λογαριασμού οριστικό κατάλοιπο (ΑΠ 1281/2017, ΑΠ 1437/2014)..... Εξάλλου, από τις διατάξεις των άρθρων 806, 807 και 361 ΑΚ σαφώς προκύπτει ότι η σύμβαση τοκοχρεωλυτικού δανείου, δηλαδή εκείνη, κατά την οποία ο αντισυμβαλλόμενος προβαίνει σε τμηματικές καταβολές προς τη δανείστρια Τράπεζα, καθορισμένες εκ των προτέρων κατά χρόνο και κατά ποσό για την κάλυψη παρασχεθέντος δανείου, είναι τελείως διαφορετική από εκείνη του αλληλόχρεου λογαριασμού, οι δε δοσοληψίες από το τοκοχρεωλυτικό δάνειο, ως από τη φύση τους, δεν μπορούν να εξυπηρετηθούν με την τήρηση ανοικτού λογαριασμού, αφού δεν είναι απαιτητό από την αρχή το σύνολο του χρέους και για το λόγο αυτό α) κάθε δόση είναι διακριτή από τις υπόλοιπες και διατηρεί την αυτοτέλεια και ατομικότητά της και δεν είναι δυνατή η παρακολούθησή της ως μέρους ενός ετερογενούς συνόλου, που περιέχει κεφάλαιο και άληκτα χρεωλύσια, αλλά και κονδύλια του ίδιου λογαριασμού, τα

οποία προέρχονται από διαφορετικές αιτίες, που επιβάλλουν ανομοιογενή μεταχείριση και β) δεν είναι δυνατό το περιοδικό κλείσιμο του λογαριασμού και ο ανά τρίμηνο ανατοκισμός του συνόλου του καταλοίπου, διότι κάθε δόση του τοκοχρεωλυτικού δανείου περιέχει και άληκτους τόκους, οι οποίοι δεν είναι επιτρεπτό να εκτοκίζονται. Κάθε δε συνομολόγηση, κατά την οποία το τοκοχρεωλυτικό δάνειο θεωρείται ως ανοικτός λογαριασμός, είναι παράνομη, αφού γίνεται με τον πρόδηλο σκοπό να πορισθεί η Τράπεζα έμμεσα και ανεπίτρεπτα ωφελήματα, που παρέχονται από το άρθρο 112 ΕισΝΑΚ και ιδίως τον ανά τρίμηνο ανατοκισμό. Όταν δεν είναι δυνατό οι μεταξύ των μερών κύριες συμβάσεις και δοσοληψίες να εξυπηρετηθούν μέσω αλληλόχρεου λογαριασμού, τότε η τήρησή του δεν είναι επιτρεπτή και αυτό ανεξάρτητα από την ύπαρξη κοινής συμφωνίας, η οποία, ως αντίθετη στη φύση και λειτουργία και στα αποτελέσματα του, κρίνεται ως μη σύννομη. Συνακόλουθα δεν υπάρχει δυνατότητα αποστολών από την πλευρά του ενός διαδίκου (ΑΠ 543/1998)».

Ακόμη, αναφέρεται και σε άλλες αποφάσεις ότι ο ανοικτός λογαριασμός πίστωσης σε Τράπεζα δεν είναι τίποτε άλλο, παρά αλληλόχρεος λογαριασμός, ο οποίος κινείται διά διαδοχικών αναλήψεων του δανείου (πίστωσης) από τον πελάτη της τράπεζας και τμηματικών αποδόσεων τούτου από αυτόν, μαζί με τους τόκους και τις προμήθειες⁶⁷. Τέλος, η νομολογία έχει κρίνει ότι δεν αποκλείεται να συνδυάζεται η τραπεζική πίστωση με τον αλληλόχρεο λογαριασμό, συνδυασμός που συναντάται συχνά στις τραπεζικές συναλλαγές μεταξύ τραπεζών και εμπόρων και χαρακτηρίζεται ως άνοιγμα πίστωσης με ανοικτό λογαριασμό, καθώς συμφωνείται σε αυτή την περίπτωση μεταξύ των συμβαλλομένων ότι το δάνειο θα εξυπηρετείται μέσω της σύμβασης του αλληλόχρεου λογαριασμού, θα κινείται δηλαδή η πίστωση μέσω διαδοχικών αναλήψεων του δανείου⁶⁸.

Επομένως, η τραπεζική πίστωση είναι η συμφωνία μεταξύ τράπεζας και πιστούχου, με την οποία η πρώτη υπόσχεται να παράσχει στον πελάτη της χρήμα (πίστωση) ή πίστη, ώστε να ενισχύσει την αγοραστική του δύναμη. Στο

⁶⁷ Βλ. ΕφΠατρ 784/2000 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ

⁶⁸ Βλ. Τσούμας, όπ.π. σελ.171, ΕφΘεσ 117/2002 ΔΕΕ 2002, 507

πλαίσιο αυτής της συμφωνίας, συμφωνείται ότι οι συναλλαγές μεταξύ των μερών θα καταχωρούνται ως κονδύλια χρέωσης ή πίστωσης σε λογαριασμό, ώστε όταν αυτός κλείσει απαιτητό να είναι μόνο το τελικό κατάλοιπο⁶⁹. Απαραίτητο ωστόσο στοιχείο για να είναι ισχυρός ο συνδυασμός της πίστωσης με αλληλόχρεο είναι η δυνατότητα αμοιβαίων αποστολών εκατέρωθεν, χωρίς να ενδιαφέρει αν ένα μόνο από τα μέρη προέβη σε αποστολές⁷⁰. Βέβαια η νομολογία θεωρεί ότι ως αλληλόχρεος λογαριασμός μπορεί να λειτουργήσει και ο τραπεζικός ανοικτός λογαριασμός που ανοίγεται προς εξυπηρέτηση σύμβασης πίστωσης, ακόμα κι όταν ελλείπει το στοιχείο της αμοιβαιότητας⁷¹.

⁶⁹ Ν. Βερβερίδης, Σύμβαση Πίστωσης με αλληλόχρεο λογαριασμό, 2009, σελ.46

⁷⁰ Ibidem, σελ.47

⁷¹ Ν. Ρόκας, Χρ. Γκόρτσος, Στοιχεία Τραπεζικού Δικαίου, δεύτερη αναθεωρημένη έκδοση, 2012, σελ.203

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ

3. Το κλείσιμο του (τραπεζικού) αλληλόχρεου λογαριασμού

Είθισται η λύση της σύμβασης του αλληλόχρεου λογαριασμού να ονομάζεται και οριστικό κλείσιμο αυτού. Εξάλλου, λόγω του παρεπόμενου χαρακτήρα της συμβάσεως -ελλείπει αντίθετης συμφωνίας- η διάρκειά του και το οριστικό εν γένει κλείσιμό του εξαρτάται άμεσα από τη διάρκεια και τους νόμιμους και συμβατικούς λόγους λύσεως της κύριας συναλλακτικής σχέσεως μεταξύ των συμβαλλομένων, την οποία εξυπηρετεί ως ρυθμιστική και παρεπόμενη σύμβαση, πράγμα που καθιστά τις περισσότερες φορές χωρίς ουσιαστική χρησιμότητα τους αυτοτελείς λόγους λύσεως τη ίδιας της συμβάσεως του αλλ. λογ., καθότι λυομένης της κύριας συμβάσεως, λύεται αυτοδικαίως και η σύμβαση του αλληλόχρεου λογαριασμού⁷².

Ανεξάρτητα όμως από το αν θα δεχθεί κανείς τον παρεπόμενο χαρακτήρα της συμβάσεως του αλληλόχρεου λογαριασμού ή όχι, λόγω του χαρακτήρα της ως διαρκούς ενοχικής σχέσεως, η οποία γεννά και περιέχει εκτός των επί μέρους ενοχών και διαπλαστικά δικαιώματα⁷³ σχηματικά μπορούμε να πούμε ότι ο τραπεζικός αλληλόχρεος λογαριασμός (όπως και ο μη τραπεζικός αλληλόχρεος λογαριασμός) μπορεί να κλείσει οριστικά για τους εξής λόγους:

Α) Συμβατική Λύση

Ο τρόπος αυτός λύσεως, είναι αυτονόητος, βασιζόμενος στην αρχή της ελευθερίας των συμβάσεων (361 ΑΚ). Αναλυτικότερα, ο αλληλόχρεος λογαριασμός είναι δυνατόν να έχει συμφωνηθεί είτε ως ορισμένης είτε ως αόριστης διάρκειας. Εφόσον, έχει είτε ρητά συμφωνηθεί για ορισμένη διάρκεια (πράγμα όχι τόσο συνηθισμένο στην πράξη)⁷⁴, είτε σιωπηρά⁷⁵, λήγει (λύεται)

⁷² Σ. Αντωνόπουλος, Η σύμβαση του Αλληλόχρεου Λογαριασμού, β' έκδοση, 2007, σελ.171.

⁷³ Κ. Παμπούκης, Τραπεζικά και Πιστωτικά Συμβάσεις, 1962, σελ. 570

⁷⁴ Κ. Σπηλιόπουλος, ΕρμΑΚ, υπό 112 ΕισΝΑΚ αρ.71

με την πάροδο του συμφωνημένου χρόνου. Επίσης, λήγει, είτε συμφωνήθηκε είτε όχι ορισμένη διάρκεια, με την εκ των υστέρων κοινή συμφωνία περί λύσεως, των μερών, η οποία μπορεί να είναι και σιωπηρή. Τέλος, λύεται κατά πάντα χρόνο μονομερώς, και χωρίς να προηγηθεί ειδοποίηση ή καταγγελία, εφόσον τούτο είχε προβλεφθεί συμβατικά από τα συμβαλλόμενα μέρη, και παρά την ενδεχόμενη ακυρότητα της σχετικής ρήτρας σύμφωνα με το ν.2251/1994, με την επιφύλαξη όμως πάντοτε της καταχρηστικής (αδικοιολόγητης) ασκήσεως του σχετικού δικαιώματος⁷⁶.

Β) Λύση με μονομερή καταγγελία

Περαιτέρω η σύμβαση του αλληλόχρεου λογαριασμού, αποτελούσα διαρκή, εμπιστευτική και προσωπική σχέση μεταξύ των συμβαλλομένων, παρόμοια με εκείνη της εντολής, ή της προσωπικής εταιρείας, λύεται, εφόσον δεν συμφωνήθηκε κάτι άλλο και με άτυπη καταγγελία από οποιαδήποτε από τα μέρη, είτε τακτική είτε έκτακτη, το δε δικαίωμα της τακτικής τουλάχιστον καταγγελίας, προβλέπεται ρητά για τον αλληλόχρεο λογαριασμό, από τα άρθρα 112 ΕισΝΑΚ και 47 Ν.Δ. 1923⁷⁷. Ως προς την έκτακτη καταγγελία για σπουδαίο λόγο (όταν η σύμβαση έχει ορισθεί για ορισμένο χρόνο), αυτή θα μπορούσε επικουρικά να δικαιολογηθεί νομικά και εξ αντιδιαστολής προς τα παραπάνω άρθρα, αλλά και λόγω της εν προκειμένω επεκτάσεως από τη θεωρία και νομολογία του δικαιώματος λύσεως με καταγγελία το οποίο προβλέπεται από τον Αστικό Κώδικα για ορισμένες διαρκείς συμβάσεις⁷⁸, σε όλες τις διαρκείς συμβάσεις.

Για το ζήτημα της καταγγελίας περιοριζόμαστε σε μία βραχεία αναφορά, καθώς θα αναφερθούμε εκτενώς στο ζήτημα αυτό στην οικεία θέση.

⁷⁵ Σ. Αντωνόπουλος, οπ.π. σελ.172 υποσ.372 όπου αναφέρεται ότι «σιωπηρή συμφωνία για τη διάρκεια του λογαριασμού θεωρείται ότι υπάρχει, όταν η κύρια σύμβαση ή συναλλακτική σχέση εν γένει, την οποία εξυπηρετεί έχει συμβατικά ορισμένη διάρκεια»

⁷⁶ Σ. Αντωνόπουλος, Η σύμβαση του Αλληλόχρεου Λογαριασμού, β' έκδοση, 2007, σελ.172 υποσ.374, 375, 376, όπου και περαιτέρω παραπομπές σε περαιτέρω θεωρία.

⁷⁷ Σ. Αντωνόπουλος, όπ.π σελ.174.

⁷⁸ Βλ. π.χ σχετικά με την έκτακτη καταγγελία για σπουδαίο λόγο, απαγορευμένης μάλιστα της συμφωνίας με την οποία θα περιορίζεται υπέρμετρα ή θα αποκλείεται το σχετικό δικαίωμα καταγγελίας για σπουδαίο λόγο, τα άρθρα 672 ΑΚ (σύμβαση εργασίας), 725 ΑΚ (εντολή), 766 ΑΚ (εταιρεία).

Γ) Αυτοδίκαιη λύση λόγω : 1) έλλειψης αντικειμένου και 2) νομικής μεταβολής στο πρόσωπο ενός των συμβαλλομένων.

Σύμφωνα με την πρώτη περίπτωση, η σύμβαση του αλληλόχρεου λογαριασμού, αποτελούσα παρεπόμενη σύμβαση, λύεται αυτοδικαίως ελλείψει αντικειμένου, ήτοι ελλείψεως της διαρκούς κύριας συναλλακτικής σχέσεως μεταξύ των συμβαλλομένων, την οποία και εξυπηρετεί. Έτσι, ειδικότερα λύεται, είτε όταν λυθεί η κύρια σύμβαση ή η εν γένει συναλλακτική σχέση, την οποία εξυπηρετεί⁷⁹, είτε ακόμη κι αν δεν λυθεί η κύρια σύμβαση ή σχέση εκλείπει το αντικειμενικό κατά κάποιο τρόπο στοιχείο της κατά τη συνήθη πορεία των συναλλαγών των μερών.

Στη δεύτερη περίπτωση, λόγω του διαρκούς χαρακτήρα της συμβάσεως του αλληλόχρεου λογαριασμού, οι νομικοί λόγοι της αυτοδίκαιης λύσεως της, εκτός αντίθετης συμφωνίας, λόγω νομικής μεταβολής στο πρόσωπο του ενός των μερών, συμπίπτουν με εκείνους που ισχύουν για παρόμοιες διαρκείς συμβάσεις που προβλέπονται από τον Αστικό Κώδικα⁸⁰. Τα άρθρα αυτά εφαρμόζονται και εδώ αναλογικά από τη θεωρία και τη νομολογία με κάποιες διαφοροποιήσεις.

Έτσι, γίνεται δεκτό, ότι η σύμβαση αλληλόχρεου λογαριασμού, λύεται καταρχάς και εκτός αντιθέτου συμφωνίας, αυτοδικαίως με το θάνατο ή την κηρυχθείσα αφάνεια οποιουδήποτε των φυσικών προσώπων -συμβαλλομένων μερών⁸¹, με την πτώχευση του νομικού ή φυσικού προσώπου ενός των συμβαλλομένων μερών, καθώς και με τη θέση υπό στερητική δικαστική συμπαράσταση ενός των μερών.

3.1 Περιοδικό κλείσιμο του αλληλόχρεου λογαριασμού

Σύμφωνα με τη διάταξη του άρθρου 112 ΕισΝΑΚ παρ.2 ο αλληλόχρεος λογαριασμός κλείνει περιοδικά ανά εξάμηνο, εκτός αν συμφωνήθηκε

⁷⁹ Κ. Παμπούκης, Τραπεζικά και Πιστωτικά Συμβάσεις, 1962, σελ.570, Σ. Αντωνόπουλος, Η Σύμβαση του Αλληλόχρεου Λογαριασμού, β' έκδοση, 2007, σελ.177 επ.

⁸⁰ Σ. Αντωνόπουλος, όπ.π, σελ.178.

⁸¹ Εφ Λάρισας 219/2002 ΤΝΠΔΣΑ, ΕφΠατρών 248/1997 ΔΕΕ 1997, 853

διαφορετικά, όχι όμως και σε διαστήματα μικρότερα από ένα τρίμηνο. Έπειτα και από την εισαγωγή της διάταξης του άρθρου 12 του ν.2601/1998 τα περισσότερα τραπεζικά ιδρύματα έχουν προσδιορίσει το περιοδικό κλείσιμο των αλληλόχρεων λογαριασμών ανά εξάμηνο. Η διάταξη αυτή, κάνει μεν λόγο για ελάχιστα χρονικά όρια των περιοδικών κλεισιμάτων, το τρίμηνο όμως αυτό δεν έχει την έννοια ότι απαγορεύεται να συμφωνηθούν να γίνονται κλεισίματα σε χρονικά διαστήματα κατώτερα του τριμήνου, αλλά ότι απλώς με το άρθρο 112 ΕισΝΑΚ απαγορεύεται ο ανατοκισμός σε χρονικά διαστήματα μικρότερα του τριμήνου, ήδη δε σύμφωνα με το νόμο 2601/1998- ειδικά για τους τραπεζικούς αλληλόχρεους λογαριασμούς- κατώτερα του εξαμήνου, το δε νόμιμο αυτό κλείσιμο χρησιμεύει απλώς στην κεφαλαιοποίηση των τόκων και την τυχόν διαπίστωση και αναγνώριση του περιοδικού υπολοίπου⁸².

Με το περιοδικό κλείσιμο δεν επέρχεται λήξη της σύμβασης του αλληλόχρεου λογαριασμού, ούτε δημιουργείται αξίωση για την απόδοση του καταλοίπου, το οποίο, εκτός αντίθετης συμφωνίας, μόνο κατά το οριστικό κλείσιμο του λογαριασμού καθίσταται ληξιπρόθεσμο και απαιτητό. Ως μη απαιτητό- κατά κανόνα (εκτός αντίθετης συμφωνίας)- αναγνωρίζει το περιοδικό κατάλοιπο και η ισχύουσα νομολογία⁸³. Σύμφωνα με μία άποψη, το κατάλοιπο που αναγνωρίζεται κατά το τέλος κάθε περιόδου, μπορεί να αναγνωρισθεί, για λογιστική εξασφάλιση του πιστωτή, σύμφωνα με τους όρους του άρθρου 873 ΑΚ ή με την έννοια της επιβεβαιωτικής σύμβασης ή παροχής αποδεικτικού μέσου⁸⁴. Σύμφωνα με την άποψη αυτή, και εφόσον δεν συμφωνήθηκε διαφορετικά από τους συμβαλλόμενους, το περιοδικό κατάλοιπο αποτελεί κονδύλιο της νέας περιόδου, έτσι ώστε όταν κλείσει οριστικά ο λογαριασμός δεν χρειάζεται εκκαθάρισή του για την περίοδο που αφορά η αναγνώριση που έγινε⁸⁵. Εφόσον δηλαδή, κατά το περιοδικό κλείσιμο του

⁸² Σ. Αντωνόπουλος, Η σύμβαση του Αλληλόχρεου Λογαριασμού, β' έκδοση, 2007, σελ.103 και Κ. Παμπούκης, όπ.π. σελ. 554. Αντίθετα, η ΑΠ 1085/2004 ΤΝΠΔΣΑ θεωρεί συλλήβδην ότι οι συμβαλλόμενοι δεν δύνανται να συμφωνήσουν κλεισίματα κατώτερα του τριμήνου.

⁸³ ΑΠ 1227/2006 ΤΝΠΔΣΑ, Εφ Αθηνών 7096/2002 ΔΕΕ 2003, 318, Εφαθ 361/2020 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, ΑΠ 260/2021 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

⁸⁴ Γ. Βελέντζας, Δίκαιο Αλληλόχρεου Λογαριασμού, γ' έκδοση, 2007, σελ.93

⁸⁵ ΕφΘεσ 2906/1994 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ

λογαριασμού, έχει αναγνωρισθεί από τον οφειλέτη το προσωρινό υπόλοιπο που προέκυψε από το περιοδικό κλείσιμο, το υπόλοιπο αυτό αποτελεί το πρώτο κονδύλιο του λογαριασμού της νέας ερχόμενης περιόδου, με συνέπεια, κατά το οριστικό κλείσιμο του λογαριασμού της νέας περιόδου, να μην απαιτείται εκκαθάριση αυτού και παράθεση στην αίτηση για την έκδοση διαταγής πληρωμής, του οριστικού υπολοίπου των κονδυλίων του λογαριασμού για την περίοδο στην οποία αναφέρεται η αναγνώριση⁸⁶.

3.2 Οριστικό κλείσιμο τραπεζικού αλληλόχρεου λογαριασμού

Η λύση της σύμβαση του αλληλόχρεου λογαριασμού είθισται να αποκαλείται και οριστικό κλείσιμο αυτού. Η λήξη της σχέσεως, όπως ήδη αναφέρθηκε, επέρχεται με τον τρόπο και στο χρόνο, που έχουν ορίσει τα συμβαλλόμενα μέρη. Σπουδαιότεροι λόγοι λύσεως της σχέσεως είναι ασφαλώς πάροδος του συμφωνημένου χρόνου διάρκειας της και η καταγγελία από το ένα ή το άλλο μέρος. Η σχέση λήγει, επίσης, σιωπηρά, όταν λήξει η βασική σχέση, που εξυπηρετεί ο αλληλόχρεος λογαριασμός, ως παρεπόμενη σύμβαση. Μπορεί ασφαλώς, να λήξει, κατόπιν συμφωνίας ή καταγγελίας, και πριν από τη λήξη της βασικής σχέσης, ουδέποτε όμως, μεταγενέστερα. Η καταγγελία, ιδίως, μπορεί να γίνεται από κάθε μέρος οποτεδήποτε, οπότε ο δικαιούχος του υπολοίπου δικαιούται σε άμεση απαίτησή του (βλ. και 112 ΕισΝΑΚ παρ.2 εδ.2) και σε απαίτηση, επίσης τόκων υπερημερίας. Φυσικά, η καταγγελία ως απευθυντέα και ληψιδεής δήλωση βούλησης και μονομερής δικαιοπραξία δεν χρήζει αποδοχής εκ μέρους του μέρους προς το οποίο απευθύνεται⁸⁷.

Όταν στη σχέση εφαρμόζονται οι διατάξεις του ν.δ της 17^{ης} Ιουλίου 1923, η τράπεζα μπορεί, αμέσως, μετά την έγκυρη καταγγελία, να προβεί σε αναγκαστική εκτέλεση για την είσπραξη του υπολοίπου, με επίδοση επιταγής προς πληρωμή, κάτω από την οποία πρέπει να αναγράφει το αποσπασματικό μέρος των βιβλίων της, που εμφανίζει την κίνηση του λογαριασμού και το

⁸⁶ Εφ Αθηνών 3104/2014, ΔΕΕ 2014, σελ.814 επ.

⁸⁷ Σ. Ψυχομάνης, Τραπεζικό Δίκαιο -Δίκαιο Τραπεζικών Συμβάσεων, 6^η έκδοση, 2008, σελ.257-260

χρεωστικό του υπόλοιπο. Ο οφειλέτης δικαιούται μεν να αμφισβητήσει το υπόλοιπο, αλλά η αμφισβήτησή του αυτή δεν μπορεί να αναστείλει την εκτέλεση, ούτε να ακυρώσει τη κατακύρωση⁸⁸.

Οριστικό κλείσιμο, επίσης, επέρχεται, και δη αυτοδικαίως, στις περιπτώσεις του θανάτου του φυσικού προσώπου ή της λύσεως του νομικού προσώπου, που μετέχει στη σχέση, της στερητικής δικαστικής συμπαράστασης και της πτώχευσης ενός από τους συμβαλλομένους, λόγω της σχέσεως εμπιστοσύνης επί της οποίας εδράζεται η σχέση και η οποία καταλύεται, εξαιτίας του έκτακτου γεγονότος.

3.3. Το προσωρινό και το οριστικό κατάλοιπο του αλληλόχρεου λογαριασμού

3.3.1. Το νομικό καθεστώς του εκάστοτε προσωρινού και περιοδικού καταλοίπου

Σύμφωνα με το εν προκειμένω, παλαιότερο, προ του ΑΚ δίκαιο, και ορισμένες σύγχρονες δικαστικές αποφάσεις το ανά πάσα στιγμή προσωρινό, και το περιοδικό υπόλοιπο, δεν είχαν καμία νομική υπόσταση, παρά μόνο λογιστική και δεν αποτελούσαν ούτε καν απαίτηση, μόνο δε το οριστικό ή τελικό υπόλοιπο, το οποίο εξάγεται κατά το οριστικό κλείσιμο του λογαριασμού, θεωρείτο ότι αποτελεί απαίτηση⁸⁹. Σύμφωνα τώρα με την κρατούσα νεότερη ελληνική θεωρία η άποψη περί μη υπάρξεως απαιτήσεως κατά τη διάρκεια λειτουργίας του αλλ. λογ. θεωρείται εσφαλμένη και έχει εγκαταλειφθεί υπέρ της απόψεως περί υπάρξεως απαιτήσεως, είτε εκ του προσωρινού, είτε εκ του περιοδικού καταλοίπου, αναλόγως όμως της συμφωνίας των μερών για διαδοχικά ή περιοδικά κλεισίματα του λογαριασμού και αναλόγως επίσης του αν η λογιστική μέθοδος η οποία τηρείται είναι η κλιμακωτή ή αμβουργική ή εκείνη των περιοδικών διακανονισμών.

⁸⁸ Βλ. ΑΠ 238/1967 ΕΕμπΔ 1984, σελ.417 επ. και Σ. Ψυχομάνης όπ.π.

⁸⁹ Σ. Αντωνόπουλος, Η σύμβαση του Αλληλόχρεου Λογαριασμού, β' έκδοση, 2007, σελ.107 υποσ.222.

Εξάλλου, σύμφωνα με το νόμο, δηλ. το ενδοτικού δικαίου άρθρο 112 ΕισΝΑΚ εδ.2, θεωρείται ότι- εκτός εννοείται αντίθετης συμφωνία- μόνον το οριστικό κατάλοιπο το οποίο θα προκύψει από το κλείσιμο του λογαριασμού θα είναι αμέσως απαιτητό.

Η ισχύουσα νομολογία από την πλευρά της, θεωρεί και εκείνη το περιοδικό κατάλοιπο ως απαίτηση, κατά κανόνα (εκτός αντίθετης συμφωνίας των μερών)⁹⁰ μη απαιτητή (μη δικαστικά επιδιώξιμη, άρα και μη ληξιπρόθεσμη), όσον αφορά όμως το εκάστοτε προσωρινό κατάλοιπο, δεν διακρίνει σε αντίθεση προς την κρατούσα θεωρία, το προσωρινό κατάλοιπο των τραπεζικών κυρίως λογαριασμών που τηρούνται με διαδοχικά κλεισίματα κατά την κλιμακωτή μέθοδο, από εκείνο των λογαριασμών που τηρούνται με άλλη μέθοδο και κλείνονται μόνο περιοδικά⁹¹. Λαμβάνει δε εν γένει υπόψιν, το σε οποιαδήποτε στιγμή υπάρχον προσωρινό κατάλοιπο, ως περιουσιακό στοιχείο του δανειστή, στις περιπτώσεις καταδολίευσης δανειστών, εξόδου ομορρύθμου εταίρου και κατασχέσεως⁹². Άλλες όμως νεότερες αποφάσεις του ίδιου δικαστηρίου χρησιμοποιούν μεν τον προηγούμενο χαρακτηρισμό του προσωρινού υπολοίπου ως «οικονομικό μέγεθος», δε διστάζουν όμως να προχωρήσουν ένα βήμα παραπέρα, να αποσυνδέσουν την απόσβεση των απαιτήσεων από την έννοια του κλεισίματος και να χαρακτηρίσουν, το προσωρινό υπόλοιπο, ως απαίτηση (υπαρκτή λοιπόν), γεννηθείσα με την κατάρτιση της συμβάσεως του αλλ. λογ. , η οποία έως το οριστικό κλείσιμο, δεν είναι ληξιπρόθεσμη και δικαστικά ή εξώδικα επιδιώξιμη, του οριστικού κλεισίματος μη θεωρούμενου ως όρου αποσβέσεως -εκκαθαρίσεως των απαιτήσεων και της αντικαταστάσεώς τους από το προσωρινό υπόλοιπο⁹³.

Πρέπει να παρατηρήσουμε ότι η τελευταία άποψη είναι σε γενικές γραμμές και η πλέον ορθή, ενόψει της εγκατάλειψης της αρχή του αδιαιρέτου

⁹⁰ Εφ Αθηνών 8236/2003 ΔΕΕ 2004, 293 (εδώ υπήρχε συμφωνία για το άμεσα απαιτητό του χρεωστικού εις βάρος του ενός μόνο μέρους μηνιαίου καταλοίπου), ΑΠ 248/2014 ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ, ΑΠ 1227/2006 ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ.

⁹¹ Σ. Αντωνόπουλος, όπ. π. σελ.110

⁹² ΟΛΑΠ 31/1997 ΝοΒ 1998, σελ. 193

⁹³ ΑΠ 395/2000 ΤΝΠΔΣΑ

και της αποδοχής της πραγματικότητας ενός εκάστοτε προσωρινού υπολοίπου ως απαιτήσεως ή έστω περιουσιακού στοιχείου και ενόψει και της σύγχρονης αποδοχής της συμβάσεως του αλληλόχρεου λογαριασμού ως μέσου διακανονισμού και όχι αναγκαία ως πιστωτικής σύμβασης. Σύμφωνα δε με τον Σ. Αντωνόπουλο⁹⁴ « ο μόνος ο οποίος ωφελείται από την ασαφή θέση της ΟΛΑΠ 31/1997 περί μη υπάρξεως γεννημένης απαιτήσεως εκ του προσωρινού υπολοίπου, αλλά μόνο ενός λογιστικού στοιχείου του ενεργητικού και παθητικού ή οικονομικού μεγέθους, είναι τα τραπεζικά ιδρύματα τα οποία χρησιμοποιούν τους αλλ. λογ. ως μέσον παροχής πιστώσεως και τα οποία, ωφελούνται πολλαπλώς από την πρόσφατη νομολογία περί οικονομικού μεγέθους, έχοντας την ευχέρεια να διαρρήξουν τις τυχόν καταδολιευτικές εκποιήσεις των πιστοληπτών τους και των εγγυητών, καθώς και να εξουδετερώσουν τις προσπάθειες αποφυγής των χρεών τους από τους εξερχόμενους ομόρρυθμους εταίρους.....».

Συνοψίζοντας, θα πρέπει να συμπεράνουμε ότι ανεξαρτήτως λογιστικού τρόπου τηρήσεως και «κλεισιμάτων», το τυχόν υπάρχον σε δεδομένη χρονική στιγμή υπόλοιπο (κατάλοιπο) υπέρ ενός των συμβαλλομένων μερών, και βεβαίως το περιοδικό κατάλοιπο, αποτελούν μία απαίτηση υπαρκτή και μη υποκείμενη σε διαλυτική αίρεση. Αποτελεί δε επίσης μία απαίτηση κατασχετή, μεταβιβάσιμη, δηλ. διαθέσιμη κατόπιν συμφωνίας των μερών και δυνάμενη να τύχει αφηρημένης αναγνωριστικής συμφωνίας, όλα δε αυτά αποτελούν κοινά χαρακτηριστικά των προσωρινών καταλοίπων τόσο των κοινών αλληλόχρεων λογαριασμών όσο και των τραπεζικών αλληλόχρεων, οι οποίοι συνοδεύουν ανοίγματα πιστώσεων⁹⁵.

3.3.3. Το νομικό καθεστώς του οριστικού καταλοίπου

⁹⁴ Βλ. Σ. Αντωνόπουλο, Η σύμβαση του αλληλόχρεου λογαριασμού, β' έκδοση, 2007, σελ.114.

⁹⁵ Σ. Αντωνόπουλος, όπ.π. σελ.116.

Με τον όρο οριστικό κατάλοιπο ή υπόλοιπο, εννοείται το τυχόν προκύπτον τελικό υπόλοιπο υπέρ ενός των μερών και εις βάρος του άλλου, κατά το οριστικό κλείσιμο του λογαριασμού.

Κατά την κρατούσα άποψη στο ελληνικό δίκαιο, το υπόλοιπο αυτό είναι προϊόν της τελικής εκκαθάρισης των κονδυλίων του λογαριασμού, καθότι το οριστικό κλείσιμο του αλλ. λογ. επιφέρει αυτοδικαίως δυνάμει της αρχικής συμβάσεως του αλληλόχρεου λογαριασμού⁹⁶, συνολική εκκαθάριση (με άθροισμα των απαιτήσεων κάθε ανταποκριτή και εν συνεχεία καθολικό συμψηφισμό των εκατέρωθεν ως άνω αθροισμάτων απαιτήσεων)⁹⁷.

Το εναπομείναν μετά τον συμψηφισμό, τυχόν πιστωτικό υπόλοιπο υπέρ ενός των συμβαλλομένων μερών, αποτελεί κατόπιν ανανεώσεως, μία νέα απαίτηση θεμελιούμενη στην ίδια τη σύμβαση του αλλ. λογαριασμού, χωρίς όρους, αιρέσεις και προθεσμίες, η οποία είναι ληξιπρόθεσμη και απαιτητή, έχει τη δική της 20ετή παραγραφή, είναι αυτοδικαίως σύμφωνα με το νόμο τοκοφόρα⁹⁸, έχει τη δική της δωσιδικία του τόπου καταρτίσεως της συμβάσεως του αλλ. λογ. και φυσικά είναι κατασχετή και μπορεί να εκχωρηθεί.

3.4. Η αναγνώριση του προσωρινού και οριστικού καταλοίπου

Σύμφωνα με την πρακτική των συναλλαγών, ιδίως την τραπεζική, και με δεδομένη την ισχύουσα άποψη ότι οι εισερχόμενες στον αλληλόχρεο λογαριασμό απαιτήσεις και καταβολές εκκαθαρίζονται κατά τη συμφωνία, είτε διαδοχικά είτε περιοδικά, και βεβαίως και οριστικά κατά το κλείσιμο, οι συμβαλλόμενοι δύνανται σύμφωνα με το νόμο (874 ΑΚ) ατύπως, ακόμη και όταν πρόκειται για αφηρημένη αναγνώριση, εκτός κι αν, λόγω του ενδοτικού δικαίου χαρακτήρα της προαναφερόμενης διάταξης συμφωνήσουν στην τήρηση κάποιου τύπου, να αναγνωρίσουν, σύμφωνα με την αρχή της ελευθερίας των συμβάσεων, είτε με αιτιώδη μη γνήσια αναγνωριστική

⁹⁶ Κ. Σπηλιόπουλος, ερμΑΚ, υπό 112 ΕισΝΑΚ αρ.39

⁹⁷ Σ. Αντωνόπουλος, Η σύμβαση του αλληλόχρεου λογαριασμού, 2007, σελ.134 υποσ.290

⁹⁸ Άρθρο 112 ΕισΝΑΚ

σύμβαση είτε με αναιτιώδη σύμβαση, τόσο το προσωρινό όσο και το οριστικό κατάλοιπο⁹⁹.

Σύμφωνα με την μάλλον κρατούσα έως σήμερα νομολογία και μέρος της θεωρίας, στην περίπτωση που γίνει υπόσχεση ή αναγνώριση των παραπάνω υπολοίπων, τεκμαίρεται ότι η υπόσχεση ή αναγνώριση αυτή, αποτελεί την ως άνω αφηρημένη (αναιτιώδη) σύμβαση του άρθρου 873 ΑΚ, η οποία, αποτελεί νέα, παράλληλη και ανεξάρτητη ενοχή προς εκείνη του καταλοίπου της εκκαθαρίσεως¹⁰⁰. Η άποψη αυτή της κατά κανόνα τεκμαιρόμενης ως αφηρημένης φύσεως, αναγνωρίσεως ή υποσχέσεως χρέους η οποία γίνεται συνήθως μεταξύ των μερών, δημιουργούσα παράλληλη ενοχή προς εκείνη του καταλοίπου, αμφισβητείται έντονα από τη σύγχρονη θεωρία, ως αυθαίρετη και μη έχουσα νομικό και πραγματικό έρεισμα, περιττή¹⁰¹ και νομικά απαγορευτική για τη διατήρηση των ασφαλειών.

Έτσι, στη σύγχρονη θεωρία, σε περίπτωση αμφιβολίας ως προς το τι πραγματικά θέλησαν οι συμβαλλόμενοι με την αναγνώριση του καταλοίπου, και κατ'ερμηνεία αυτής σύμφωνα με τα άρθρα 173, 200 ΑΚ, υποστηρίζεται ότι πρόκειται για μη γνήσια αναγνωριστική, αιτιώδη και επιβεβαιωτική απλώς του εξαχθέντος περιοδικού ή οριστικού καταλοίπου, σύμβαση, η οποία πάλι θα έχει ως συνέπεια την μη υποχρέωση αναγραφής της αναλυτικής κινήσεως του λογαριασμού στην αγωγή ή την αίτηση προς το δικαστήριο, αντιστρεφόμενου και στην περίπτωση αυτή του βάρους αποδείξεως του αιτούντος εις βάρος του οφειλέτη, χωρίς όμως και ανάγκης βεβαίως προσφυγής του εναγομένου οφειλέτη στις περιοριστικές διατάξεις περί αδικαιολόγητου πλουτισμού¹⁰².

⁹⁹ Κ. Παμπούκης, Τραπεζικά και Πιστωτικά Συμβάσεις, 1962, σελ. 573 και επ. και στη νομολογία ΑΠ 916/2002 ΤΝΠΔΣΑ.

¹⁰⁰ Ενδεικτικά, ΑΠ 208/2004 ΤΝΠΔΣΑ, ΑΠ 1045/2001 ΤΝΠΔΣΑ, ΑΠ 1524/1991 ΕΛΛΔνη 1993, 313, ΕφΛαρ 219/2002 ΤΝΠΔΣΑ, ΕφΑΘ 4887/2000 ΔΕΕ 2000 1245, ΠΠρΑΘ 6537/2001 ΤΝΠΔΣΑ, ΠΠρΑΘ 1443/2002 ΝοΒ 2003, 683.

¹⁰¹ Κ. Σπηλιόπουλος, Έρευνα επί Βασικού Προβλήματος του αλληλόχρεου λογαριασμού, ΕΕΝ 1958, 441

¹⁰² Βλ. Δ. Κριμπά, Προς πληρεστέραν νομοθετική ρύθμιση του Αλληλόχρεου Λογαριασμού, ΕΕμπΔ 1967, σελ.326 και επ.. Κ. Παμπούκης, όπ.π. σελ.573, Σ. Αντωνόπουλος, όπ. π. σελ.139

Συμπερασματικά, πρέπει να πούμε ότι όλα τα παραπάνω αποτελούν υποθέσεις ως προς το τι θέλησαν και συμφώνησαν πραγματικά οι συμβαλλόμενοι, ιδίως ο αναγνωρίζων το χρέος του οφειλέτης, η αμφιβολία δε αυτή – ελλείψει ρητής δηλώσεως στις αναγνωριστικές συμβάσεις – μπορεί να ξεπερασθεί μόνο με ρητή νομοθετική ρύθμιση, κάτι που απουσιάζει προς το παρόν από το ελληνικό δίκαιο.

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ

4. Η καταγγελία της σύμβασης πίστωσης με αλληλόχρεο λογαριασμό

4.1. Έννοια της καταγγελίας

Το δικαίωμα καταγγελίας του αλληλόχρεου λογαριασμού, ως έναν από τους τρόπους λήξης αυτού, προβλέπεται στη διάταξη του άρθρου 112 ΕισΝΑΚ παρ.2, όπου ορίζεται ότι *«καθένα από τα μέρη μπορεί οποτεδήποτε, με καταγγελία του, να θεωρήσει ότι ο λογαριασμός έκλεισε, οπότε ο δικαιούχος του καταλοίπου έχει δικαίωμα να το απαιτήσει αμέσως»*. Ειδικότερα για τον τραπεζικό αλληλόχρεο λογαριασμό, όπου εφαρμόζεται και η διάταξη του άρθρου 47 του ΝΔ 17-7/23.8.1923 *«περί ειδικών διατάξεων επί ανωνύμων εταιρειών»*, η τράπεζα έχει το δικαίωμα, οποτεδήποτε το θελήσει, διά καταγγελίας, να κλείσει οριστικά την πίστωση και τον αλληλόχρεο λογαριασμό μέσω του οποίου η τελευταία εξυπηρετείται, οπότε καθίσταται αμέσως ληξιπρόθεσμο και απαιτητό το κατάλοιπο αυτού¹⁰³.

Υπάρχουν δύο είδη καταγγελίας, η τακτική και έκτακτη. Το άρθρο 112 ΕισΝΑΚ, το οποίο αποτελεί κανόνα ενδοτικού δικαίου και αναφέρεται κατά την κρατούσα άποψη αποκλειστικά στις συμβάσεις αλληλόχρεου λογαριασμού αορίστου μόνο χρόνου¹⁰⁴, δίνει το δικαίωμα καταγγελίας ανά πάσα στιγμή χωρίς καμία αιτιολογία και προθεσμία. Το διαπλαστικό όμως δικαίωμα της καταγγελίας, η οποία έχει ως αποτέλεσμα τη λήξη του αλληλόχρεου λογαριασμού, υπόκειται στους γενικούς κανόνες που ρυθμίζουν τα δικαιώματα και επομένως ισχύουν και γι' αυτή οι διατάξεις και οι περιορισμοί του άρθρου

¹⁰³ Γ. Βελέντζας, Δίκαιο Αλληλόχρεου Λογαριασμού, γ' έκδοση, 2007, σελ.97.

¹⁰⁴ Έτσι οι Σ. Αντωνόπουλος, Η σύμβαση του αλληλόχρεου λογαριασμού, β' έκδοση, 2007, σελ.174, Κ. Παμπούκης, Τραπεζικά και Πιστωτικά Συμβάσεις, 1962, σελ.430, αντίθετος φαινομενικά ο Κ. Σπηλιόπουλος όπ.π.αρ.71, ο οποίος θεωρεί μεν ότι το άρθρο 112 εφαρμόζεται και στις συμβάσεις ορισμένου χρόνου, λέγοντας όμως στη συνέχεια (αρ.74) ότι εφόσον η κύρια σχέση έχει συμφωνηθεί ως ορισμένης διάρκειας, και δεν είναι δυνατή η καταγγελία της, «... ούτε και η καταγγελία του αλληλόχρεου λογαριασμού είναι δυνατή, διότι τοιαύτη η καταγγελία θα είχε ως αποτέλεσμα κατά νόμον την άμεσον απαίτησιν του καταλοίπου, πράγμα το οποίο θα ήτο αντίθετο προς την υπάρχουσαν συμφωνίαν διαρκείας της πιστώσεως»

281 ΑΚ. Η τράπεζα δηλαδή έχει μεν το δικαίωμα να καταγγείλει και άρα να κλείσει οριστικά τον αλληλόχρεο λογαριασμό, μπορεί όμως να τεθεί θέμα καταχρηστικής άσκησης δικαιώματος, σε περίπτωση υπέρβασης των άκρων ορίων που θέτει ο νόμος και υπαγορεύονται από την καλή πίστη και τον οικονομικό και κοινωνικό σκοπό του δικαιώματος¹⁰⁵. Επομένως, μπορεί κατά περίπτωση να κριθεί ότι η καταγγελία της σύμβασης του αλληλόχρεου λογαριασμού είναι άκυρη ως υπερβαίνουσα προφανώς τα όρια που επιβάλλουν η καλή πίστη ή τα χρηστά ήθη ή ο κοινωνικός και οικονομικός σκοπός του δικαιώματος, όμως μόνο το γεγονός ότι η άσκηση της καταγγελίας επιφέρει μεγάλη βλάβη στον οφειλέτη δεν αρκεί για να χαρακτηριστεί αυτή καταχρηστική, αλλά πρέπει να συνδυάζεται με άλλες περιστάσεις, όπως συμβαίνει όταν ο δανειστής δεν έχει στην πραγματικότητα συμφέρον από την άσκηση του δικαιώματος της καταγγελίας¹⁰⁶, αλλά περισσότερο για την καταχρηστική άσκηση του δικαιώματος καταγγελίας παρακάτω.

Στην περίπτωση τώρα που η σύμβαση του αλληλόχρεου λογαριασμού έχει συμφωνηθεί ως ορισμένου χρόνου, πράγμα σπάνιο στην πράξη, καταγγελία αυτής προ της λήξεως του συμβατικού χρόνου, επιτρέπεται μόνο για σπουδαίο λόγο (έκτακτη καταγγελία), ο οποίος είναι δυνατόν να προβλέπεται και στην ίδια τη σύμβαση. Σπουδαίος λόγος υφίσταται, όταν δεν μπορεί να αξιωθεί κατά την καλή πίστη από τον καταγγέλλοντα η συνέχιση της σύμβασης έως την κανονική λήξη της¹⁰⁷. Στο πεδίο της έκτακτης καταγγελίας η καλή πίστη δεν λειτουργεί, όπως στην τακτική καταγγελία, ως περιορισμός ενός ήδη υπάρχοντος δικαιώματος της τράπεζας να καταγγείλει τη σύμβαση, αλλά ήδη κατά το στάδιο της θεμελίωσης του σχετικού δικαιώματος. Τέλος, σπουδαίο λόγο μπορεί να αποτελέσει και η χειροτέρευση της περιουσιακής κατάστασης του οφειλέτη, γεγονός που συντρέχει όταν εξαιτίας της χειροτέρευσης η αξίωση της τράπεζας για καταβολή του καταλοίπου να

¹⁰⁵ Βλ. Εφ Κρήτης 507/2002 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, ΕφΛαρ 500/2019 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, ΑΠ 1352/2011 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, ΑΠ 1227/2006 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ

¹⁰⁶ Βλ. ΑΠ 1352/2011 ΕΕμπΔ 2012 σελ.418.

¹⁰⁷ Βλ. Απ. Γεωργιάδη, Η υποχρέωση πίστης της τράπεζας κατά την πιστοδότηση επιχειρήσεων που βρίσκονται σε κρίση σε ΧρΙΔ ΙΖ/2017, σελ. 7

κινδυνεύει τόσο σοβαρά, ώστε συνυπολογιζομένου του συμφέροντος του πιστούχου προς διατήρηση της σύμβασης σε ισχύ να επιβάλλεται η άμεση καταγγελία της πίστωσης. Επομένως, δεν αρκεί οποιαδήποτε χειροτέρευση, αλλά πρέπει αυτή να είναι ουσιώδης με την ανωτέρω έννοια¹⁰⁸.

4.2. Νομική φύση της καταγγελίας

Η καταγγελία αποτελεί μονομερή, άτυπη, αναιτιώδη και απευθυντέα δικαιοπραξία¹⁰⁹ που επιφέρει τα αποτελέσματά της σ αυτόν προς τον οποίο απευθύνεται, κατά τρόπο που μπορεί να λάβει γνώση της και εφόσον είναι σε θέση να λάβει γνώση της¹¹⁰, χωρίς να είναι απαραίτητο να γίνει αποδεκτή από μέρους αυτού προς τον οποίο απευθύνεται.

Η καταγγελία συνεπώς παράγει τα έννομα αποτελέσματά της όταν περιέλθει σύννομα σε αυτόν προς τον οποίο απευθύνεται, χωρίς να είναι απαραίτητο αυτός να λάβει γνώση τη, αρκεί μόνο να είχε τη δυνατότητα να λάβει γνώση της, κάτω από κανονικές συνθήκες¹¹¹.

4.3. Η έκταση του δικαιώματος της καταγγελίας

Από όσα παραπάνω εκτέθηκαν, κατέστη αντιληπτό ότι ενώ το δικαίωμα της έκτακτης καταγγελίας αρχίζει και τελειώνει εκεί που αρχίζει και τελειώνει η έννοια του σπουδαίου λόγου, το δικαίωμα της τακτικής καταγγελίας είναι καταρχήν ελεύθερο, χωρίς περιορισμούς, ενώ δεν χρήζει αιτιολογίας και μπορεί να ασκηθεί οποτεδήποτε και χωρίς προθεσμία σε αυτόν προς τον οποίο απευθύνεται. Αυτό σημαίνει ότι η άσκηση του δικαιώματος της έκτακτης καταγγελίας αν λάβει χώρα χωρίς να συντρέχουν περιστατικά που να δικαιολογούν την ύπαρξη σπουδαίου λόγου, τότε είναι απολύτως άκυρη και δεν επιφέρει έννομες συνέπειες. Αντιθέτως, το δικαίωμα τακτικής καταγγελίας οποτεδήποτε κι αν ασκηθεί είναι καταρχήν έγκυρο, εφόσον δεν υπόκειται σε

¹⁰⁸ ibidem

¹⁰⁹ Εφ Λαρ 219/2002 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ

¹¹⁰ Βλ. Τσούμα, Αλληλόχρεος Λογαριασμός, 2006, σελ.31

¹¹¹ Γ. Βελέντζας, Νομολογία τραπεζικού, αξιολογικού και χρηματιστηριακού δικαίου, 2003, σελ.52

περιορισμούς. Πλην όμως, η άσκηση του δικαιώματος τακτικής καταγγελίας δεν είναι ανέλεγκτο από την έννομη τάξη. Υπόκειται και αυτό σε μηχανισμούς ελέγχου σύμφωνα με τις γενικές διατάξεις. Έτσι, ελέγχεται αν ο καταγγέλλων έχει δικαιοπρακτική ικανότητα, αν η καταγγελία είναι εικονική ή αντιβαίνει σε απαγορευτική διάταξη νόμου (174 ΑΚ) ή στα χρηστά ήθη (178ΑΚ), ή αν ασκείται πέραν των ορίων που θέτουν η καλή πίστη, τα χρηστά ήθη ή ο κοινωνικός και οικονομικός σκοπός του δικαιώματος (281 ΑΚ). Σε περίπτωση κατάφασης των ανωτέρω περιπτώσεων η τακτική καταγγελία είναι άκυρη, ενώ θα είναι ακυρώσιμη αν αποτελεί προϊόν πλάνης, απάτης ή απειλής.

4.4. Η διάταξη του άρθρου 281 ΑΚ

4.4.1. Εισαγωγικές παρατηρήσεις αναφορικά με το περιεχόμενο και την αποστολή του 281 ΑΚ

Σύμφωνα με την αναγκαστικού δικαίου διάταξη του άρθ.281 ΑΚ «η άσκηση του δικαιώματος απαγορεύεται, αν υπερβαίνει προφανώς τα όρια που επιβάλλουν η καλή πίστη ή τα χρηστά ήθη ή ο κοινωνικός ή οικονομικός σκοπός του δικαιώματος». Όπως γίνεται δεκτό, με την θεμελιώδη αυτή διάταξη υψώνονται φραγμοί στην άσκηση ενός δικαιώματος και έτσι αυτό αποβάλλει τον κατ' αρχήν απόλυτα ατομικιστικό χαρακτήρα του και καθίσταται κοινωνικότερο¹¹². Με άλλες λέξεις η άσκηση ενός δικαιώματος δεν επιτρέπεται απεριόριστα, καθώς σε κάθε δικαίωμα τίθεται φραγμός με βάση τα διαγραφόμενα στο άρθ.281 ΑΚ όρια. Τυχόν υπέρβαση των ορίων αυτών συνιστά ακριβώς κατάχρηση δικαιώματος, η οποία και απαγορεύεται κατ' άρθρο 281 ΑΚ- καθώς και κατ' άρθ.25 παρ.3 Σ¹¹³.

Ως γνωστόν, για την εφαρμογή της εν λόγω διατάξεως πρέπει η άσκηση του δικαιώματος να υπερβαίνει προφανώς τα όρια είτε της καλής πίστης είτε

¹¹² Α. Καραμπατζός, Κατάχρηση δικαιώματος κατ' άρθρο 281 ΑΚ- Δόγματος και νομολογίας επίσκεψη: από τις παραδοσιακές μορφές κατάχρησης μέχρι σύγχρονα ζητήματα καταχρηστικής άρνησης σύναψης συμβάσεως, ΕλλΔνη 4/2019, σελ.961-990.

¹¹³ Βλ. ενδεικτικά Απ. Γεωργιάδη, σε ΑΚ Γεωργιάδη /Σταθόπουλου, τομ. Ι/β (2^η έκδοση 2016), άρθρο 281 ΑΡ.1-2, 19

των χρηστών ηθών ή, περαιτέρω, του κοινωνικού και οικονομικού σκοπού του δικαιώματος. Τα κριτήρια αυτά ισχύουν διαζευκτικώς. Έτσι, όπως γίνεται δεκτό, η αντίθεση έστω και σε ένα από αυτά αρκεί για τον χαρακτηρισμό της άσκησης του δικαιώματος ως καταχρηστικής. Έπειτα, τα προαναφερθέντα κριτήρια έχουν αντικειμενικό χαρακτήρα, δεν απαιτείται δηλαδή πταίσμα αυτού που ασκεί – καταχρηστικώς- το δικαίωμα (αντικειμενική θεωρία περί καταχρήσεως δικαιώματος)¹¹⁴. Και, γενικότερα, για την κρίση περί καταχρηστικότητας λαμβάνονται κατ' αρχήν υπ' όψιν μόνον αντικειμενικά στοιχεία και όχι υποκειμενικά (όπως λ.χ. ο απώτερος σκοπός του δικαιούχου). Εν τούτοις, τυχόν συντρέχοντα υποκειμενικά στοιχεία ενδέχεται να συναξιολογηθούν, εφόσον καθιστούν εμφανέστερη την τυχόν απόκλιση από τον οικονομικό ή κοινωνικό σκοπό του δικαιώματος¹¹⁵.

Αναφορικά τώρα με την κρίσιμη έννοια του δικαιώματος, εν γένει, σύμφωνα με την βουλητική θεωρία (Willenstheorie) περί του ιδιωτικού δικαιώματος, δικαίωμα είναι «η υπό της εννόμου τάξεως παρεχομένη εξουσία της βουλήσεως προς ικανοποίησιν βιοτικού συμφέροντος» ή, κατά τον μάλλον πληρέστερο ορισμό του Savigny¹¹⁶, «η εξουσία που απονέμει το δίκαιο, η οποία επιτρέπει την ικανοποίηση αναγνωρισμένων από τον νόμο ιδιωτικών συμφερόντων». Ως δικαίωμα στο πλαίσιο εφαρμογής του άρθ. 281 ΑΚ νοείται, κατ' αρχήν, πάσης φύσεως δικαίωμα ιδιωτικού δικαίου· έτσι καταλαμβάνονται δικαιώματα περιουσιακά ή μη, λειτουργικά ή διαπλαστικά (λ.χ. υπαναχώρηση ή καταγγελία), ενοχικά, εμπράγματα, κληρονομικά, πνευματικής ιδιοκτησίας, απορρέοντα από τον νόμο ή από δικαιοπραξία, το διευθυντικό δικαίωμα κ.ο.κ.

¹¹⁴ Απ. Γεωργιάδη, ΓενΑρχΑΔ 5^η έκδοση, § 23 αρ. 26

¹¹⁵ Α. Καραμπατζός, όπ. π.

4.4.2. Τα επιμέρους στοιχεία του άρθρου 281 ΑΚ

(α) Η καλή πίστη: Πρόκειται εδώ, όπως γίνεται παραδοσιακά δεκτό, για την αντικειμενική ή συναλλακτική καλή πίστη, δηλαδή την επιβαλλομένη στην κοινωνική συμβίωση και τις συναλλαγές ευθύτητα, ειλικρίνεια και εντιμότητα¹¹⁷. Επί παραδείγματι, η καλή πίστη επιβάλλει να μην βλάπτει ο δικαιούχος κάποιον άλλον δυσανάλογα σε σχέση με την ωφέλεια που ο ίδιος αποκομίζει από την άσκηση του δικαιώματός του, αλλά να προτιμά –τυχόν υφιστάμενο– ηπιώτερο τρόπο ασκήσεως του δικαιώματος, συμφώνως και προς την συνταγματικώς κατοχυρούμενη (βλ. άρθ. 25 § 1 Συντ.) αρχή της αναλογικότητας (έτσι λ.χ. ηπιώτερη μπορεί να παρίσταται η τροποποιητική καταγγελία σε σχέση με την κανονική, άνευ τέτοιας εξουσιαστικής αιρέσεως καταγγελία).

(β) Τα χρηστά ήθη: Αυτά, ως γνωστόν, ανακλούν, κατά το μάλλον ή ήττον, την «κρατούσα κοινωνική ηθική», την «ηθική» δηλαδή που γίνεται αποδεκτή σε μία ορισμένη εποχή, σε έναν ορισμένο τόπο και από έναν ορισμένο κύκλο προσώπων¹¹⁸.

(γ) Ο κοινωνικός και οικονομικός σκοπός του δικαιώματος: Ο διαγορευόμενος στο άρθ. 281 ΑΚ κοινωνικο-οικονομικός σκοπός είναι ο σκοπός που προκύπτει από την κοινωνική λειτουργία που εξυπηρετεί και τα οικονομικά-περιουσιακά συμφέροντα που επιδιώκει να ικανοποιήσει το συγκεκριμένο δικαίωμα κατά τις αντιλήψεις της έννομης τάξεως. Με άλλες λέξεις, ο κοινωνικο-οικονομικός σκοπός του δικαιώματος δεν είναι τίποτε άλλο παρά ο σκοπός που εξυπηρετεί το ίδιο το δικαίωμα –ήτοι η ικανοποίηση του εννόμου συμφέροντος του δικαιούχου–, για τον οποίον (σκοπό) η έννομη τάξη αναγνωρίζει την σχετική εξουσία στον δικαιούχο¹¹⁹. Εφόσον ο δικαιούχος

¹¹⁷ Βλ. εντελώς ενδεικτικά ΑΠ 1063/2015 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, ΑΠ 516/2014 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, ΑΠ 259/2011 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ

¹¹⁸ Βλ. ΑΠ 154/2014 ΤΝΠ Νόμος· ΑΠ 1332/2013 ΤΝΠ-Νόμος· ΑΠ 871/2010 ΤΝΠ-Νόμος· σχετ., αντί πολλών, Παπανικολάου, σε: ΑΚ Γεωργιάδη/Σταθόπουλου, τόμ. Ι/β (2η έκδ. 2016), άρθρο 178 αρ. 29 επ.

¹¹⁹ ΑΠ 123/2016 ΤΝΠ Νόμος

ασκεί την εξουσία που του παρέχει το δικαίωμα κατά τρόπο που δεν εξυπηρετείται –ή υπερβαίνεται– ο σκοπός για τον οποίον η έννομη τάξη αναγνωρίζει στον δικαιούχο την εξουσία αυτή, τότε γίνεται λόγος για κατάχρηση του δικαιώματος.

Τα ανωτέρω κριτήρια συνήθως αλληλοεπικαλύπτονται, έτσι ώστε η αντίθεση σε κάποιο εξ αυτών να συνιστά συγχρόνως αντίθεση και σε κάποιο άλλο. Η νομολογία, κατά βάσιν, δεν διευκρινίζει ρητώς σε ποιο συγκεκριμένα από τα εν λόγω κριτήρια είναι αντίθετη η συμπεριφορά την οποία κρίνει καταχρηστική. Ωστόσο, είναι σαφές ότι δίνει στην πράξη μεγαλύτερο βάρος στο κριτήριο της αντίθεσης στην καλή πίστη¹²⁰. Για να υφίσταται όμως εν τέλει κατάχρηση, δεν αρκεί η απλή υπέρβαση των ορίων της διατάξεως του άρ. 281 ΑΚ· θα πρέπει, επιπροσθέτως, η υπέρβαση να είναι προφανής, δηλαδή έκδηλη, αναμφισβήτητη και να προκαλεί ιδιαιτέρως δυσμενή εντύπωση (π.χ. λόγω άκρως δυσμενών επιπτώσεων σε άλλο πρόσωπο). Σε κάθε περίπτωση δε, η άσκηση ενός δικαιώματος δεν καθίσταται καταχρηστική εκ μόνου του γεγονότος ότι επιφέρει αποτελέσματα επιβλαβή –έστω και σημαντικά– στον οφειλέτη.

4.4.2. Ειδικότερες εκφάνσεις της 281 ΑΚ : Η αποδυνάμωση δικαιώματος και αντιφατική συμπεριφορά

Ως γνωστόν, κατά την κρατούσα σε θεωρία και νομολογία άποψη, το πραγματικό του άρ. 281 ΑΚ πληρούται τόσο στην περίπτωση που ο φορέας ενός δικαιώματος επιδεικνύει αντιφατική συμπεριφορά (*venire contra factum proprium*), όσο και στην περίπτωση που αδρανεί για μακρό –ανάλογα με τις περιστάσεις– χρονικό διάστημα να ασκήσει το δικαίωμά του, οπότε και γίνεται λόγος για αποδυνάμωση δικαιώματος¹²¹. Όπως διαπιστώσαμε ήδη ανωτέρω, ο

¹²⁰ ΑΠ 1352/2011 ΧρΙΔ 2012. 663· ΑΠ 1472/2004 ΤΝΠ-ΝΟΜΟΣ

¹²¹ Α. Καραμπατζός, Κατάχρηση δικαιώματος κατ' άρθρο 281 ΑΚ- Δόγματος και νομολογίας επίσκεψη: από τις παραδοσιακές μορφές κατάχρησης μέχρι τα σύγχρονα ζητήματα καταχρηστικής άρνησης σύναψης συμβάσεως, σε: ΕλλΔνη 4/2019, σελ.961-990

όρος δικαίωμα νοείται εδώ ευρέως, καταλαμβάνοντας κάθε είδους δικαίωμα (εμπράγματο ή ενοχικό, διαπλαστικό ή μη κ.λπ.), όπως επίσης και τις αξιώσεις.

Οι δύο αυτές ειδικότερες περιπτώσεις εφαρμογής του άρθ. 281 ΑΚ είναι από καιρού πλέον ευρέως παραδεδεγμένες, συχνά μάλιστα στην πράξη μπορεί να συντρέχουν αμφότερες· κατ' αρχήν ωστόσο θα πρέπει να διακρίνονται μεταξύ τους, διότι η καθεμιά καταφάσκει υπό διαφορετικές κατά βάσιν προϋποθέσεις¹²². Μολονότι δε η κρατούσα στην θεωρία γνώμη αντιμετωπίζει την αποδυνάμωση ως ειδικότερη έκφανση της αρχής της απαγόρευσης αντιφατικής συμπεριφοράς, προτιμότερη μοιάζει η αντίληψη που υποστηρίζει ότι η αποδυνάμωση έχει εξελιχθεί πλέον σε έναν αυτόνομο θεσμό στο πλαίσιο της καταχρηστικής άσκησης δικαιώματος, ο οποίος και υπόκειται σε διαφορετικές προϋποθέσεις από την αντιφατική συμπεριφορά, με προεξάρχουσα εκείνη της μακροχρόνιας αδράνειας (Zeitmoment)¹²³. Γι' αυτό και η πρακτική χρησιμότητα της αποδυνάμωσης εντοπίζεται προεχόντως – αλλά προφανώς δεν εξαντλείται– στα απαράγραπτα ή μη υποκείμενα σε αποσβεστική προθεσμία δικαιώματα (επίκλησης ακυρότητας κατ' άρθ. 180 ΑΚ –ειδικότερα λ.χ. ακυρότητας διαθήκης λόγω προσβολής της νόμιμης μοίρας– ακύρωσης γάμου λόγω κωλύματος κατά τα άρθ. 1372, 1380 § 1 ΑΚ, κ.ο.κ.).

Αξίζει να σημειωθεί εδώ ότι στην ελληνική νομολογία χρησιμοποιείται πλέον ολοένα και συχνότερα ο τεχνικός όρος «αποδυνάμωση»¹²⁴ – ο οποίος έλκει την καταγωγή του από την γερμανική νομική επιστήμη και ειδικότερα από τον γερμανικό όρο «Verwirkung» (που εισήχθη κυρίως από τους Krause και Siebert).

4.4.2.α. Αποδυνάμωση δικαιώματος

Πρόκειται εδώ για την άσκηση δικαιώματος κατόπιν μακράς αδράνειας του δικαιούχου, η οποία είχε δημιουργήσει στον υπόχρεο εκ του δικαιώματος

¹²² Με ενάργεια διακρίνουν μεταξύ των δύο περιπτώσεων οι ΑΠ 1270/1994 ΤΝΠ-Νόμος, ΑΠ 263/2007 ΝοΒ 2008, 866

¹²³ Α. Καραμπατζός, όπ.π.σελ. 964

¹²⁴ Βλ. ενδεικτ. ΑΠ 826/2018 ΤΝΠ-Νόμος· ΑΠ 536/2017 ΤΝΠ-Νόμος· ΑΠ 602/2017 ΤΝΠ-Νόμος·

την δικαιολογημένη-εύλογη πεποίθηση ότι αυτό δεν επρόκειτο πλέον να ασκηθεί¹²⁵. Πιο συγκεκριμένα, για την πλήρωση του πραγματικού της αποδυνάμωσης δικαιώματος θα πρέπει να συντρέχουν οι ακόλουθοι κυρίως όροι: (α) αδράνεια του δικαιούχου για την άσκηση του δικαιώματος ή μιας αξίωσης επί μακρό χρόνο (μικρότερο όμως λ.χ. της εικοσαετούς προθεσμίας παραγραφής, βλ. άρθ. 249 ΑΚ)· (β) δημιουργία εύλογης πεποίθησης ή, άλλως, δικαιολογημένης εμπιστοσύνης στον υπόχρεο ότι ο δικαιούχος δεν επρόκειτο να ασκήσει πλέον το δικαίωμα ή την αξίωσή του· και (γ) κίνδυνος πρόκλησης εις βάρος του υποχρέου επαχθών ή δυσμενών –όχι όμως κατ’ ανάγκην αφόρητων ή υπέρμετρα επαχθών– συνεπειών από την τυχόν ανατροπή της πραγματικής κατάστασης που έχει δημιουργηθεί¹²⁶. Επιπροσθέτως, η κατάσταση που δημιουργήθηκε υπέρ του υποχρέου και η πεποίθησή του πρέπει να τελούν σε αιτιώδη σχέση προς την προηγούμενη συμπεριφορά του δικαιούχου.

Κατά βάσιν πρόκειται εδώ για ένα πραγματικό προστασίας της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης ενός προσώπου σε μία πραγματική κατάσταση που δημιουργήθηκε από την συμπεριφορά ενός άλλου προσώπου, το οποίο έδειξε πίστη και εμπιστοσύνη στην συνέχιση επίδειξης της ίδιας συμπεριφοράς και έτσι στην διατήρηση και στο μέλλον της πραγματικής κατάστασης που έχει δημιουργηθεί, στην οποία δικαιολογημένα έχει επενδύσει –κυρίως οικονομικά– το αποδίδον πίστη πρόσωπο (γι’ αυτό και χρησιμοποιείται εδώ και ο όρος «επένδυση εμπιστοσύνης», Vertrauensinvestition)¹²⁷. Η συμπεριφορά δε του δικαιούχου –αλλά και του υποχρέου– συνιστά ένα *factum*, το οποίο μαζί με τα άλλα κρίσιμα περιστατικά κείται εκτός του δικαιοπρακτικού χώρου, προσδίδοντας έτσι στο εν λόγω πραγματικό έναν αντικειμενικό χαρακτήρα: σημασία έχει δηλαδή το *factum* της συμπεριφοράς αυτής και η αντίθεσή της προς το δέον της καλής πίστεως.

¹²⁵ Βλ. ΟΛΑΠ 6/2016 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, ΟΛΑΠ 143/2016 ΤΝΠΝΟΜΟΣ, ΑΠ 298/2012 ΝοΒ 2012, 1180

¹²⁶ Βλ. ενδεικτικά ΟΛΑΠ 2/2019 ΕΦΑΔΠολΔ 2019, 534, ΑΠ 1133/2009 ΝοΒ 2009, 2348, ΑΠ 427/2001 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, ΑΠ 1516/2006 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

¹²⁷ Α. Καραμπατζός, όπ.π. υποσ.29 με παραπομπές σε Canaris

Η αποδυνάμωση δικαιώματος, πάντως, θα πρέπει να εκλαμβάνεται ως ένα ελαστικό πραγματικό, οι επιμέρους όροι του οποίου μπορεί να εμφανίζουν παραλλάσσονται κάθε φορά βαθμό πληρώσεως ή εντάσεως, κατά το πρότυπο του κινητού συστήματος του Wilburg¹²⁸. Έτσι, η σχετική απόφαση περί αποδυνάμωσης ή μη ενός δικαιώματος θα πρέπει να εδράζεται σε μία συνολική στάθμιση-αξιολόγηση όλων των επιμέρους παραμέτρων της ατομικά κρινόμενης περιπτώσεως κατά το πρότυπο ενός κατά Wilburg κινητού συστήματος. Τούτο σημαίνει πρακτικώς ότι, εάν σε μία συγκεκριμένη περίπτωση κάποιος από τους προεκτεθέντες όρους (λ.χ. ο κίνδυνος πρόκλησης βλάβης από την ανατροπή της παγιωμένης κατάστασης) εμφανίζεται αρκετά ισχνός, από τους άλλους δύο όμως όρους ο ένας τουλάχιστον πληρούται σε ιδιαίτερα μεγάλο βαθμό (λ.χ. η αδράνεια του δικαιούχου διήρκεσε επί χρόνο ελάχιστα μικρότερο της παραγραφής ή ο υπόχρεος στηρίζει την εύλογη πεποίθησή του σε σχετικές έγγραφες διαβεβαιώσεις του δικαιούχου), τότε θα μπορεί μολαταύτα να γίνει δεκτή η αποδυνάμωση του κρινόμενου δικαιώματος.

Επομένως, η ελαστικότητα του εν λόγω πραγματικού εκδηλώνεται στο επίπεδο της διάδρασης των επιμέρους όρων του πραγματικού, όπου ενδέχεται κάθε φορά ένας εξ αυτών να εμφανίζει εντονότερο βαθμό πληρώσεως ή εντάσεως από τους άλλους και να συνιστά τελικώς εκείνος τον αποφασιστικό – αλλ’ όχι αποκλειστικό – παράγοντα για την κατάφαση της αποδυνάμωσης. Δεν είναι τυχαίο, άλλωστε, ότι στην νεότερη αρεοπαγίτική νομολογία τονίζεται ότι η επιχειρούμενη από τον δικαιούχο ανατροπή της παγιωμένης κατάστασης δεν είναι απαραίτητο να προκαλεί αφόρητες ή δυσβάστακτες συνέπειες στον υπόχρεο και να θέτει έτσι σε κίνδυνο την οικονομική του υπόσταση, αλλ’ αρκεί να έχει δυσμενείς απλώς επιπτώσεις στα συμφέροντά του¹²⁹. Υπ’ αυτό το

¹²⁸ Εγγύτερα σχετ. Παπανικολάου, Μεθοδολογία του Ιδιωτικού Δικαίου και Ερμηνεία των Δικαιοπραξιών (2000), αρ. 138 επ., 495.

¹²⁹ Βλ. ΟΛΑΠ 8/2001 ΕλλΔνη 2001. 382· την προσέγγιση αυτήν της Ολομελείας ακολουθεί πιστά η μεταγενέστερη νομολογία του ΑΠ, βλ. ενδεικτ.: ΑΠ 701/2009 ΤΝΠ-Νόμος· ΑΠ 715/2009 ΝοΒ 2010. 420· ΑΠ 1133/2009 ΝοΒ 2009. 2348

πρίσμα, εύδηλο είναι ότι συχνά καθοριστική σημασία θα αποδίδεται στους λοιπούς όρους του πραγματικού.

Σε κάθε περίπτωση, η κρίση περί συνδρομής ή μη των όρων της αποδυνάμωσης δικαιώματος θα είναι το αποτέλεσμα μιας συνολικής *in concreto* στάθμισης των συγκρουόμενων συμφερόντων δικαιούχου και υποχρέου, στο πλαίσιο της οποίας ο δικαστής θα πρέπει να λαμβάνει πάντοτε υπόψιν τις ιδιαίτερες περιστάσεις της ατομικά κρινόμενης περιπτώσεως. Γι' αυτό άλλωστε και γίνεται δεκτό στην νομολογία ότι το ζήτημα αν οι συνέπειες εκ της ασκήσεως του δικαιώματος είναι επαχθείς ή όχι για τον υπόχρεο «*πρέπει ν' αντιμετωπίζεται και σε συνάρτηση με τις αντίστοιχες συνέπειες που μπορεί να επέλθουν σε βάρος του δικαιούχου από την παρακώλυση της ικανοποίησής του δικαιώματός του*»¹³⁰ – λαμβανομένων έτσι υπόψιν των συμφερόντων αμοιτέρων των μερών (δικαιούχου και υποχρέου), όπως εξάλλου, εν γένει επιτάσσει η αρχή της καλής πίστεως.

Παρά τα ανωτέρω, πάντως, δεν πρέπει να παραβλεφθεί εδώ ότι ο γενικός κανόνας παραμένει ότι κάθε δικαιούχος είναι κατ' αρχήν ελεύθερος να εξαντλήσει τα χρονικά όρια ασκήσεως του δικαιώματός του, ασκώντας το όποτε ο ίδιος κρίνει σκόπιμο και αναγκαίο· μόνον δε όταν συντρέχουν εξαιρετικές περιστάσεις, που καθιστούν προφανή την υπέρβαση των ορίων που επιβάλλονται από την καλή πίστη, τα χρηστά ήθη ή τον κοινωνικο-οικονομικό σκοπό του δικαιώματος, μπορεί εδώ να τεθεί ζήτημα καταχρηστικής άσκησης δικαιώματος. Κατά συνέπεια δε, ο θεσμός της αποδυνάμωσης δικαιώματος πρέπει να εφαρμόζεται πάντοτε μετά φειδούς και μεγάλης προσοχής.

4.4.2.β. Η αντιφατική συμπεριφορά

Εδώ πλέον η καταχρηστικότητα έγκειται στην άσκηση του δικαιώματος κατά τρόπο που συνιστά αντιφατική συμπεριφορά από μέρους του δικαιούχου (*venire contra factum proprium*)¹³¹. Στο πλαίσιο του (*non*) *venire contra factum*

¹³⁰ Έτσι ορθώς ΑΠ 988/2009 ΝοΒ 2010. 71· ΑΠ 1708, 1709/2009 ΝοΒ 2010.

¹³¹ Βλ. ΑΠ 1512/2010 ΧρΙΔ 2011. 275, ΑΠ 119/2009 ΤΝΠ-Νόμος· ΑΠ 30/2008 ΤΝΠ-Νόμος.

proprium δεν είναι εξ ορισμού αναγκαία η συνδρομή όλων των προπαρατεθέντων στην αποδυνάμωση όρων, ιδίως δε εκείνου της μακροχρόνιας αδράνειας του δικαιούχου. Ειδικότερα, σύμφωνα με την κοινώς παραδεδεγμένη άποψη, το προκείμενο πραγματικό τυγχάνει εφαρμογής στην περίπτωση που προηγούμενη συμπεριφορά του δικαιούχου –η οποία μπορεί να συνίσταται σε θετική πράξη ή και παράλειψή του– μεταβάλλεται στην συνέχεια κατά τρόπο απρόσμενο και αδικαιολόγητο, την στιγμή δηλαδή που είχε δημιουργηθεί σε άλλον κοινωνό η εύλογη πεποίθηση ότι ο δικαιούχος δεν επρόκειτο να ασκήσει το δικαίωμά του, επιφέροντας έτσι πλέον την ανατροπή της κατάστασης-εντύπωσης που έχει δημιουργηθεί, με επαχθείς για τον άλλον κοινωνό συνέπειες¹³².

Και εδώ όμως πρόκειται κατά βάσιν για ένα πραγματικό προστασίας της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης ενός προσώπου στην προηγούμενη συμπεριφορά ενός άλλου προσώπου, το οποίο δείχνει εμπιστοσύνη στην συνέχιση επίδειξης της ίδιας συμπεριφοράς και έτσι στην διατήρηση και στο μέλλον της πραγματικής κατάστασης που έχει δημιουργηθεί. Η δικαιολογημένη αυτή επένδυση εμπιστοσύνης συνιστά κατ' ουσίαν τον καθοριστικό παράγοντα για την κρίση περί αντιθέσεως της συμπεριφοράς στην καλή πίστη, καθώς θα πρέπει να έχουμε υπόψιν ότι δεν είναι κάθε αντιφατική συμπεριφορά εξ ορισμού αντίθετη στην καλή πίστη, αφού οι κοινωνοί, κατ' ενάσκηση της ιδιωτικής τους αυτονομίας, είναι κατ' αρχήν ελεύθεροι να μεταγινώσκουν ή να μεταβάλλουν κάποια προηγούμενη συμπεριφορά τους, ακόμη δε και να αντιφάσκουν ευθέως προς αυτήν¹³³. Συνεπώς δε, μόνον εάν συντρέχουν οι ανωτέρω ιδιαίτερες περιστάσεις, μπορεί να καθίσταται επιλήψιμη η αντίφαση στην συμπεριφορά ενός προσώπου, διαφορετικά δεν υπάρχει κατ' αρχήν κάτι μεμπτό σ' αυτήν.

¹³² Ενδεικτ. ΑΠ 1462/2002 ΤΝΠ-Νόμος, όπου και ρητή αναφορά στον όρο *venire contra factum proprium*

¹³³ Α. Καραμπατζός, όπ. π, σελ.969.

Ως κλασσικά παραδείγματα μιας απαγορευμένης κατ' άρθ. 281 ΑΚ αντιφατικής συμπεριφοράς θα μπορούσαν να αναφερθούν τα ακόλουθα¹³⁴: (α) Όταν ένα μέρος ερμηνεύει μία σύμβαση κατά ένα συγκεκριμένο τρόπο, δεν μπορεί αίφνης να ανακρούει πρύμναν και να υιοθετεί πλέον μία διαφορετική ερμηνεία, εφόσον ο αντισυμβαλλόμενός του βασίσθηκε στην αρχική ερμηνευτική προσέγγιση (εδώ η απαγόρευση μπορεί να απορρέει από μία συνδυαστική εφαρμογή των άρθ. 200, 281 και 288 ΑΚ) . (β) Όταν ένας διάδικος σε διαιτητική διαδικασία επικαλείται την δικαιοδοσία των τακτικών δικαστηρίων και μετέπειτα ενώπιον των τελευταίων εγείρει ένσταση διαιτησίας. (γ) Η μη τήρηση συστατικού τύπου για μία δικαιοπραξία, όπως λ.χ. για την πώληση ακινήτου κατά τα άρθ. 369 και 1033 ΑΚ, και η μετέπειτα επίκληση της ακυρότητας αυτής (βλ. άρθ. 159 § 1 ΑΚ) από το μέρος που επωφελείται της ακυρότητας: η ακυρότητα λόγω μη τήρησης του τύπου του συμβολαιογραφικού εγγράφου και η γενική επιταγή περί ασφάλειας του δικαίου και των συναλλαγών μπορεί να υποχωρήσουν εδώ ενόψει της ανάγκης προστασίας του συμφέροντος του καλόπιστου αγοραστή και, συγχρόνως, της γενικότερης ανάγκης αποδοκιμασίας της εντόνως αντιτιθέμενης στα χρηστά ήθη στάσης του πωλητή (λ.χ. δικηγόρου), ο οποίος, μολοντί τελεί σε γνώση της αναγκαιότητας τήρησης του τύπου, παραπείθει-διαβεβαιώνει δολίως τον ανυποψίαστο (και συναλλακτικώς παντελώς άπειρο) αγοραστή περί του περιττού μιας τέτοιας ενέργειας («ο λόγος μας αρκεί» ή «το ιδιωτικό έγγραφο είναι μια χαρά, αποφεύγουμε έτσι έξοδα συμβολαιογράφου» κοκ), ενθυλακώνοντας τώρα αφανώς το τίμημα και αποβλέποντας μετέπειτα στην άρνηση μεταβίβασης και παράδοσης του ακινήτου κατ' επίκληση της ακυρότητας της πώλησης λόγω έλλειψης τήρησης του αναγκαίου τύπου. Και εν προκειμένω, βεβαίως, για την εφαρμογή του άρθ. 281 ΑΚ δεν απαιτείται παρέλευση μακρού χρόνου, καθώς αρκεί το εντόνως αποδοκιμαζόμενο εδώ *venire contra factum proprium*. Εάν, περαιτέρω, τα μέρη προχωρήσουν στην σύναψη και της –επίσης άκυρης– εμπράγματης δικαιοπραξίας του άρθ. 1033

¹³⁴ Τα παραδείγματα αντλούνται από τον Α. Καραμπατζό, σε Κατάχρηση Δικαιώματος κατ' άρθρο 281 ΑΚ- Δόγματος και νομολογίας επίσκεψη....., σε ΕΛΛΔνη 4/2019.

ΑΚ και στην παράδοση του ακίνητου και δεδομένου ότι ο νομέας δεν θα αποκτά κυριότητα δυνάμει του άρθ. 281 ΑΚ, τα πράγματα περιπλέκονται: διότι εν προκειμένω ο εξαπατηθείς νομέας μπορεί να εκτεθεί σε σοβαρό κίνδυνο εάν στην συνέχεια ο κύριος και μη νομέας μεταβιβάσει την κυριότητα σε τρίτον με εκχώρηση της διεκδικητικής αγωγής, καθώς τότε θα είναι αμφίβολο αν ο νομέας θα έχει την δυνατότητα να αντιτάξει το άρθ. 281 ΑΚ και έναντι του τρίτου.

4.4.2.γ. Έννομες συνέπειες

Εφόσον σε μία περίπτωση συντρέχουν οι προαναφερθείσες προϋποθέσεις είτε της αποδυνάμωσης δικαιώματος είτε της αντιφατικής συμπεριφοράς, η άσκηση του δικαιώματος είναι καταχρηστική και, συνεπώς, απαγορευμένη κατ' άρθ. 281 ΑΚ. Στο πλαίσιο δε εκκρεμούς δίκης παρέχεται στον εναγόμενο ένα αμυντικό μέσο προστασίας, το οποίο ασκείται κατ' ένσταση, εάν δε τελεσφορήσει, εμποδίζει την άσκηση του επίδικου δικαιώματος και οδηγεί σε απόρριψη της αγωγής ως νόμω αβάσιμης¹³⁵.

Στην θεωρία έχει υποστηριχθεί και η άποψη ότι η αποδυνάμωση δικαιώματος ή η αντιφατική συμπεριφορά δεν συνιστούν απλώς εμπόδια στην άσκηση ενός δικαιώματος, αλλά πολύ περισσότερο λόγους αποσβέσεως ή απώλειάς του –με την επιφύλαξη όμως της ειδικότερης φύσεως του εκάστοτε δικαιώματος (διαπλαστικού, απόλυτου, σχετικού κ.λπ.)–, με την έννοια ότι η αδυναμία άσκησης του δικαιώματος είναι ουσιαστικά ταυτόσημη με την απόσβεσή του, επιδρά δηλαδή –καταλυτικά– στην ίδια την υπόσταση του δικαιώματος¹³⁶. Η άποψη όμως αυτή δεν γίνεται δεκτή στην ελληνική νομολογία¹³⁷. Σε κάθε περίπτωση, πάντως, δυσχερώς δύναται να αρνηθεί κανείς ότι κατ' ουσίαν στην πλειονότητα των περιπτώσεων το δικαίωμα υφίσταται πλέον μόνον τύποις, αφού πρακτικώς έχει καταστεί ανενεργό· γι'

¹³⁵ Βλ. ΑΚ Γεωργιάδη/Σταθόπουλου, τόμ. Ι/β, άρθρο 281 αρ. 276

¹³⁶ Καρακατσάνης, εν: ΑΚ Γεωργιάδη/Σταθόπουλου, Εισαγ. παρατ. άρθρα 416-454 αρ. 10

¹³⁷ Ενδεικτ. ΑΠ 1457/2009 ΧρΙΔ 2010. 433· ΑΠ 1133/2009 ΝοΒ 2009. 2348· ΑΠ 988/2009 ΝοΒ 2010

αυτό και εύστοχα χαρακτηρίζεται και ως «χωλό δικαίωμα» (verhaltenes Recht)¹³⁸.

¹³⁸ Βλ. Α. Καραμπατζό, όπ.π. υποσ.51, όπου και περαιτέρω παραπομπές σε γερμανική θεωρία.

4.4.3. Η καταχρηστική καταγγελία στον (τραπεζικό) αλληλόχρεο λογαριασμό

4.4.3.α. Εισαγωγικά

Στην πράξη το μεγαλύτερο πρόβλημα σε σχέση με την έκταση της εφαρμογής του άρθρου 281 ΑΚ, το έχει δημιουργήσει η συμπεριφορά των τραπεζών ως συμβαλλομένων μερών στα πλαίσια μίας πιστωτικής σύμβασης που συνοδεύεται από ανοικτό λογαριασμό. Το πρόβλημα εντείνεται ακόμη περισσότερο αν λάβει κανείς υπόψιν το γεγονός ότι συνήθως οι συμβάσεις που συνάπτουν τα τραπεζικά ιδρύματα με τους πελάτες τους είναι αορίστου χρόνου, με αποτέλεσμα να διαθέτουν την ευχέρεια ή άλλως την συμβατική ελευθερία να καταγγέλλουν τις συμβάσεις οποτεδήποτε και χωρίς ιδιαίτερο λόγο μερικές φορές.

Αποτελεί γενική παραδοχή ότι ο περιορισμός της οικονομικής και της επιχειρηματικής ελευθερίας των τραπεζών θα πρέπει να καταφάσκεται με ιδιαίτερη φειδώ. Δεν μπορεί να αμφισβητηθεί ότι οι τράπεζες διαχειρίζονται ξένα περιουσιακά στοιχεία (των μετόχων και των καταθετών τους) τα οποία πρέπει να προστατεύουν. Αποτελεί βασική αρχή του συναλλακτικού μας δικαίου ότι οι συμφωνίες πρέπει να τηρούνται και οι αναληφθείσες υποχρεώσεις να εκπληρώνονται (*pacta sunt servanda*)¹³⁹. Τυχόν καθήκον της τράπεζας να συνεχίζει τη χρηματοδότηση και όταν ακόμη ο οφειλέτης αντιμετωπίζει οικονομικές δυσκολίες, χωρίς να έχει αναλάβει σχετική υποχρέωση, θα συνεπαγόταν μετάθεση του επιχειρηματικού κινδύνου από τον πιστούχο στην τράπεζα. Κάτι τέτοιο θα ήταν άλλωστε αντίθετο στην βασική κατανομή κινδύνων που χαρακτηρίζει κάθε σύμβαση πίστωσης, ακόμα κι αν αυτή συνοδεύεται από αλληλόχρεο λογαριασμό, σύμφωνα με την οποία ο κίνδυνος ορθής αξιοποίησης του δανειζόμενου χρήματος και, κατ' επέκταση, ο γενικότερος επιχειρηματικός κίνδυνος βαρύνουν τον πιστολήπτη.

¹³⁹ Απ. Γεωργιάδης, Η υποχρέωση πίστης της τράπεζας κατά την πιστοδότηση επιχειρήσεων που βρίσκονται σε κρίση, σε ΧρΠΔ ΙΖ/2017 σελ.4

Από την άλλη πλευρά γίνεται δεκτό ότι η σχέση που συνδέει την τράπεζα με τον πελάτη είναι μία σχέση ιδιαίτερης εμπιστοσύνης που διέπεται σε αυξημένο βαθμό, σε σχέση με τις κοινές διαρκείς συμβάσεις, από τις επιταγές της καλής πίστης¹⁴⁰. Τούτο συμβαίνει κυρίως λόγω της αυξημένης δυνατότητας επέμβασης της τράπεζας στην περιουσιακή σφαίρα του πελάτη. Αυτή η δυνατότητα συντρέχει, όπως είναι φανερό, σε ιδιαίτερα έντονο βαθμό στο πεδίο των πιστωτικών συμβάσεων. Από τις αποφάσεις της τράπεζας για παροχή, συνέχιση, ή διακοπή της χρηματοδότησης εξαρτάται η ίδια η οικονομική επιβίωση του πιστούχου. Αυτή όμως ακριβώς η αυξημένη δυνατότητα επιρροής στην πορεία και γενικά στις αποφάσεις του χρηματοδοτούμενου προσώπου, φυσικού ή νομικού, συνεπάγεται και αυξημένη ευθύνη των τραπεζών κατά την άσκηση του χρηματοδοτικού τους έργου¹⁴¹. Από αυτά συνάγεται ότι η άσκηση των συμβατικών δικαιωμάτων των τραπεζών και ειδικότερα το δικαίωμα της καταγγελίας πρέπει να γίνεται με την μετριοπάθεια και τη σύνεση που επιβάλλουν οι περιστάσεις. Με άλλα λόγια, η τράπεζα οφείλει να μην προτάσσει μονομερώς τα συμφέροντά της, αλλά να λαμβάνει υπόψιν της τα δικαιολογημένα συμφέροντα του πιστούχου και να απέχει κατά το δυνατόν από ενέργειες που εκθέτουν σε σοβαρό κίνδυνο υπέρμετρης ζημίας. Αυτό όμως σημαίνει αυτομάτως ότι είναι δυνατό σε ορισμένες περιπτώσεις να θεμελιώνεται υποχρέωση της τράπεζας να ανεχθεί κάποιου είδους περιορισμό στην άσκηση των συμβατικών δικαιωμάτων της έναντι του πιστούχου, ιδίως όταν αυτό είναι αναγκαίο για αποφευχθεί ανεπανόρθωτη βλάβη αυτού και δεν τίθεται άμεσα και αναπόφευκτα σε κίνδυνο τα συμφέροντα της τράπεζας¹⁴².

Πριν αποδυθούμε στην εξέταση των περιπτώσεων της καταχρηστικής άσκησης του δικαιώματος της τακτικής καταγγελίας (γιατί κυρίως σε αυτό το πεδίο αναφύονται τα μεγαλύτερα ζητήματα καταχρηστικότητας) να επισημάνουμε προκαταβολικά τα εξής: Οι λογαριασμοί που συνοδεύουν τις

¹⁴⁰ Ν. Ρόκας/Χρ. Γκόρτσος, Στοιχεία Τραπεζικού Δικαίου, 3^η Έκδοση 2016, σελ.181-182

¹⁴¹ Απ. Γεωργιάδης, όπ. π.

¹⁴² Σπ. Ψυχομάνης, Δίκαιο Τραπεζικών Συμβάσεων, 6^η έκδοση 2008, αρ.267 επ.

πιστωτικές συμβάσεις κατά την άποψή μας δεν μπορούν να εξομοιωθούν με τους γνήσιους αλληλόχρεους λογαριασμούς, διότι απουσιάζουν από τους πρώτους τόσο η δυνατότητα εγγραφής εκατέρωθεν απαιτήσεων, το στοιχείο του συμψηφισμού, η αβεβαιότητα ως προς το πρόσωπο του τελικού οφειλέτη, η απώλεια του απαιτητού μέχρι το οριστικό κλείσιμο του λογαριασμού και κυρίως ο σκοπός του αλληλόχρεου λογαριασμού που είναι η απλοποίηση των συναλλαγών. Φαίνεται, λοιπόν, στην πράξη αυτοί οι λογαριασμοί να είναι απλώς λογιστικές απεικονίσεις που τηρούνται για την εξυπηρέτηση απλώς της βασικής πιστωτικής σχέσης. Επομένως, φρονούμε ότι η καταχρηστικότητα είναι ορθό να κριθεί με βάση αυτές ακριβώς τις πιστωτικές συμβάσεις, καθότι η καταγγελία των συμβάσεων αυτών είναι που επιφέρει και το κλείσιμο του συνοδευτικού λογαριασμού.

4.4.3.β. Το πρόβλημα – Περιπτώσεις καταχρηστικής άσκησης

Στο πλαίσιο σκιαγράφησης καταχρηστικών συμπεριφορών των πιστωτικών ιδρυμάτων σε βάρος πελατών τους, εξέχουσα θέση κατέχει η καταχρηστική άσκηση του δικαιώματος καταγγελίας σύμβασης επιχειρηματικής πίστης από την τράπεζα. Αναλυτικότερα, έντονα έχει απασχολήσει τόσο τη θεωρία όσο και τη νομολογία¹⁴³ το ζήτημα πότε και υπό ποιες προϋποθέσεις η καταγγελία από την τράπεζα μίας σύμβασης πίστωσης με ανοικτό (αλληλόχρεο) λογαριασμό ή μίας σύμβασης επιχειρηματικού δανείου μπορεί να αποκρουστεί ως καταχρηστική, ενόψει της υποχρέωσης πίστης που διέπει τη σχέση της τράπεζας με τον πελάτη της, ιδίως όταν ο πιστούχος αντιμετωπίζει οικονομικές δυσχέρειες. Παρακάτω εξετάζονται δύο χαρακτηριστικές κατηγορίες περιπτώσεων στις οποίες το δικαίωμα καταγγελίας της τράπεζας ασκείται καταχρηστικά¹⁴⁴: πρώτον, όταν η διακοπή της χρηματοδότησης προκαλεί υπέρμετρη βλάβη στον πιστούχο (*incivilter*

¹⁴³ Στις προϋποθέσεις καταχρηστικότητα της καταγγελίας (χωρίς να τη δέχονται όμως) κάνουν αναφορά οι ΑΠ 1352/2011 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, ΑΠ 1227/2006 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, ΑΠ 1352/2011 ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ, ΕφΛαρ 122/2018 ΤΝΠ ΙΣΟΚΡΑΤΗΣ.

¹⁴⁴ Βλ. Ελένη Καμπουρίδου/ Θεοδώρα Νούλη, Καταχρηστικές πρακτικές τραπεζών σε *Pro Justitia* τ.2/2019

agere¹⁴⁵), χωρίς ταυτόχρονα να αποφέρει ιδιαίτερο όφελος στην τράπεζα, οπότε η καταγγελία παρίσταται κατάφωρα άδικη και δεν αντέχει σε έναν έλεγχο αναλογικότητας και δεύτερον, όταν η τράπεζα με τη συμπεριφορά της έχει προκαλέσει στον πιστούχο την εύλογη πεποίθηση ότι θα συνεχίσει να τον χρηματοδοτεί και ξαφνικά διακόπτει τη χρηματοδότηση, οπότε συντρέχει περίπτωση παράβασης της αρχής απαγόρευσης αντιφατικής συμπεριφοράς (*venire contra factum proprium*)¹⁴⁶.

4.4.3.γ. Η βασική σύγκρουση συμφερόντων πίσω από κάθε καταγγελία πιστωτικής σύμβασης

Όπως αναφέρθηκε ύπερθεν, πίσω από κάθε καταγγελία πιστωτικής σύμβασης ενυπάρχει μία θεμελιακή σύγκρουση συμφερόντων των μερών της πιστωτικής σχέσης, η οποία ανάγεται στη διαπάλη της αρχής της ιδιωτικής αυτονομίας με την αρχή της καλής πίστης. Σκόπιμη κρίνεται, λοιπόν, πριν την εξέταση των επιμέρους περιπτώσεων καταχρηστικής άσκησης του δικαιώματος καταγγελίας, η αναγωγή σε δύο βασικές παραδοχές, οι οποίες θα δια φωτίσουν την υφέρπουσα σύγκρουση συμφερόντων και θα βοηθήσουν στο δύσκολο έργο της εξισορρόπησης αυτών¹⁴⁷.

α. Η υπεροχή της αρχής της ιδιωτικής αυτονομίας της τράπεζας

Από τη μία, η διακοπή της χρηματοδότησης του πιστολήπτη από την τράπεζα αποτελεί ενάσκηση του δικαιώματος οικονομικής και δη επιχειρηματικής ελευθερίας της, στο πλαίσιο άσκησης της οποίας η τράπεζα έχει εύλογο συμφέρον να προβαίνει σε όλες τις νόμιμες ενέργειες για την ικανοποίηση των απαιτήσεών της. Λαμβανομένου, μάλιστα, υπόψη ότι η τράπεζα διαχειρίζεται ξένα κεφάλαια (των μετόχων και των καταθετών της),

¹⁴⁵ Βλ. σχετικά Λ. Κοτσίρη, Πρόβλημα αστικής ευθύνης τραπεζών έναντι τρίτων κατά την άσκηση της πιστωτικής λειτουργίας, Αρμ 1984, σελ. 608 με τις εκεί παραπομπές σε Canaris.

¹⁴⁶ Ε. Βόγκλης, Η απαγόρευση αντιφατικής συμπεριφοράς στο παράδειγμα του εμπορικού δικαίου και ειδικά των τραπεζικών συμβάσεων, σε Αναμνηστικό Τόμο Λεωνίδα Γεωργακόπουλου, Τόμο Ι, ΤτΕ, 2016, σελ. 68 επ

¹⁴⁷ Απ. Γεωργιάδης, ό.π., σελ. 94-96, Ε. Βόγκλης, ό.π., σελ. 72 επ

οφείλει να ακολουθεί ένα συντηρητικό οικονομικό μοντέλο και να καταγγέλλει ή να αρνείται τη χορήγηση περαιτέρω πιστώσεων, στο μέτρο που αυτό παρίσταται επιβεβλημένο για την αποφυγή ή τον περιορισμό της ζημίας της¹⁴⁸.

Πολλώ δε μάλλον αν σκεφτεί κανείς ότι η εξακολούθηση χορήγησης πίστωσης σε πιστολήπτη που παρουσιάζει ενδείξεις αφερεγγυότητας μπορεί να γεννήσει ευθύνη της τράπεζας έναντι των τρίτων πιστωτών λόγω πρόκλησης φαινομένου φερεγγυότητας. Για τους λόγους αυτούς υποστηρίζεται¹⁴⁹ ότι σε καμία περίπτωση δεν μπορεί να γίνει δεκτή a priori μία γενική υποχρέωση της τράπεζας να απέχει από τη διακοπή της χρηματοδότησης όταν το χρηματοδοτούμενο πρόσωπο διέρχεται οικονομική κρίση, καθώς αυτό όχι μόνο θα παραγκώνιζε στον απόλυτο βαθμό την επιχειρηματική ελευθερία της τράπεζας, αλλά θα ανέτρεπε και τη βασική κατανομή κινδύνων που ενυπάρχει σε κάθε πιστωτική σχέση, μετακυλίνοντας τον επιχειρηματικό κίνδυνο από τον εκάστοτε πιστόυχο στην τράπεζα¹⁵⁰.

β. Η αρχή της καλής πίστης και οι απορρέουσες από αυτήν υποχρεώσεις στις σχέσεις ιδιαίτερης εμπιστοσύνης

Από την άλλη πλευρά, η πιστωτική σχέση διαρθρώνεται ως μία σχέση *intuitus personae*, στην οποία η υποχρέωση καλόπιστης εκπλήρωσης της παροχής (άρθρο 288 ΑΚ) εμφανίζεται ενισχυμένη, λόγω της ευρύτατης εξουσίας της τράπεζας να επεμβαίνει καθοριστικά στην περιουσιακή σφαίρα του πελάτη. Αυτή η αυξημένη δυνατότητα επιρροής, σε συνδυασμό με τον θεσμικό ρόλο της τράπεζας, συνεπάγεται αυξημένη ευθύνη έναντι της χρηματοδοτούμενης επιχείρησης¹⁵¹. Η επιθετική κερδοσκοπική συμπεριφορά δεν αρμόζει στο θεσμικό ρόλο μίας τράπεζας¹⁵². Έτσι, η τράπεζα οφείλει να

¹⁴⁸ ΜΠΛαμ 115/2017 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ

¹⁴⁹ Απ. Γεωργιάδης, Η υποχρέωση πίστης της τράπεζας κατά την πιστοδότηση επιχειρήσεων που βρίσκονται σε κρίση σε ΧρΙΔ ΙΖ/2017, σελ.4

¹⁵⁰ ΠΠΑΘ 720/2016 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ

¹⁵¹ Βλ. Ελένη Καμπουρίδου/ Θεοδώρα Νούλη, Καταχρηστικές πρακτικές τραπεζών σε *Pro Justitia* τ.2/2019

¹⁵² Έτσι Ε. Βόγκλης, ό.π., σελ.88· ενδεικτικά από τη νομολογία βλ. ΕφΑΘ 677/2016 ΔΕΕ 2016/526,

μην ενεργεί με αποκλειστικό γνώμονα τη μέγιστη διασφάλιση των συμφερόντων της, αλλά να συνυπολογίζει τα δικαιολογημένα συμφέροντα του πιστούχου και να απέχει από ενέργειες που τον εκθέτουν σε κίνδυνο υπέρμετρης ζημίας, ιδίως εφόσον στην προκειμένη περίπτωση δεν πλήττονται σοβαρά τα συμφέροντά της. Ο πιστούχος, λοιπόν, εύλογα αναμένει, λόγω της σχέσης ιδιαίτερης εμπιστοσύνης που τον συνδέει με τη χρηματοδότη τράπεζα, ιδίως σε περιπτώσεις όπου συντρέχει και το στοιχείο της μακροχρόνιας συνεργασίας και της απόλυτης οικονομικής εξάρτησης από αυτήν (όταν για παράδειγμα έχει αναπτύξει το σύνολο σχεδόν της συναλλακτικής του δραστηριότητας με τη συγκεκριμένη τράπεζα), ότι και η τράπεζα θα του παράσχει κάποιου είδους συνδρομή όταν θα έρθει αντιμέτωπος με οικονομικές δυσχέρειες, π.χ. ότι δε θα προβεί αμέσως σε καταγγελία των ήδη παρασχεθέντων δανείων με τις πρώτες ενδείξεις καθυστέρησης ή ότι θα του παραχωρήσει οικονομικές διευκολύνσεις ως προς την εξόφληση των ληξιπρόθεσμων οφειλών.

4.4.3.δ. Ο κανόνας της τακτικής καταγγελίας και η οριοθετική λειτουργία του άρθρου 281 ΑΚ

Στη συνηθέστερη περίπτωση κατά την οποία η σύμβαση πίστωσης είναι αορίστου χρόνου, η τράπεζα διατηρεί το δικαίωμα τακτικής καταγγελίας της σύμβασης οποτεδήποτε, σύμφωνα με τις διατάξεις των άρθρων 807 ΑΚ, 47§2 και 65§2 του ν.δ. 17.7.1923, 112§2 εδ.β' ΕισΝΑΚ . Δεδομένου ότι η τακτική καταγγελία καθιερώνεται ως ο κανόνας για την αποδέσμευση από διαρκείς συμβάσεις προς αποφυγή της συμβατικής δέσμευσης εις το διηνεκές, συνιστά κατεξοχήν έκφραση της ιδιωτικής αυτονομίας και ως εκ τούτου, κάθε περιορισμός πρέπει να γίνεται δεκτός μόνον εφόσον συντρέχουν εξαιρετικές περιστάσεις¹⁵³. Υπό αυτό το πρίσμα, *ο δανειστής, ο οποίος ασκώντας συμβατικό¹⁵⁴ δικαίωμά του, προβαίνει σε ενέργειες για την είσπραξη της*

¹⁵³ Απ. Γεωργιάδης, όπ. π. σελ.4

¹⁵⁴ Στο παρατιθέμενο απόσπασμα, το οποίο συναντάται πάγια στη νομολογία, η αναφορά σε «συμβατικό» δικαίωμα γίνεται διότι, στις πλείστες των περιπτώσεων, προβλέπεται σε σχετικό

απαίτησής του, δρα ασφαλώς προς ικανοποίηση θεμιτού συμφέροντός του, συνυφασμένου με τη διαχείριση της περιουσίας του, τον τρόπο διαχείρισης της οποίας αυτός ελεύθερα, κατ' αρχήν, αποφασίζει, εκτός αν στη συγκεκριμένη περίπτωση υπάρχει υπέρβαση και μάλιστα προφανής των αρχών της καλής πίστης, των χρηστών ηθών και του κοινωνικοοικονομικού σκοπού του δικαιώματος¹⁵⁵.

4.4.3.ε. Η περίπτωση της καταχρηστικής καταγγελίας λόγω πρόκλησης υπέρμετρης βλάβης στον πιστούχο χωρίς ίδιο όφελος της τράπεζας

Όπως δέχεται πάγια η νομολογία¹⁵⁶ αλλά και η θεωρία¹⁵⁷, μόνο το γεγονός ότι η άσκηση του δικαιώματος καταγγελίας στη συγκεκριμένη περίπτωση επιφέρει βλάβη στον οφειλέτη, έστω και μεγάλη, δεν αρκεί για να χαρακτηρίσει ως καταχρηστική την άσκησή του, αλλά θα πρέπει να συνδυάζεται και με άλλες περιστάσεις, όπως συμβαίνει όταν η καταγγελία επιχειρείται χωρίς ίδιο συμφέρον της τράπεζας (π.χ. επειδή προσδοκάται βάσιμα ότι σε περίπτωση συνέχισης της χρηματοδότησης θα εξοφλούνταν, έστω και τμηματικά και χωρίς σημαντική καθυστέρηση, το μεγαλύτερο μέρος της πίστωσης), οπότε υπάρχει κατάφωρη δυσαναλογία μεταξύ της προκαλούμενης στον πιστούχο ζημίας από την καταγγελία και του οφέλους που αποκομίζει η τράπεζα.

Για την κατάφαση της πρόκλησης δυσανάλογης βλάβης στον πιστούχο, δεν αρκεί το γεγονός ότι ο πιστούχος θα στερηθεί λόγω της καταγγελίας την πρόσβαση σε ρευστά διαθέσιμα, αλλά θα πρέπει να προκύπτουν περαιτέρω

συμβατικό όρο το δικαίωμα της τράπεζας να κλείνει οποτεδήποτε την πίστωση και τους τηρούμενους γι' αυτή λογαριασμούς. Ωστόσο, χάριν νομικής ακριβολογίας, πρέπει να διευκρινιστεί ότι η σχετική συμβατική πρόβλεψη δεν μετατρέπει το δικαίωμα σε «συμβατικό», δηλαδή συμβατικά συμφωνημένο, καθώς πρόκειται για νόμιμο δικαίωμα, αφού ο ίδιος ο νόμος παρέχει το δικαίωμα στην τράπεζα.

¹⁵⁵ ΠΠροδ 177/2018 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, ΠΠΑθ 156/2014 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, ΑΠ 1472/2004 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

¹⁵⁶ ΕφΘεσ 2256/2018, ΠΠΤρικ 18/2018, ΠΠΑθ 1562/2018, ΜΠλαμ 76/2018, ΕφΘεσ 473/2017, ΠΠΑθ 720/2016, ΠΠΑθ 1161/2016 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, ΜΠΑθ 5725/2016 Αρμ 2017/76, ΕφΠειρ 369/2015 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

¹⁵⁷ Απ. Γεωργιάδης, όπ.π.

δυσμενείς συνέπειες από τη διακοπή της χρηματοδότησης π.χ. ματαίωση υλοποίησης συγκεκριμένου επιχειρηματικού σχεδιασμού για τον οποίο εξ αρχής χορηγήθηκε η πίστωση ή πρόκληση αλυσίδας αντιδράσεων από δανειστές της επιχείρησης ενώ μόλις έχει υποβληθεί αίτηση για υπαγωγή στη διαδικασία εξυγίανσης του Πτωχευτικού Κώδικα, και πάντως προσαπαιτείται σε κάθε περίπτωση η επιχείρηση να είναι βιώσιμη¹⁵⁸.

Από την άλλη, για την εκτίμηση του βαθμού της επιβάρυνσης της τράπεζας από τη συνέχιση της χρηματοδότησης λαμβάνονται υπόψη¹⁵⁹: α) η μέχρι την καταγγελία πορεία της επίμαχης σύμβασης (το ποσό της χορηγηθείσας πίστωσης σε συνδυασμό με το ύψος των ληξιπρόθεσμων οφειλών και το χρόνο της καθυστέρησης αυτών, η υπέρβαση ή μη του πιστωτικού ορίου της σύμβασης στο χρόνο άσκησης της καταγγελίας, καθώς και τυχόν διενεργηθείσες καταβολές), β) η έκταση της οικονομικής αδυναμίας του πιστούχου (πρόσκαιρη έλλειψη ρευστότητας ή διαρκής και μόνιμη αδυναμία εξόφλησης, χρέη της επιχείρησης προς τρίτους δανειστές και τυχόν επίσπευση διαδικασίας αναγκαστικής εκτέλεσης από τους τελευταίους), καθώς και γ) η ύπαρξη ή μη εμπράγματων και προσωπικών εξασφαλίσεων, το ευχερές ή μη της ρευστοποίησής τους και το εξασφαλιστικό περιθώριο αυτών.

Έτσι, σε περίπτωση που ο πιστούχος αδυνατεί να ανταποκριθεί προσηκόντως στις υποχρεώσεις του έναντι της τράπεζας λόγω πρόσκαιρης οικονομικής αδυναμίας του, που όμως υπερβαίνει τα όρια της αντοχής του, η καλόπιστη από την πλευρά της τράπεζας συμπεριφορά επιβάλλει σε αυτήν την υποχρέωση να ανεχθεί μια εύλογη καθυστέρηση στην εκπλήρωση της παροχής, ιδίως όταν η επιδίωξη της άμεσης εκπλήρωσης της παροχής της δανειολήπτριας επιχείρησης πρόκειται να οδηγήσει σε πλήρη οικονομική καταστροφή την επιχείρηση, χωρίς ουσιαστικό κέρδος για την τράπεζα. Ως εκ τούτου, σε μία τέτοια περίπτωση η τράπεζα θα πρέπει να αποφύγει την εσπευσμένη καταγγελία

¹⁵⁸ ΜΠΘ 15607/2012 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ

¹⁵⁹ Βλ. εκτενώς Απ. Γεωργιάδης, Η υποχρέωση πίστης της τράπεζας κατά την πιστοδότηση επιχειρήσεων που βρίσκονται σε κρίση σε ΧρΠΔ ΙΖ/2017, σελ.5

της πιστωτικής σύμβασης, προπάντων όταν οι απαιτήσεις της είναι ασφαλισμένες με εμπράγματα ή προσωπικές ασφάλειες, ο δε πελάτης της βρίσκεται σε άμεση οικονομική εξάρτηση από αυτή και δεν οφείλει σε τρίτους, αφού τότε οι παραπάνω ενέργειές της προσλαμβάνουν καταχρηστικό χαρακτήρα¹⁶⁰.

4.4.3.στ. Η περίπτωση της καταχρηστικής καταγγελίας λόγω παράβασης της αρχής απαγόρευσης αντιφατικής συμπεριφοράς

Καταχρηστική άσκηση του δικαιώματος καταγγελίας από την τράπεζα μπορεί να συντρέχει και αν παραβιασθεί η αρχή απαγόρευσης της αντιφατικής συμπεριφοράς. Στην περίπτωση αυτή, η συμπεριφορά της τράπεζας που προηγήθηκε της άσκησης του δικαιώματος καταγγελίας, σε συνδυασμό με την πραγματική κατάσταση που διαμορφώθηκε στο μεσοδιάστημα, δημιούργησαν στον οφειλέτη την εύλογη πεποίθηση ότι το πιστωτικό ίδρυμα δεν θα ασκούσε το δικαίωμά του στο χρόνο που το άσκησε, με αποτέλεσμα η πρόωγη άσκηση του δικαιώματος να συνεπάγεται επαχθείς συνέπειες για τον οφειλέτη¹⁶¹ λόγω της υποχρέωσης για άμεση επιστροφή του ποσού του δανείου¹⁶².

Εν προκειμένω, το στοιχείο που βαρύνει αξιολογικά δεν είναι απλώς η διάψευση της δικαιολογημένης εμπιστοσύνης του πιστούχου, αλλά πρωτίστως η αντίφαση στη συμπεριφορά της τράπεζας. Ειδικότερα, η μεταστροφή της στάσης της τράπεζας θα πρέπει να είναι ευθεία και άμεση σε σχέση με την προηγηθείσα συμπεριφορά της¹⁶³ π.χ. όταν η τράπεζα ζητά την παροχή πρόσθετων εξασφαλίσεων από τον πιστόχο και αμέσως μετά τη λήψη αυτών προχωρά σε καταγγελία της σύμβασης, όταν η τράπεζα παρότι χορήγησε στον πιστόχο προθεσμία για την εξόφληση του χρεωστικού υπολοίπου καταγγέλλει

¹⁶⁰ ΠΠΘεσ 8628/2018, ΠΠΤρικ 70/2017, ΜΠΑΘ 7839/2017 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, ΕφαΘ 676/2016 ΔΕΕ 2016/684, ΠΠΑΘ 1161/2016, ΠΠΗρακλ 44/2016 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ

¹⁶¹ Το ζήτημα αν οι συνέπειες που συνεπάγεται η άσκηση του δικαιώματος είναι επαχθείς για τον υπόχρεο πρέπει να αντιμετωπίζεται και σε συνάρτηση με τις αντίστοιχες συνέπειες που μπορεί να επέλθουν σε βάρος του δικαιούχου από την παρακώλυση της ικανοποίησης του δικαιώματός του βλ. ΜΠΘηβ 67/2016 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ

¹⁶² ΠΠΤρικ 70/2017, ΜΠΑΘ 7839/2017 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, ΑΠ 1234/2012 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, ΕιρΛαμ 743/2018 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

¹⁶³ Ε. Βόγκλης, , Η απαγόρευση αντιφατικής συμπεριφοράς στο παράδειγμα του εμπορικού δικαίου και ειδικά των τραπεζικών συμβάσεων, σε Αναμνηστικό Τόμο Λεωνίδα Γεωργακόπουλου, Τόμο Ι, ΤτΕ, 2016, σελ.78-80.

προτού παρέλθει η προθεσμία¹⁶⁴, όταν η χρηματοδότηση δόθηκε για την υλοποίηση ορισμένου επενδυτικού προγράμματος της επιχείρησης («δάνεια ειδικού σκοπού») με την ταυτόχρονη, έστω και σιωπηρή, συμφωνία για αποκλεισμό του δικαιώματος τακτικής καταγγελίας από την τράπεζα μέχρι την ολοκλήρωση του έργου και η τράπεζα καταγγέλλει άκαιρα, σε περιπτώσεις εξυγιαντικών πιστώσεων, όταν η τράπεζα καταγγέλλει τη σύμβαση χωρίς να έχει μεσολαβήσει ουσιώδης μεταβολή των συνθηκών κ.α¹⁶⁵.

Βέβαια, για να κριθεί καταχρηστική η καταγγελία, θα πρέπει η τράπεζα να μη διέθετε επαρκή αφορμή για τη μεταστροφή της στάσης της έναντι του πιστούχου¹⁶⁶. Η συνδρομή επαρκούς αφορμής κρίνεται *ad hoc* και *in concreto*, συνεκτιμώντας τόσο το βαθμό της εύλογης πεποίθησης που δημιουργήθηκε στον πιστούχο από τη συμπεριφορά της τράπεζας όσο και την ένταση της σχέσης εμπιστοσύνης, η οποία διαφοροποιείται αναλόγως του βαθμού οικονομικής εξάρτησης της χρηματοδοτούμενης επιχείρησης από την τράπεζα¹⁶⁷ και επιτείνεται σε περίπτωση συμμετοχής της τράπεζας στην κατάρτιση επιχειρηματικών σχεδίων του πιστούχου, με απώτατο και πάλι όριο τη βιωσιμότητα της επιχείρησης.

Συνοψίζοντας, το μέγεθος των κινδύνων που αναλαμβάνει η τράπεζα με το χρηματοδοτικό έργο που ασκεί δικαιολογεί, καταρχήν, την αναγνώριση σε αυτήν της ελευθερίας να κρίνει τη φερεγγυότητα των πελατών της και με βάση την κρίση αυτή να διαμορφώνει τις συμβατικές της σχέσεις. Ωστόσο, η άσκηση των δικαιωμάτων της θα πρέπει να διέπεται από τις αρχές της καλόπιστης και σύμφωνης με τα χρηστά ήθη εκπλήρωσης των οφειλόμενων παροχών (άρθρα 178, 200, 288 ΑΚ) και να αποφεύγεται κάθε κατάχρηση στη συμπεριφορά της. Έτσι, η γενική ρήτρα του άρθρου 281 ΑΚ επιτελεί εξισορροπητική λειτουργία στο δικαίωμα καταγγελίας της τράπεζας, αποβλέποντας στην πραγμάτωση της αριστοτελικής ιδέας της επιείκειας ως της

¹⁶⁴ ΜΠΠειρ 3157/2010 ΧριΔ 2012/34 με παρατηρ. Α. Μάνθου

¹⁶⁵ Για περισσότερα παραδείγματα βλ. Απ. Γεωργιάδη, ό.π., σελ. 6 επ.

¹⁶⁶ Ε. Βόγκλης, ό.π., σελ. 82 επ.

¹⁶⁷ ΠΠΘ 11163/2014 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ

δικαιοσύνης της ατομικής περίπτωσης¹⁶⁸ . Ωστόσο, κατά την επιδίωξη δικαιότερων (κατ' ουσία) λύσεων ή λύσεων που ανταποκρίνονται περισσότερο στην εκάστοτε ατομική περίπτωση ελλοχεύει ο σοβαρός κίνδυνος κλονισμού μίας άλλης θεμελιώδους αρχής της έννομης τάξης, της αρχής της ασφάλειας δικαίου¹⁶⁹ . Το διακύβευμα παραμένει η ανεύρεση μίας χρυσής τομής που έως τώρα αναζητείται.

¹⁶⁸ Ελένη Καμπουρίδου/ Θεοδώρα Νούλη, Καταχρηστικές πρακτικές τραπεζών σε Pro Justitia τ.2/2019

¹⁶⁹ Για την εξισορρόπηση μεταξύ δικαιοσύνης και ασφάλειας των συναλλαγών στις πιστωτικές συμβάσεις βλ. Γ. Δέλλιο, Εκκρεμείς τραπεζικές πιστωτικές συμβάσεις σε περιόδους οικονομικής κρίσης, ΧρΙΔ 2012, σελ. 250

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Κάθε ζήτημα που αναφύεται από τη λειτουργία του αλληλόχρεου λογαριασμού πρέπει να επιλύεται με προσανατολισμό κυρίως στο σκοπό του θεσμού. Η εξέλιξη των συναλλαγών και οι ανάγκες τους, που αποτέλεσαν και την αιτία της γέννησής τους, δίνουν πολλές φορές από μόνες τους τη λύση. Η προσαρμογή των λύσεων αυτών στους κανόνες του αστικού δικαίου αποτελεί ομολογουμένως δύσκολο έργο για τη νομική επιστήμη, η οποία ανέκαθεν έπεται των εξελίξεων που συμβαίνουν στη συναλλακτική ζωή, γι' αυτό άλλωστε πολλές φορές οι λύσεις που προκρίνει δεν προσιδιάζουν στις ανάγκες του σύγχρονου αυτού θεσμού.

Αναντίρρητα, ο θεσμός του αλληλόχρεου λογαριασμού αναπτύσσει ιδιαίτερη πρακτική σημασία στο πεδίο των τραπεζικών συναλλαγών. Παρόλο που, όπως αναπτύχθηκε, ο τραπεζικός ή τρέχων ή ανοιχτός αλληλόχρεος λογαριασμός δεν αποτελεί κατά κυριολεξία αλληλόχρεο λογαριασμό και παρουσιάζει πολλές διαφοροποιήσεις με τον τελευταίο, έχει κατά τα λοιπά όμοια λειτουργία. Ειδικότερα, από την πρακτική που ακολουθείται μέχρι σήμερα από τα τραπεζικά ιδρύματα, τα τελευταία στη σύμβαση ανοίγματος πίστωσης που υπογράφουν με τον πελάτη τους, με την οποία αναλαμβάνουν την υποχρέωση να παρέχουν σε αυτούς πίστωση, συμφωνούν με την ίδια σύμβαση ότι η πίστωση θα εξυπηρετείται από έναν λογαριασμό, καλούμενο τραπεζικό αλληλόχρεο, στον οποίο και θα απεικονίζονται οι συναλλαγές με τη μορφή κονδυλίων χρεωπιστώσεων. Σε αυτή την περίπτωση μάλιστα έχουν εφαρμογή οι σχετικοί με τον αλληλόχρεο λογαριασμό κανόνες.

Η ανωτέρω σύμβαση πίστωσης δύναται να είναι είτε ορισμένου είτε αορίστου χρόνου, οπότε και λήγει έπειτα από καταγγελία των μερών. Επομένως, ένας από τους τρόπους με τους οποίους μπορεί να επέλθει το οριστικό κλείσιμο του λογαριασμού που εξυπηρετεί τη σύμβαση πίστωσης είναι και η καταγγελία, συνήθως από την πλευρά της τράπεζας, η οποία επιφέρει τη λύση της σύμβασης πίστωσης. Άλλοις λόγους, ο αλληλόχρεος

λογαριασμός λήγει όταν λήξει η συναλλακτική σχέση, μπορεί όμως να λήξει και κατά τη διάρκεια αυτής με καταγγελία του ενός μέρους, χωρίς να απαιτείται αιτιολογία προς τούτο. Όπως μάλιστα, εκτέθηκε στην οικεία θέση, το δικαίωμα καταγγελίας από μέρους της τράπεζας δεν είναι απεριόριστο, αλλά υπόκειται στους φραγμούς που ανυψώνονται μέσω της διάταξης του άρθρου 281 ΑΚ. Ακόμη, έχει επανειλημμένως νομολογηθεί ότι η ανωτέρω διάταξη βρίσκει εφαρμογή, αναφορικά με το κλείσιμο- καταγγελία του αλληλόχρεου λογαριασμού, όταν αυτή γίνεται χωρίς κανένα συμφέρον για την τράπεζα και κατά τρόπο που επιφέρει ανεπανόρθωτη ζημία στο πιστούχο.

Ωστόσο, οι περιπτώσεις καταχρηστικότητας που εμφανίζονται στην πράξη δεν επιλύονται πάντα με απλό τρόπο. Από τη μια το μέγεθος των κινδύνων που αναλαμβάνει η τράπεζα με το χρηματοδοτικό έργο που ασκεί δικαιολογεί, καταρχήν, την αναγνώριση σε αυτήν της ελευθερίας να κρίνει τη φερεγγυότητα των πελατών της και με βάση την κρίση αυτή να διαμορφώνει τις συμβατικές της σχέσεις. Από την άλλη, η άσκηση των δικαιωμάτων της θα πρέπει να διέπεται από τις αρχές της καλόπιστης και σύμφωνης με τα χρηστά ήθη εκπλήρωσης των οφειλόμενων παροχών (άρθρα 178, 200, 288 ΑΚ) και να αποφεύγεται κάθε κατάχρηση στη συμπεριφορά της. Έτσι, η γενική ρήτρα του άρθρου 281 ΑΚ επιτελεί εξισορροπητική λειτουργία στο δικαίωμα καταγγελίας της τράπεζας, αποβλέποντας στην πραγμάτωση της αριστοτελικής ιδέας της επιείκειας ως της δικαιοσύνης της ατομικής περίπτωσης. Ωστόσο, κατά την επιδίωξη δικαιότερων (κατ' ουσία) λύσεων ή λύσεων που ανταποκρίνονται περισσότερο στην εκάστοτε ατομική περίπτωση ελλοχεύει ο σοβαρός κίνδυνος κλονισμού μίας άλλης θεμελιώδους αρχής της έννομης τάξης, της αρχής της ασφάλειας δικαίου¹⁷⁰. Το διακύβευμα παραμένει η ανεύρεση μίας χρυσής τομής που έως τώρα αναζητείται από νομικούς και δικαστές. Μέχρι τότε θα κάνουμε πάντα αναφορά σε τυπολογίες περιπτώσεων.

¹⁷⁰ Για την εξισορρόπηση μεταξύ δικαιοσύνης και ασφάλειας των συναλλαγών στις πιστωτικές συμβάσεις βλ. Γ. Δέλλιο, Εκκρεμείς τραπεζικές πιστωτικές συμβάσεις σε περιόδους οικονομικής κρίσης, ΧρΙΔ 2012, σελ. 250

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Α. Ελληνική.

- Αντωνόπουλος Στυλιανός, Η σύμβαση του Αλληλόχρεου Λογαριασμού, Σάκκουλας, β' έκδοση, 2007
- Βερβερίδης Νικόλαος, Σύμβαση Πίστωσης με Αλληλόχρεο Λογαριασμό, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2009
- Βελέντζας Γιάννης, Δίκαιο Αλληλόχρεου Λογαριασμού, Θεμελιώδη προβλήματα ουσιαστικού και δικονομικού τραπεζικού δικαίου, γ' έκδοση 2007, Εκδόσεις ΙuS
- Βελέντζας Γιάννης/ Σκαλίδης Α., Νομολογία τραπεζικού, αξιολογικού και χρηματιστηριακού δικαίου 1990-2002, Εκδόσεις ΙuS, Αθήνα 2003
- Γεωργακόπουλος Λεωνίδας, Η σύγχρονη πρακτική του εμπορικού δικαίου, Σάκκουλας, Αθήνα 1992
- Γεωργακόπουλος Α., Εγχειρίδιο Εμπορικού Δικαίου, Οι εμπορικές πράξεις, Τ2 Συμβάσεις, Σάκκουλας, Αθήνα, 1995
- Γεωργιάδης Απόστολος, Ενοχικό Δίκαιο-Ειδικό Μέρος, Τόμος II, Αθήνα 2007
- Γεωργιάδης Απόστολος, Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου, 5^η έκδοση 2019
- Γεωργιάδης Απόστολος, σε ΕρμΑΚ Γεωργιάδη/Σταθόπουλου, τομ. Ι/β' έκδοση, 2016
- Δούβλης Βασίλειος, Η μεταβίβαση τραπεζικής πίστωσης με αλληλόχρεο λογαριασμό, Σάκκουλας Αντ., Αθήνα 1994
- Κιάντου-Παμπούκη Αλίκη, Ζητήματα Τινά της συμβάσεως του τρέχοντος Αλληλόχρεου Λογαριασμού, Διδακτορική Διατριβή, Θεσσαλονίκη 1956
- Κονδύλης Διονύσιος, Έννοια, Λειτουργία και Αποτελέσματα Αλληλόχρεου Λογαριασμού, Σάκκουλας, Αθήνα 1995
- Λιακόπουλος Θανάσης, Γενικό Εμπορικό Δίκαιο, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα 1995
- Μάξης Π., Εμπράγματα Εξασφάλιση Τραπεζών και Ανωνύμων Εταιρειών, Σάκκουλας, Αθήνα, 1993
- Παπανικολάου Παναγιώτης, Μεθοδολογία Ιδιωτικού Δικαίου και Ερμηνεία των Δικαιοπραξιών, Σάκκουλας, Αθήνα 2000
- Παμπούκης Κων/νος, Τραπεζικά και Πιστωτικά Συμβάσεις, Αθήνα 1962
- Περδίκας Παναγιώτης, Εγχειρίδιον Εμπορικού Δικαίου, 3^η έκδοση, Αθήνα 1960

- Ρόκας Κωνσταντίνος, Μελέται Εμπορικού Δικαίου II, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα 1971
- Ρόκας Νικόλαος/Γκόρτσος Χρήστος, Στοιχεία Τραπεζικού Δικαίου, Νομική Βιβλιοθήκη, γ' έκδοση, 2016
- Σούρλος Δημήτριος, Το δίκαιον του Αλληλόχρεου Λογαριασμού, 1975
- Σπηλιόπουλος Κ. , ΕρμΑΚ, υπό άρθρο 112ΕισΝΑΚ
- Τσούμας Βασίλειος, Αλληλόχρεος Λογαριασμός, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2006
- Ψυχομάνης Σπυρίδων, Τραπεζικό Δίκαιο- Δίκαιο Τραπεζικών Συμβάσεων, ε' έκδοση 2001
- Ψυχομάνης Σ., Τραπεζικό Δίκαιο- Δίκαιο Τραπεζικών Συμβάσεων, 6^η έκδοση 2008
- Ψυχομάνης Σ., Τραπεζικές Δραστηριότητες Αμφισβητήσιμης Νομιμότητας, εκδόσεις 2002

B. Ξένη

- M. Cabrilac, πρόλογος στο βιβλίο της M. Th. Rives L-Lange, Le Compte Courant en Droit Francais, Paris 1969.
- Francesco Galano, Diritto Privato, CEDAM Padova, nona edizione, 1996

ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ

- Γεωργιάδης Απόστολος, Η υποχρέωση πίστης της τράπεζας κατά την πιστοδότηση επιχειρήσεων που βρίσκονται σε κρίση, ΧρΙΔ ΙΖ/2017, σελ.3 επ.
- Καραμπατζός Αντώνιος, Κατάχρηση δικαιώματος κατ' άρθρο 281 ΑΚ- Δόγματος και νομολογίας επίσκεψη: Από τις παραδοσιακές μορφές κατάχρησης μέχρι σύγχρονα προβλήματα καταχρηστικής άρνησης σύναψης συμβάσεως, ΕλλΔνη 4/2019, σελ.960-990
- Κοτσίρης Λ. , Πρόβλημα αστικής ευθύνης τραπεζών έναντι τρίτων κατά την άσκηση της πιστωτικής λειτουργίας, Αρμενόπουλος 1984, σελ. 608
- Δέλλιος Γεώργιος, Εκκρεμείς τραπεζικές πιστωτικές συμβάσεις σε περιόδους οικονομικής κρίσης, Χρονικά Ιδιωτικού Δικαίου (ΧρΙΔ) 2012, σελ. 250
- Σημίτης Γ., Η σύμβασις ανοίγματος πιστώσεως δι' Ανοιχτού Λογαριασμού, Εφημερίς των Ελλήνων Νομικών (ΕΕΝ) 1939, σελ.139
- Κριμπάς Αθανάσιος., Προς πληρεστέραν νομοθετική ρύθμιση του Αλληλόχρεου Λογαριασμού, Επιθεώρηση Εμπορικού Δικαίου (ΕΕμπΔ) 1967, σελ.321

- Βόγκλης Ελευθέριος, Η απαγόρευση αντιφατικής συμπεριφοράς στο παράδειγμα του εμπορικού δικαίου και ειδικά των τραπεζικών συμβάσεων, Αναμνηστικός Τόμος Α. Γεωργακόπουλου, Τόμος Ι, ΤτΕ 2016, σελ.63 επ.
- Καμπουρίδου Ελένη/Νούλη Θεοδώρα, Καταχρηστικές Πρακτικές Τραπεζών, Pro Justitia: Ηλεκτρονική Επετηρίδα Νομικής Σχολής ΑΠΘ, τ.2/2019, διαθέσιμο online στο ejournals.lib.auth.gr/projustitia.
- Σπηλιόπουλος Κυριάκος, Έρευνα Επί Βασικού Προβλήματος του αλληλόχρεου λογαριασμού ΕΕΝ 1958, σελ. 441
- Μάζης Παναγιώτης, Ο τραπεζικός Ανοικτός Αλληλόχρεος Λογαριασμός και η αντιμετώπισή του από τη νομολογία, σε Δίκαιον Τραπεζικών και Δίκαιον Τραπεζικών Εργασιών, Αθήνα 1996, σελ.88 επ.

